

STRIP SCHRIJFT

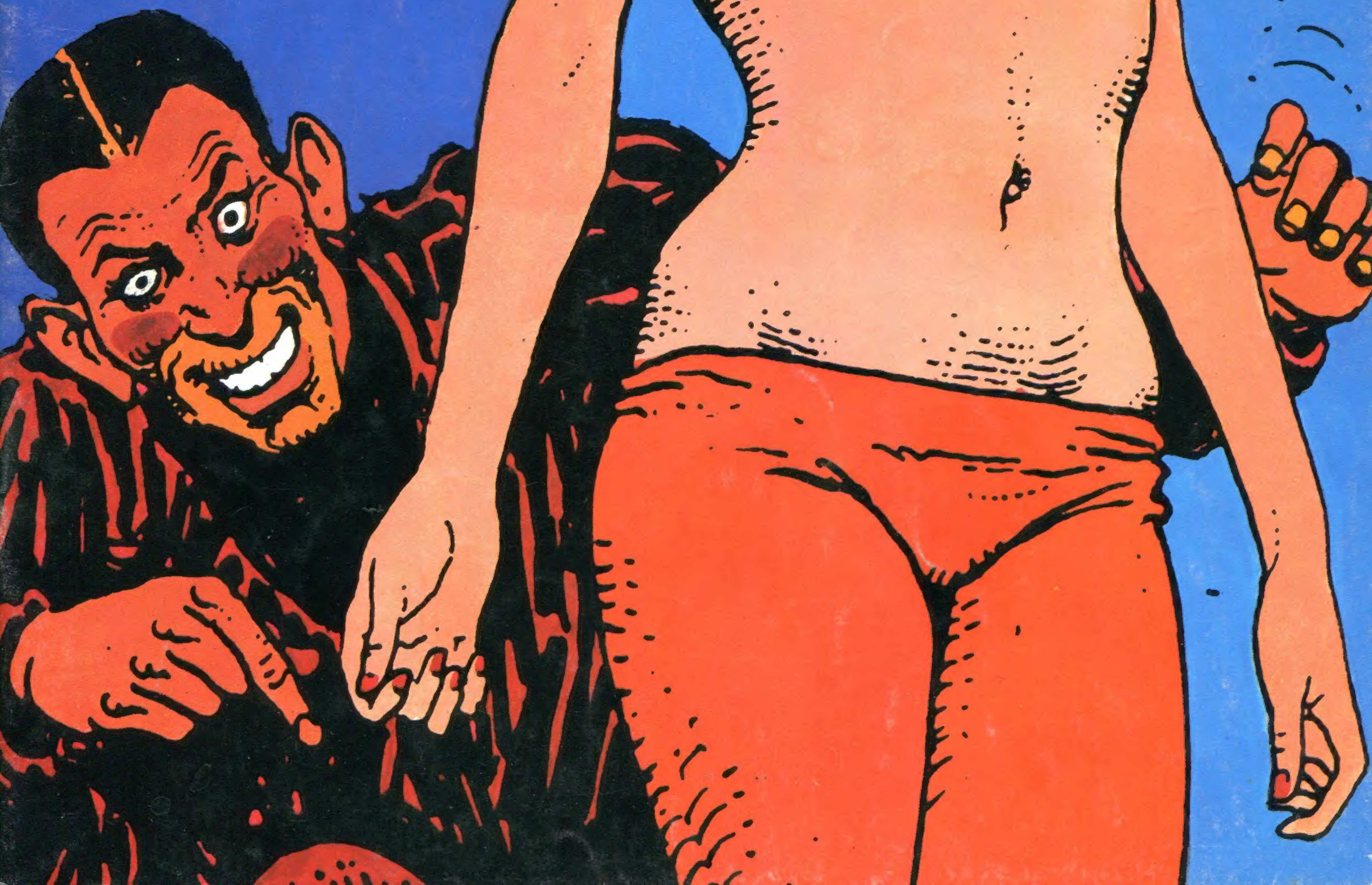
Maandblad / Nr. 171 / Losse nummers f6,- / Bfrs. 124

3058-27-115
Milo Manara:

'Bergman is
een voyeur'

Frits Kloezeman:

'Door sommigen
ben ik wel
een virtuoos,
een genie
genoemd'

STRIP SCHRIFT

nr. 171 - 17e jaargang, 1983

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redactie: Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam (020-250975).

Uitgevers: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292 (ná 17.00 uur: 030-791496), telex 70042.

Advertenties: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292, tst. 24.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluiten via Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Redactie: Hans van den Boom, Kees de Bree, Har Brok, Jac Drewes, Rob van Eijck, Hans Frederiks, Peter de Raaf.

Vaste medewerkers: Annelies Heidstra, Wim van Helden, Rob Möhlmann, Nico Noordermeer, Ernst Pommerel, Mat Schifferstein, Jan Smet, Hennie Wesseling, Rein van Willigen.

Omslagontwerp en lay-out:
Hans Frederiks.

Inkleuring omslag: Peter de Raaf

Stripschrift is verkrijgbaar:

- via een lidmaatschap/abbonement à f62,—. Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à f47,50. (buitenland f59,—.
- via een CJP-abbonement à f42,75.
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à f6,— Dubbele nummer f8,—. Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven.

Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar.

Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Distributie voor België: Persagentschap Vervoer en Distributie, Klein-Eilandstraat 1, 1070 Brussel, tel. (02) 5240130.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSB BR. 0165-845.

Druk: Vonk Zeist.

Inhoud

Milo Manara: Erotiek en Avontuur

Mat Schifferstein schetst in een inleidend artikel de carrière tot nu toe van de Italiaanse striptekenaar Milo Manara: van Would-be revolutionair, tekenaar van pornostrips van de ergste soort, totaan het werk waarmee hij zijn voornaamste bekendheid kreeg: 'De avonturen van Giuseppe Bergman', uit het Franse maanblad (A SUIVRE) / 3

De Avonturen van Giuseppe Bergman

'HP en Giuseppe Bergman' is volgens Manara een verhaal dat op verschillende niveaus gelezen kan worden: je kunt het gewoon lezen als avontuur, of als een niet serieus bedoelde analyse van het avontuur en zijn mechanismes. Mat Schifferstein ontrafelt de diepere bedoelingen van Manara / 8

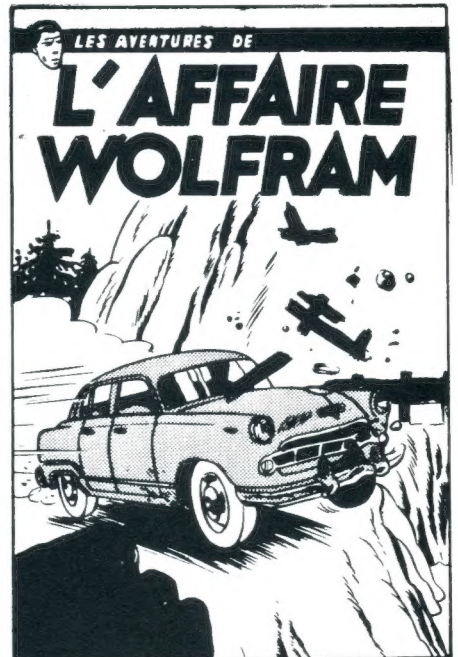

'Bergman is een voyeur'

Martijn Daalder en Har Brok ontwringen de weinig praatgrage Manara enkele uitspraken over zijn achtergrond en die van zijn stripfiguren / 18

'Door anderen ben ik wel eens een virtuoos, een genie genoemd'

Vele tekenaars zijn al vergeten voor hun werk zelfs maar gepubliceerd is. Anderen hebben daarentegen met slechts één enkele strip zo'n ongelooflijke indruk gemaakt dat ze daardoor nimmer vergeten zullen worden. Tot deze laatste groep behoort Frits Kloezenman, hier geïnterviewd door Rein van Willigen / 20

Roger Dewroet: De Bobby Fischer van de stripwereld

Bo Ventura zocht én vond de moeilijk bereikbare strip-auteur Roger Dewroet die vorig jaar zoveel opzien baarde met zijn 'L'Affaire Wolfram' / 30

Postriptum	32
Boeken in het kort	32
Nieuws	35
Het Stripschap	39

Shoe

MILO MANARA:

Erotiek en avontuur

Foto: Hans Frederiks

door: **Mat Schifferstein**

Maurilio (Milo) Manara wordt op 12 september 1945 geboren in Bolzano, een klein Italiaans plaatsje vlakbij de Oostenrijkse grens. Tekenen en schilderen blijkt hem in het bloed te zitten, want op zijn twaalfde illustreert hij al pagina's van Homerus' Illias en Odyssee, in de klas. Na zijn middelbare schoolopleiding probeert hij van zijn schilderijen te leven, maar dat lukt niet. In Verona komt hij bij Berrocal terecht, een beeldend kunstenaar die uit het Spanje van Franco is gevlucht; deze neemt hem in de leer. Bij hem ziet hij voor het eerst ook werk van Jean-Claude Forest en Hugo Pratt. Tot die tijd had hij nog nooit strips gelezen. Een wereld gaat voor hem open. Hij ontdekt Guido Crepax, Dino Battaglia en Guy Peelaert; korte tijd later is Milo Manara op weg naar Milaan, op zoek naar een uitgever voor de tekeningen die hij in een map onder zijn arm houdt.

Het is 1968 als Manara voor uitgever Furiolliano zijn eerste strip kan maken: 'Genius', de avonturen van een gemaskerde FBI-agent. Spoedig krijgt hij van uitgeverij Erregi het aanbod een aflevering te maken van 'Terror', en dankzij een vriend wordt hem vervolgens een serie toevertrouwd: 'Jolanda de Almaviva, piratessa' (zie de 'Jolanda'-reeks van uitgeverij De Vrijbuiters). Aangezien van deze pornostrip elke maand twee delen verschijnen, wordt Manara's tekencapaciteit opgevoerd tot zo'n vierhonderd tekeningen per maand, buiten de mogelijke andere verplichtingen. Degene die zich afvraagt hoe het komt dat Manara zo'n meester is in het tekenen van volmaakt mooie en sensuele vrouwen, weet nu

in ieder geval waar hij al die tijd geoefend heeft. Volgens Jan Smet (in Stripgids 2, 1974) zijn Manara's meisjes 'gracieuze, nymphomaan en hebben ze het nodige op de juiste plaats.' Niemand, zegt Jan Smet, had tot die tijd verleidelijker vrouwtjes op papier gezet dan hij. Tegelijkertijd studeert Manara nu architectuur aan de universiteit van Venetië. In die tijd (1968, het jaar van de grote studentenopstanden) vindt Manara dat hij ook stelling dient te nemen. Hij sluit zich aan bij een Maoïstische organisatie en samen met een aantal andere kunstenaars gaat hij een harde kern vormen, 'Miraculo', die o.a. politieke affiches maakt. De onzekerheid van Manara, of misschien ook: zijn tweeslachtigheid (die we later in

zijn strips zullen tegenkomen) uit zich hier al heel duidelijk: in de eerste plaats wil Manara revolutionair zijn, maar wil hij niet zo ver gaan, dat hij de schoonheid van de burgerlijke kunst zonder meer verwerpt. In de tweede plaats maakt onze would-be revolutionair pornostrips van het ergste soort, waarin de vrouwelijke hoofdpersonages tot seksobjecten voor de mannelijke lezer gemaakt zijn, en getekend worden met zulke opvallende dijen en borsten, dat hun kleding (als ze die al dragen) nauwelijks nog opvalt; strips ook vol gemeen sadisme, dat zowel tegen mannen als tegen vrouwen gericht wordt (bijv. een man 'ontmaagd' een vastgeketende vrouw met een zwaard, of: een man bespringt (in letterlijke zin) een

Uit: 'Jolanda'

vrouw, die op bed ligt. Tussen haar dijen houdt de vrouw echter, verborgen onder een kussen, een mes geklemd dat met de punt naar boven gericht staat. Ergens in een pauze tussen zijn dagelijkse oefeningen op de zo aantrekkelijk mogelijke weergave van vrouwelijken ontmoet Manara op de uitgeverij Silverio Pisu. Samen met hem maakt hij de strip 'Telerompo', een satire op de staatstelevisie.

In 1974 wordt Manara tot zijn grote opluchting bevrijd van de verwoestende avonturen van Jolanda door de directeur van de 'Corriere dei Ragazzi', Francesconi. Spoedig werkt hij bij hem aan een reeks van Mino Milani: 'La parola alla giuria.' In elke aflevering van deze reeks wordt een omstreden historisch personage ten tonele gevoerd, zoals generaal Custer, Helena van Troje, generaal Oppenheimer en keizer Nero, en het jeugdige publiek wordt dan de vraag gesteld of deze mensen schuldig zijn aan de daden die ze bedreven hebben, of dat ze vrijgesproken zouden moeten worden; de jonge lezers vormen hier als het ware een jury ten aanzien van wie de betreffende persoon zijn of haar daden moet verantwoorden. De redactie krijgt zeer veel post naar aanleiding van deze reeks, en Manara maakt de strips met veel plezier.

De aap

In opdracht van uitgeverij Milano Libri Edizione maakt Manara in 1975, op scenario van Silverio Pisu, de strip die hem in Italië bij een groot publiek bekend zal maken: 'Lo scimmiotto' ('de aap' in Super-gum 3 (Espee, 1982)). Niet alleen bij het Italiaanse publiek wordt hij bekend, maar ook bij veel binnen- en buitenlandse uitgeverijen: links en rechts krijgt hij nu verzoeken om strips of illustraties te maken, en zijn gevarieerdheid kwa thema's en onderwerpen neemt toe. Zo krijgt hij bijv. van de Franse uitgeverij Larousse de opdracht, en

kele episodes van de geschiedenis van Frankrijk in beeld te krijgen; in Nederland kunnen we, dankzij Helmond, ander geschiedeniswerk van hem zien: hij tekent, weer voor Larousse, o.a. de episode uit het leven van de Spaanse veroveraar Cortez in de reeks 'De ontdekking van de wereld', een reeks met weinig interessante verhalen, maar met af en toe tekenwerk dat zeer de moeite waard is, Guido Buzzeli bijvoorbeeld en Enric Sio nemen bepaalde episodes voor hun rekening. Nu eerst even terug naar 'De aap'. Het verhaal is een eigenzinnige bewerking van een zeer oude Chinese legende, die vertelt van de wijsheid en dapperheid van een witte aap. In de versie van Manara en Pisu (één van de talrijke versies die er in de loop van de tijd als bewerkingen het licht hebben gezien) is de aap een symbool geworden voor Mao: een zeer brutale en eigengereide aap die een koninkrijk voor zijn volk zoekt, onsterfelijkheid probeert te verwerven, de strijd aanbindt met alle machten die de wereld beheersen, enzovoort. Het geheel wordt verteld op een zeer lyrische manier, vol vaart en afwisseling: iedere keer doet de aap weer iets anders, voortdurend verandert zijn omgeving, veranderen ook zijn tegenstanders. In een penvoering die het werk van Moebius, zojuist ontdekt door Manara, al dicht benadert (volume aangeven door parallel geplaatste, gebogen lijntjes; vorm door één ononderbroken lijn), tekent Manara een strip vol paleizen, bergen, Chinezen, monsters en

Uit: 'De aap'

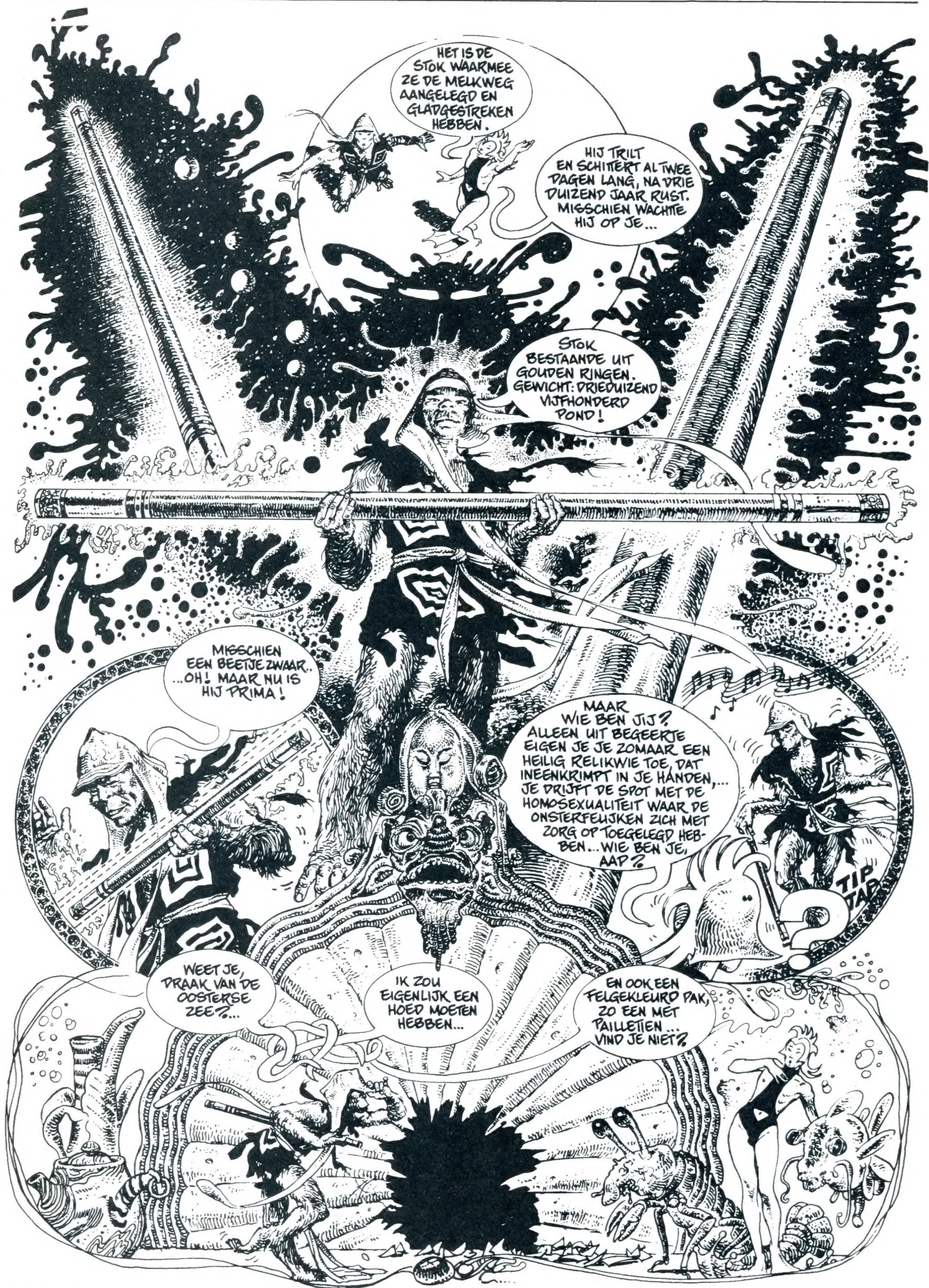

magiërs, erotiek en strijd. Vooral de erotiek is als onmiskenbaar kenmerk van het werk van Manara duidelijk aanwezig: iedere keer als we de Heerser van Jade te zien krijgen (een vetzak, die zo groot en log is geworden, dat hij gedragen moet worden als hij zich wil verplaatsen), wordt hij omringd door beeldschone, naakte vrouwen die hem lichamelijke genoegens verschaffen (hij bevindt zich niet voor niets in de hemel); ook de aap wordt aanbeden door de jonge vrouwen van zijn volk, die hem steeds trachten over te halen de liefde met hen te bedrijven. Maar in tegenstelling tot de week geworden Heerser kan de ondernemingsgeest van de jonge aap door zulke genoegens alléén niet bevredigd worden; voortdurend ontworstelt hij zich aan de greep van de vrouwen en hun liefde om zijn krachten te meten met alle giganten van het universum, tot boeddha tot, een krachtstrijd die hem uiteindelijk noodlottig zal worden. Hij is een soort Superman dus, maar wel een heel aparte.

Voor Manara is het een teken aan de wand dat de publikatie van de laatste episode van de avonturen van de aap samenvalt met de dood van de grote Chinese revolutionair Mao Tse Toeng.

Verschrikkelijke hallucinaties

In 1978 wordt Manara door uitgeverij Cepim gevraagd het negentiende deel te maken in de reeks 'Uno uomo un' avventura' op een scenario van Alfredo Castelli. Het boek heet 'l'uomo delle nevi' ('Het geheim

Uit: 'De aap'

Uit: 'Het geheim van de Agartha-monniken'

van de Agartha-monniken', Centripress, 1980) en past uitstekend in deze reeks, waarvan de afzonderlijke delen de avonturen vertellen, die zich aan het begin van deze eeuw in alle delen ter wereld afspelen; de eerste helft van deze eeuw is over het algemeen een periode die miskend wordt voor het belang dat ze heeft gehad voor de ontdekking van de wereld. Het tekenwerk van Manara voor deze uitgave is goed verzorgd, maar nergens bijzonder. Het scenario van Castelli combineert de twee voorname cliché-gegevens voor een avontuur in de Himalaya op een nieuwe manier: de verschrikkelijke sneeuwmannen blijken hier geestesprojecties of gedaantetransformaties van de in afgeslotenheid levende monniken te zijn, die hun grote (en gehei-

me) kennis wensen te beschermen tegen ongewenste indringers.

Giuseppe Bergman

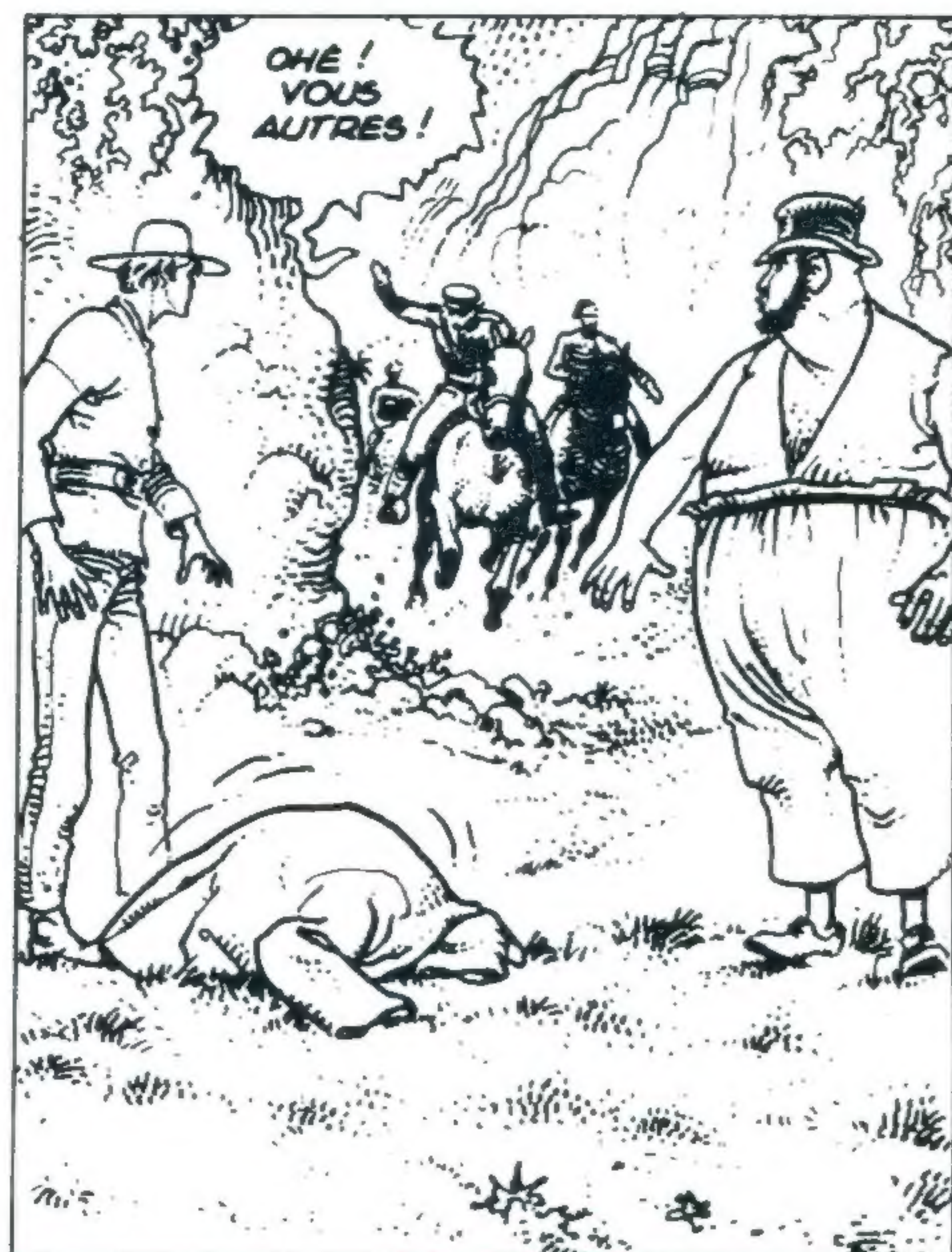
In hetzelfde jaar (1978) verschijnt in het Franse blad 'A Suivre' de eerste aflevering van Manara's grote werk: 'De avonturen van Giuseppe Bergman'. Een werk met een zeer persoonlijk stempel, dat van Milo Manara, die hier schrijver en tekenaar is van Het Avontuur in de strip, de uitwerking en de manier waarop hij tegen strips aankijkt. Elders in dit nummer gaan we uitgebreid op 'HP en Giuseppe Bergman' in.

Man van vlees of papier

'Man van Papier' (Oberon Auteursreeks, 1982) is herkenbaar als een western, maar dan wel als een echte Manara-western: vol met vervreemdingseffekten dus. Manara

balanceert met deze strip op hetzelfde koord als met de Bergman-avonturen: hij geeft de belevenissen van stripfiguren weer, die hij tegelijkertijd als *personen* en als *personages* neerzet: soms lijken ze op bestaande mensen, soms zijn ze mensen-van-papier. Het knappe is dat Manara, ondanks zijn vele, relativiserende grappen (een sergeant die uit Engeland overkomt om langs een absurde omweg, namelijk via Arizona, de rebellen in Canada aan te vallen; of een dominee die in een Hulk verandert als het begint te regenen; of zoveel andere vreemde zaken die in het boek voorkomen), zijn personages toch een zekere overtuigendheid kan geven: op het eind van het boek wordt de liefde tussen de indiaanse en hem, die zij 'man-van-papier' noemt, dramatisch in beeld gebracht.

'Man van papier' is door uitgeverij Dargaud opgezet als een nieuwe reeks; het ziet er naar uit, dat we dan nog heel wat kunsten genieten.

DE AVONTUREN VAN GIUSEPPE BERGMAN

De vrijheid en het avontuur aan jezelf!

door Mat Schifferstein

'HP en Giuseppe Bergman' is volgens Manara een verhaal dat op verschillende niveaus gelezen kan worden: je kunt het eenvoudig lezen als het verhaal van een avontuur, of als een niet serieus bedoelde analyse van het avontuur en zijn mechanismes, of als poging om de verbanden aan te tonen die er bestaan tussen gevangen zitten en ontsnapping, tussen gelezen en meegemaakte ervaringen, tussen fantasie en werkelijkheid, tussen leven en strip.

Alle belangrijke elementen waaruit het verhaal bestaat heeft Manara al in de kafttekening verwerkt. Bergman en een gedeeltelijk geklede vrouw (*erotiek*) staan gedeeltelijk vóór, gedeeltelijk ter weerszijden van wat een opening naar buiten kan zijn, of een wit vel papier (*spel met werkelijkheidsniveaus*). We zien exotische figuren (*personifikaties van het avontuur*) op de achtergrond, of als tekeningen op het papier. *Hugo Pratt* is op de voorgrond aanwezig, zijn voorhoofd is zichtbaar: alsof de rest van de pagina uit zijn fantasie is voortgekomen (Manara inspireert zich voor een belangrijk deel op de manier waarop Pratt strips maakt); ook Pratt's vlinders zweven over de hele pagina, ze zijn zelfs achter de 'muur' zichtbaar, links-onder, die dus geen muur blijkt te zijn.

We zullen in onderstaand artikel aandacht besteden aan de drie belangrijkste karakteristieken van 'HP en Giuseppe Bergman.' Deze avonturen zullen hun vervolg vinden in 'Dies Irae', waarvoor Afrika grotendeels als decor dient. (Vergelijk Pratt: 'In het teken van de Steenbok' voor de Zuid-Amerikaanse verhalen, en 'Les Ethiopiennes' voor de Afrikaanse avonturen van Corto Maltese!)

Achtereenvolgens bespreken we: het avontuur, de *erotiek*, en *Hugo Pratt*.

Het avontuur

'Het avontuur begint!'

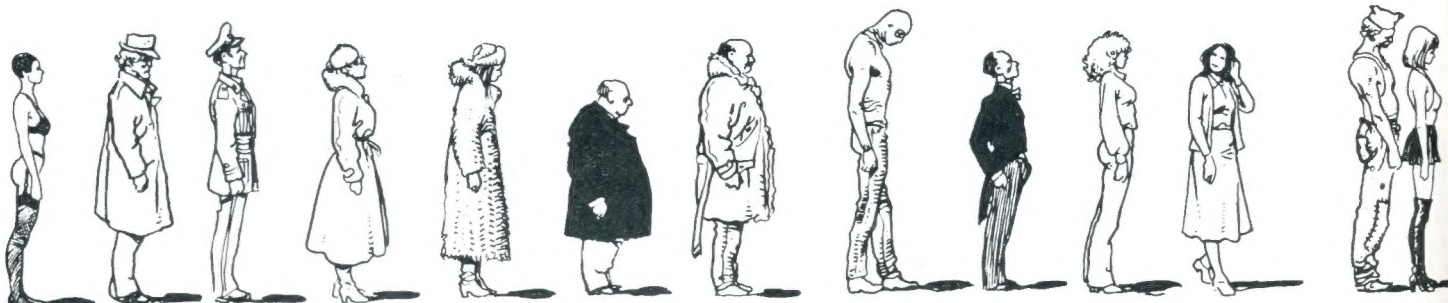
Dit is de geboortekreet van Giuseppe Bergman. Voor de lezer is het in ieder geval zo, dat Bergmans avontuur op het eerste plaat-

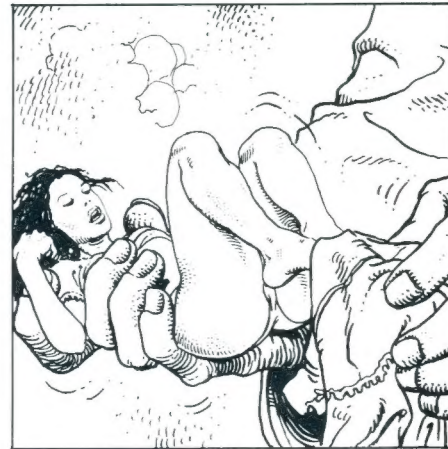
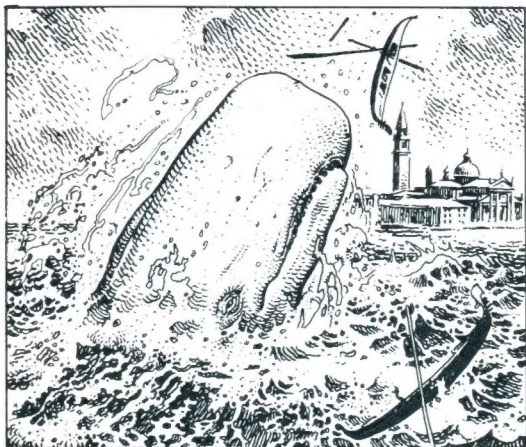
je van de strip begint. Voor Giuseppe Bergman zelf ligt de zaak niet zo eenvoudig als hij in eerste instantie laat blijken. Verderop in het verhaal twijfelt hij namelijk bijna zonder ophouden of het avontuur nog moet komen, of dat het misschien al begonnen is.

Symbolen

Als het verhaal begint, zien we de hoofdpersoon, Giuseppe Bergman, die onzinnig staat te brallen; op zijn vriendin let hij niet, alleen op zijn eigen woordenstroom. Bergman wordt goed op zijn nummer gezet als hij aan het eind van zijn ego-trip door zijn vriendin erop attent gemaakt wordt, dat zij kiespijn heeft, en dat hij kan doen en laten wat hij wil, als hij haar maar met rust laat. Exit Bergman. Wij treffen hier een bijna banale situatie aan, zoals zich die tussen twee mensen voor kan doen; het scheelt niet veel, of we voelen ons helemaal in het leven van alledag.

Buitengekomen wordt ons echter het enorme bouwsel waarin de *producent van het aanstaande Avontuur* zich bevindt getoond als één van de fantasiebrouwsels uit 'De Onbestaanbare Stad' van Bilal en Christin.

bare) kamera volgt hem, en de arbeider thuis kan deelnemen aan de avonturen die Bergman voor hem beleeft. Geld speelt geen rol, als Bergman er maar voor zorgt, dat zijn avontuur spannend is. Want zolang het blijft boeien, denken de thuisblijvers zelf niet na, en laten ze de maatschappij intact. Aan het einde van het boek loopt het dan ook bijna mis. Bergman mislukt als avonturier (waarover dadelijk meer); Bergman gaat keer op keer af, smadelijk dieptepunt wordt voor hem het einde van zijn avontuur, als hij onthoofd wordt. De thuisblijvers, die zijn avontuur gevolgd hebben, zijn echter enthousiast geworden: hun eigen fantasie werkt nu op volle toeren; romanfiguren zwerven over de pleinen, de bevolking leeft zich uit in de straten: Venetië slaat op hol. Op het hoogtepunt verschijnt de producent; zijn gezag torent hoog boven de wolken uit. Haastig herstelt hij orde en gezag, want het avontuur moet aan TV- en stripfiguren voorbehouden blijven.

Uit: 'H.P. en Giuseppe Bergman'

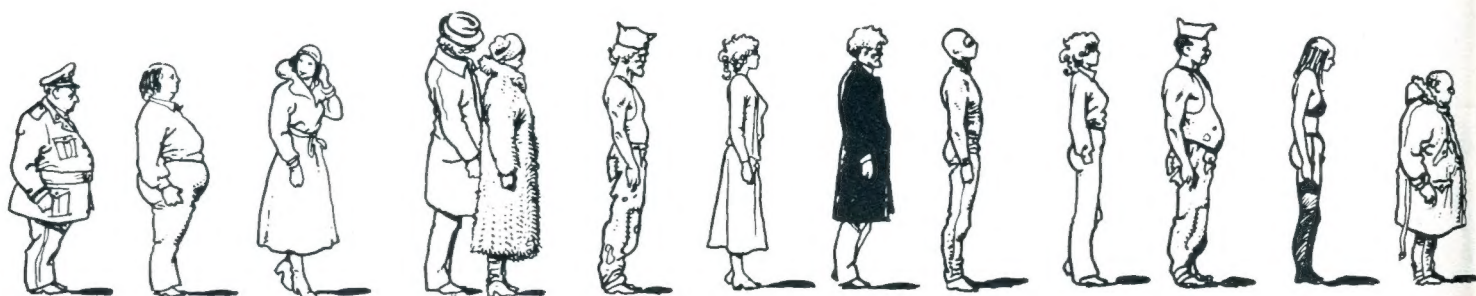
Kollektieve fantasie

Als Bergman gevraagd wordt een avontuur te gaan beleven, wordt van hem in feite iets onmogelijks verlangd. Want een avontuur, zoals een strip- of televisieheld dat beleeft wordt *verzonnen* door een auteur. Over het algemeen heeft de held er zelf geen idee van, dat hij een avontuur beleeft; het zijn de lezer en de schrijver die bepalen, dat de dingen die de held meemaakt, deel uitmaken van het avontuur. De held beleeft dus een avontuur: in onze ogen. Een avontuur is dan zoiets als: het terechtkomen in angstaanjagende situaties, het meemaken van onverwachte gebeurtenissen, het met veel moeilijkheden ontdekken van het onbekende, enzovoort. Striphelden beleven avonturen, zij vormen de hoofdrolspelers in (kollektieve) fantasieën, die zowel door schrijver als lezer gedeeld worden. De lezer ziet als het ware zijn eigen *verlangens* naar

spanning, naar ontdekking, naar erotiek, vervuld worden in de avonturen die de held beleeft. Mensen beleven dus nooit avonturen, omdat avonturen per definitie *fantasieën* zijn, waarin wensen, verlangens geprojecteerd worden. Als je ooit vindt dat je op een gegeven ogenblik echt een avontuur beleefd hebt, komt dat doordat je de fantasiewereld uit strips of boeken op een gegeven ogenblik zoveel vindt lijken op de werkelijke loop van gebeurtenissen zoals je die nou meemaakt of meegemaakt hebt, dat je dat wat echt gebeurt gaat bekijken alsof het een stuk fantasie was. Je herkent dan niet meer dingen uit de werkelijkheid in de strip (bijv. een goed gelijkend getekende boom), maar je herkent nu in de werkelijkheid dingen, die je in eerste instantie in strips hebt gezien (bijv. de boom in je tuin lijkt opeens weggelopen uit een strip).

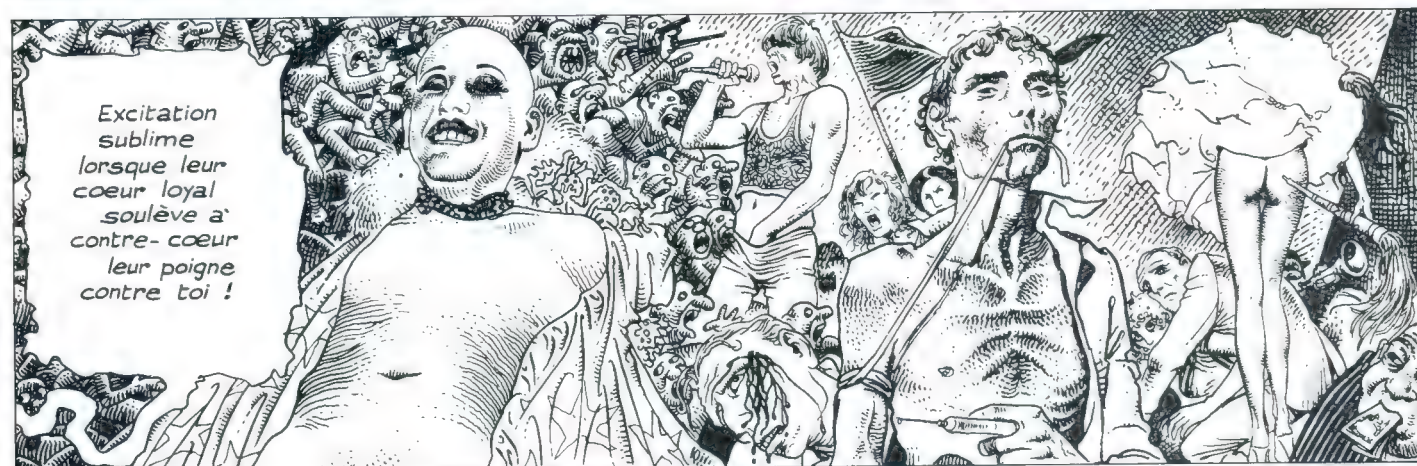
Dubbelspel

Bergman, die nu bewust op zoek is naar een avontuur, lijkt op de lezer, die uitein-

Uit: 'H.P. en Giuseppe Bergman', met afgebeeld H.P. zelf en zijn creaties

delijk de dingen waar hij altijd van gedroomd heeft, wel eens wil meemaken. Vooral als kind verlang je naar de jacht op een schat; als volwassene verlang je veel minder dat de werkelijkheid overeenkomt met je fantasie, want je hebt je verlangens aangepast aan de werkelijkheid. Je weet dat je fantasie nooit werkelijkheid zal worden, en je bent tevreden met het idee dat anderen (strip- of TV-helden) je droomwerelden beleven.

Bergman, laten we dat even duidelijk stellen, is tegelijkertijd wél en niét een stripfiguur: als personage, verzonnen door Manara is hij dat natuurlijk wel, maar als persoon die weet heeft van het beleven van avonturen, is hij niet de klassieke stripfiguur die wij kennen. Bergman speelt als het ware een dubbelrol, en vanuit die gestalte is het hem ook niet duidelijk, of hij nu wel of niet een avontuur kan beleven.

In deze situatie lijkt hij dus heel veel op ons, als wij tegen beter weten in, dan toch maar naar onbekende streken trekken om Het te gaan beleven. Wat Bergman betreft, uiteindelijk blijkt (hij is en blijft in laatste instantie natuurlijk toch een stripfiguur) dat hij toch een avontuur beleefd heeft, namelijk *datgene wat hij al die tijd heeft meegemaakt*, want de held beleeft zijn avontuur zonder dat hij weet, dat hij het beleeft. Wat Bergman ook doet, voor de lezer is het een avontuur, bedacht en gestructureerd door de schrijver. Hoe hechter de structuur, hoe groter de overtuigingskracht van het verhaal.

In het werkelijke leven ontbreekt echter de structuur die door de kunstenaar in zijn werk wordt gebracht. Het belangrijke verschil tussen kunst en werkelijkheid is dan ook, dat de kunst de 'werkelijkheid' zodanig structureert, dat ze een diepe overtuigingskracht krijgt. Bergmans avonturen lijken ook daarom zoveel op de dingen die wij zouden kunnen meemaken, doordat de structuur van het verhaal, van het avontuur, ontbreekt, of althans niet zo duidelijk zichtbaar is. Natuurlijk zijn Bergmans ervaringen wel degelijk verschillend van de onze als wij ons als toeristen zouden wagen in de oerwouden van Zuid-Amerika; Manara doet voortdurend ingrepen in de loop der gebeurtenissen, die de lezer er steeds weer mee konfronteret, dat datgene wat hij leest, geen realiteitswaarde bezit. Het lijkt niet op de werkelijkheid (terwijl bijna alle andere strips er ons nog van proberen te overtuigen dat wat zij ons tonen, ook 'echt' gebeurt). De gebeurtenissen van Bergman zijn 'fake', het is allemaal onecht wat er gebeurt. Wat je leest is een stripver-

Uit: 'H.P. en Giuseppe Bergman'

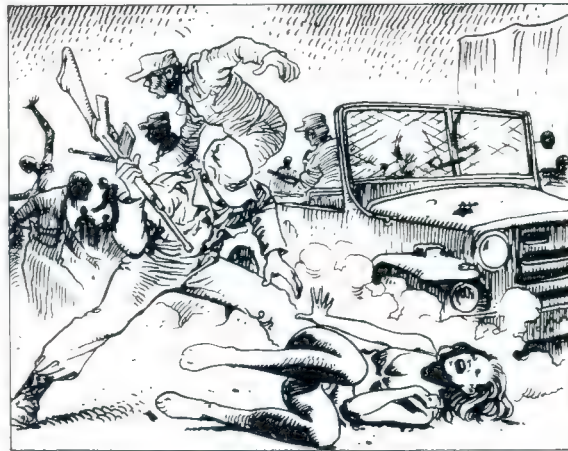
haal en niet meer: een stripverhaal dus, met figuurtjes en achtergronden, dat is alles. Manara onderbreekt het verhaal telkens als de gemakszuchtige lezer weer het oude patroon heeft aangenomen, namelijk dat van de lezer die een verhaaltje leest. Soms stopt hij de handeling ineens: op p. 45 vindt

Bergman een trap in de jungle, hij trekt de konklusie dat HP die trap beklommen heeft, en gaat hem achterna, maar een groot stuk boom, in de vorm van een duivelslijf, komt naar beneden gerold en dwingt Bergman, hals over kop de benen te nemen. Even later is Bergman niet meer in staat de trap te vinden. Ook vindt hij de rivier niet meer; Bergman is verdwaald. Op andere momenten laat hij Bergman tegen de lezer praten, of laat hij allerlei onwaarschijnlijke en daardoor totaal onverwachte dingen gebeuren. Zo blijkt dat alles wat Bergman in het indianendorp overkomen is, van het verhaal van de stamoudste, door HP in scène gezet te zijn; ook de stamoudste is 'in werkelijkheid' slechts een boom.

Bergman is, zoals gezegd, geen klassieke stripheld. De manier waarop hij, hoe onmogelijk ook, een avontuur in de klassieke zin probeert te vinden, is voor ons invoelbaar; want als wij als toeristen onbekende landen bezoeken voelen we ons avonturiers en als we dom zijn (en dat zijn we, want we zitten vol vooroordelen en achterhaalde ideeën over het land, de inwoners en hun kulturen; vooroordelen die we grotendeels meegekregen hebben uit onze leeservaring van strips, ons kijken naar TV-series, enzovoort) lopen we vaak tegen eenzelfde soort obstakels aan als Bergman. Zijn bijv. negers of indianen inderdaad de onderontwikkelde mensen, zoals we die uit (de oudere) strips hebben leren kennen? Pratt heeft in zijn strips al lang laten zien dat elk volk zijn eigen trots en waardigheid heeft, en dat de blanke in een vreemd land nooit superieur is, tenzij door het gewapend geweld. Als Bergman weer eens een onbenullig praatje tegen de lezer aan het houden is (p. 27), wordt hij door een inwoner, die bezig is met zijn dagelijkse arbeid gewoon voor de voeten gelopen. Bergman wordt, in tegenstelling tot de klassieke stripheld en meer in de lijn van onze ervaring, konstant gefrustreerd: hij komt in Venetië aan, op zoek naar HP, en ontvangt gelijk de eerste klappen van iemand 'omdat zijn gezicht hem niet bevalt' (p. 20) en als hij probeert aan te pappen met een mooie vrouw die aan boord van het schip is gekomen, krijgt hij keer op keer de kous op de kop: 'Hoor eens... vindt u het erg om u met uw eigen zaken te bemoeien en mij met rust te laten?' (p. 31), of: 'Blijf met uw handen van me af! en niemand heeft u toegestaan me te tutoyeren!' (p. 34).

Manara geeft d.m.v. Bergman niet alleen een ironisch commentaar op het beleven van avonturen van de klassieke stripheld

(en de verwachtingen van de lezer die daar volledig op ingesteld is), maar stelt ook de positie van de moderne toerist ter discussie: hoe kunnen wij nog onbevangen en onbevooroordeeld, zonder gewetensbezwaren ook 'op avontuur gaan' in landen, die wij voor een groot deel verwoest en uitgebuit hebben, waarvan wij de bevolking zo niet afgeslacht, dan zeker wel geëxploiteerd hebben? 'De avonturen van Giuseppe Bergman' zijn op veel verschillende manieren leesbaar; ze bevatten een onuitputtelijke hoeveelheid clichés, die dan weer op de korrel genomen wordt, voortdurend wordt ook met de betrokkenheid van de lezer gespeeld: Manara heeft een welhaast onuitputtelijke fantasie die tot nu toe in ieder geval met de 'Yellow Kid' van Lucca gehonoreerd is; een fantasie, die hij in zijn tweede boek 'Dies Irae' weer met volle kracht over de lezer zal uitstorten.

Erotiek

Niet alleen in 'HP en Giuseppe Bergman', maar ook in de eerste strip die Manara maakte, 'Genius', valt al op, dat de erotiek een belangrijke plaats in zijn werk heeft. Het is op het eerste gezicht al snel te zien, dat de strips van Manara rijkelijk bevolkt worden door perfect getekende, mooie, sensuele jonge vrouwen. De keus die Manara maakt voor het in beeld brengen van vrouwen is voor hem vanzelfsprekend, daar hij zich tot vrouwen het meest aangetrokken voelt (de *erotiek* dus, van *schrijver* ten opzichte van zijn *creaties*). De vrouwen van Manara zijn niet overdadig gekleed: vaak dragen ze niet meer dan een slip en een T-shirt of een openhangend hemd, soms kleden ze zich nog verder uit.

Uit: 'H.P. en Giuseppe Bergman'

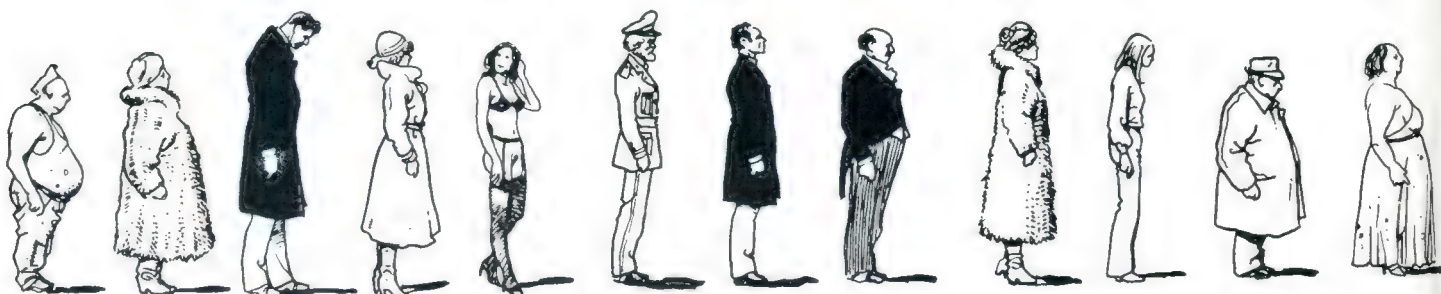
Eenzijdige censuur

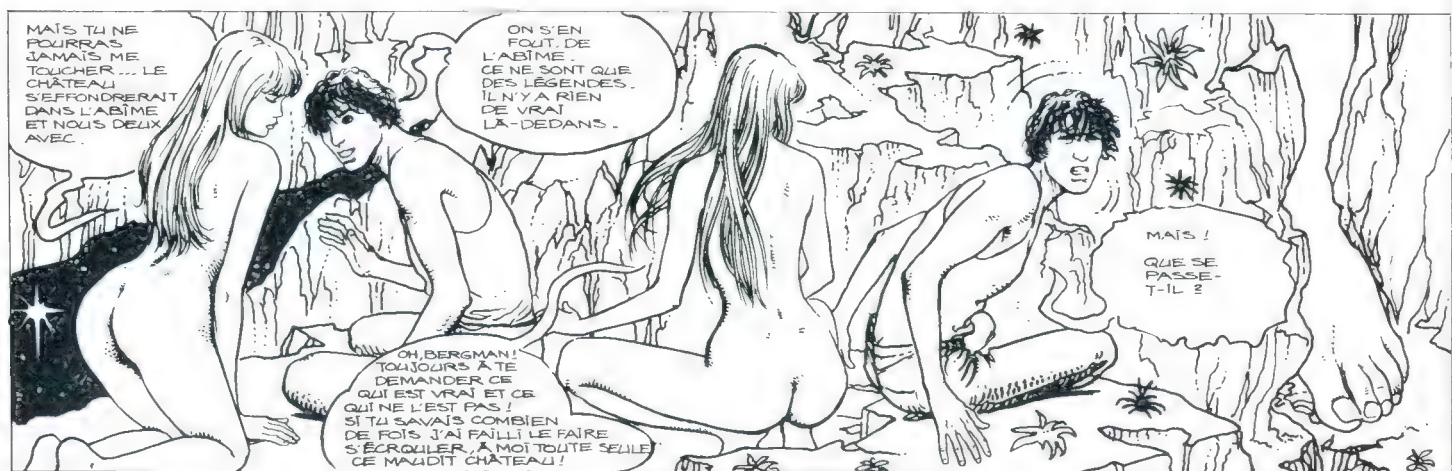
In de strips van Manara is bijna nooit een volledig naakte man te zien, in tegenstelling tot het bloot van vrouwen dat heel wat pagina's opfleurt. Dat heeft niet alléén maken met Manara's voorkeur voor het tekenen van vrouwen, maar in belangrijke mate ook met de *censuur van de pers*: in Frankrijk wordt het tonen van mannelijke geslachtsdelen beschouwd als pornografisch (dat van vrouwen dus niet!). Als een blad waarin Manara publiceert (in dit geval 'A Suivre') als een pornoblad bestempeld zou worden (en dat lot heeft bladen als 'Métal Hurlant', 'Fluide Glacial' en 'L'Echo des Savanes' een tijdlang boven het hoofd gehangen) heeft dat zeer ingrijpende consequenties voor de verspreiding van het blad, want dan kan het bijvoorbeeld niet meer in de gewone kiosken verkocht worden, wat bijna altijd de doodslag voor een blad zal zijn. Manara zegt dat slechts enkele keren moeilijkheden met de censuur gehad heeft. Steeds had dat betrekking op het vertonen van teveel mannelijkheid in de strippagina's (wat toch wel een zeer eenzijdige en achterhaalde vorm van censuur is, naar mijn mening). Deze informatie van Manara lijkt overigens achterhaald, want in zijn nieuwe boek, 'Dies Irae', dat in het Nederlands nog verschijnen moet, zien we (in de Franse versie, 'Jour de Colère', Casterman 1983) op pagina 142 niets meer, waar zich een vrouwelijk geslachtsdeel dient te bevinden (strook 2, vierde plaatje) en treffen we op die zelfde pagina nog tweemaal lingerie aan, die daar op een stuntelige manier (dus niet door Manara

zelf!) is bijgetekend; in beide gevallen censuur van het vrouwelijk naakt. Pikant detail is overigens dat het verhaal 'Een schrijver op zoek naar zes personages' in het album als deel van het verhaal 'Dies Irae' wordt gepresenteerd, waardoor het oorspronkelijke einde van dit verhaal (een vrouw die een halve meter lang, in steeds kleiner wordende plaatjes masturbeert) is weggevallen (zie 'Wordt Vervolgd' 24), en door Manara is vervangen door andere platen, die het einde van dit hoofdstuk beter doen aansluiten bij de rest van het boek.

Erotiek van de lezer

Erotiek is voor Manara niet zozeer 'bloot'; erotisch is een bepaalde *situatie*. Zo'n 'erotische situatie' is meestal een bewerking van een situatie die Manara zelf heeft meegemaakt. In het boek schetst Manara niet alleen erotische confrontaties tussen bijvoorbeeld Bergman en de vrouwen die hij ontmoet, maar betreft hij altijd de *erotische verlangens van de lezer* erbij. Een voorbeeld: Bergman is net vertrokken. Hij zit achter het stuur van zijn kampeerwagen. Eerste plaatje: er staat een verschrikkelijk 'stuk' langs de weg; ze wacht op een lift. Wij denken: Bergman stopt, neemt haar mee; misschien verwachten we ook al het eerste erotische avontuur. Tweede plaatje: Bergman kijkt naar buiten (ziet haar waarschijnlijk), maar kijkt nors; we verbazen ons. Derde plaatje: we zien het knappe meisje van dichtbij, en denken: Bergman, waarom neem je haar niet mee? Vierde plaatje: we zien Bergman met een vertrokken gezicht vloeken, met een vuist op het stuur beuken; we snappen er niets meer van. De oplossing en de ontgoocheling die het gedrag van Bergman verklaart

Uit: 'Dies Irae'

Uit: 'H.P. en Giuseppe Bergman'

ligt in het vijfde plaatje: het meisje staat aan de andere kant van de weg, ze staat de andere kant op te liften. Twee plaatjes verder schreeuwt Bergman tegen een foeilelijke, mannelijke lifter, die van niets weet, toe: 'Idioot! (p. 16). Doordat de mooie, aantrekkelijke vrouwen niet nalaten Bergmans (desondanks) onfortuinlijke wegen te kruisen, worden de verwachtingen van de lezer naar erotische eskapades steeds weer gewekt; je betrapt je er zelf op, op het moment dat Manara je verwachtingen frustreert. Hij doet dat heel bewust, want geregeld laat hij Bergman direkt tegen de lezer zeggen: 'Was die scène sexy of niet?' (p. 33), 'Wat de yopo, dat moeten we hebben.' (p. 59); *Manara maakt de lezer medeplichtig*. Manara verwerkt veel erotiek in zijn strips, omdat erotiek één van de weinig boeiende en spannende dingen is, die het leven ons kan bieden. Doordat de lezer actief in het verhaal betrokken wordt, ontstaat er een erotische spanning in Manara's werk; een erotische spanning die overigens in de meeste andere zogenaamde erotische strips ontbreekt (zie bijvoorbeeld het werk van Pichard: stripfiguren zijn alleen 'sexy' (in de 'Odyssee' en 'De avonturen van Paulette'), of de combinatie 'naakte vrouwen' met 'wreedheden' moet voor erotiek staan (in 'De Fabriek', en 'De avonturen van Marie-Gabrielle'): vreemd gevoel voor erotiek hebben sommige auteurs (en lezers?)).

Hugo Pratt

Bergman gaat op avontuur uit; maar om zomaar, ineens de stoute schoenen aan te trekken en te doen wat striphelden altijd voor jou deden, is geen kleinigheid. Hij zal op zijn avonturen dan ook begeleid worden

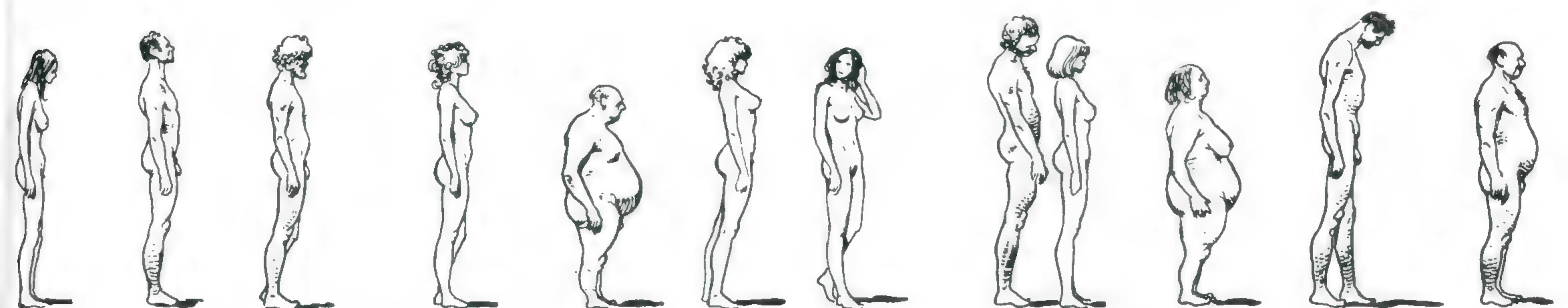
door de man die bij uitstek weet wat avontuur is, de meester van Venetië, Hugo Pratt.

In een strip die op verschillende manieren gelezen kan worden, waarin allerlei soorten werkelijkheid door elkaar lopen, brengt Manara een reël bestaand iemand, Pratt, als stripfiguur ten tonele.

Pratt weet alles van avontuur. Hij beleeft het avontuur zelf (en kan nog als zodanig uitstekend als stripfiguur geplaatst worden), hij schrijft en tekent de avonturen van zijn creaties als een absoluut grootmeester, onbetwist is hij de beste, hij is een god bijna; die alles weet en kan, hij is ook een duivel (de tovenaars van zijn fantasieën, de magiër; in de strip uitgebeeld als duivelsfiguur). Dat is zo ongeveer de manier waarop Bergman tegen HP opkijkt; wat dan weer een wat ironische bewerking is van de kijk van Manara op Pratt, die hij als zijn meester beschouwt. Pratt heeft een belangrijke levensvisie, het anarchisme, de strijd van de onderdrukte tegen het gezag, die hij in zijn verhalen weet te verwerken; hij is door die eigen visie in staat zijn creaties een diepgang te geven die we bij andere auteurs tevergeefs zullen zoeken. In de ideeën van Pratt kan Manara zich grotendeels vinden; voor hem is het avontuur de manier waarop de mens nog vrij kan zijn; in een camper de wereld rondtrekken is voor Manara een mogelijkheid om zichzelf te zijn en niet een slaaf van de konsumptiemaatschappij, die slechts geleefd wordt. Manara ziet in Pratt zijn grote voorbeeld, maar hij staat al genoeg op eigen benen om zelf een invulling te geven aan zijn verhalen.¹⁾ Waar Pratt zijn helden zelfverzekerd door de wereld laat gaan, ontmoeten de personages van Manara slechts hun twijfels en eigen onzekerheden: 'Wanneer begint het avontuur nou?', vraagt Bergman zich geregeld

af, m.a.w. 'Wanneer kan ik nou beginnen te leven?' Voor Bergman (als stripfiguur) betekent 'avontuur' zoveel als 'leven' (want een stripfiguur, die geen avonturen beleeft bestaat ook niet voor de lezer; de tijd dat Kuifje thuis zit kennen wij niet, ze wordt niet in beeld gebracht, de held leeft op dat moment niet, hij leeft alleen bij gratie van de avonturen die hij beleeft), maar dat houdt een keuze in: gaat hij zelf leven, en dus een avontuur beleven, of niet. Er is een groot verschil, zegt HP tegen Bergman, tussen een gelezen avontuur en een beleefd avontuur; wat wil je eigenlijk? Als Bergman klaagt, dat er nooit iets poëtisch, boeiends of tragisch gebeurt (p. 41), zegt HP: 'En stel nou eens dat jij poëtisch, boeiend noch tragisch was?' HP legt Bergman de vinger op de zere plek: 'leven' hangt niet van de buitenwereld af, het hangt van je binnenste af, van je leefinstelling; je moet zelf zin geven aan je leven, je moet het zelf boeiend maken, er een avontuur van maken; en Manara maakt de keuze als hij besluit, in navolging van Hugo Pratt de wereld in te trekken, om zelf te leven, en niet geleefd te worden door de maatschappij waarin hij zich tot dan toe bevond. Leve de revolutie: de vrijheid en het avontuur aan jezelf!

1) In tegenstelling tot iemand als Comès, die als epigoon van Pratt voornamelijk diens stijl navolgt (zwartwit-vlakken, lijnvoering) en meent, dat hij door de uiterlijke kenmerken te imiteren en eenzelfde soort thema's te gebruiken (zwarte magie bv.) verhalen met dezelfde sfeer en van eenzelfde kwaliteit krijgt, terwijl hij over het hoofd ziet (zoals alle epigonen in de loop der geschiedenis) dat de aard van Pratts verhalen bepaald wordt door de niet expliciet in woord of beeld gebrachte levensvisie van een kunstenaar. De verhalen van Comès hebben nergens de magie van Pratts verhalen, hoewel ze uiterlijk veel meer magie verwerken.

MILO MANARA: 'Bergman is een voyeur'

door Martijn Daalder*

'Of ik Giuseppe Bergman ben? Nee, en hij is ook niet de persoon die ik zou willen zijn. Bergman is een voyeur, hij is de lezer. Dat zie je ook aan de erotische passages in zijn avonturen. Bergman kijkt alleen maar. In de strip of fotografie kan erotiek alleen maar een vorm van voyeurisme aannemen. Er is eenvoudigweg geen andere mogelijkheid.'

Moeizaam communicerend in een mengsel van Frans en Italiaans praten we met Milo Manara (37). Ondanks zijn eerste uitspraak is het duidelijk dat hij weigert een onderscheid te maken tussen de posities van Giuseppe Bergman, zijn hoofdpersoon, de lezers en hemzelf, schrijver en tekenaar.

'Bergman verandert ook niet na zijn ervaringen in de verschillende avonturen. Is dat wel menselijk?'

'Nee, Bergman is niet menselijk. Bergman is een stereotiep, hij verandert inderdaad niet. Zulke belangrijke dingen gebeuren er ook niet in de verhalen; niet belangrijk genoeg om iemand te veranderen. Een stripverhaal is maar een afleiding – ook voor Bergman – met de mogelijkheid bepaalde zaken te signaleren.'

'Is dat leuk: een stereotiep tekenen?'

'Dat is een bewuste keuze geweest die teruggaat op de Italiaanse comedietraditie, de Comedia dell'Arte.'

'Avontuur, lotsbeschikking, toeval, gesymboliseerd door de figuur van HP (Hugo Pratt MD.) heeft een absolute waarde in de avonturen van Bergman.' (stilte).

'Nietwaar?'

'Niet zo absoluut... maar wel absoluut ja. Gelukkig kan dat nog in de strip. In Italië en ik geloof ook in Frankrijk zijn er geen artistieke disciplines meer die zo levend zijn als de strip. De strip is nog niet geïnstitutionaliseerd. Iedere andere kunstvorm heeft zijn eigen academie en gecodificeerde stijl. Ik kan mijn strips nog door het toeval laten leiden.'

'Vandaar de experimenten in 'Dies Irae' (in

Wordt Vervolgd vanaf nr. 25 MD) waar u regelmatig van tekenstijl wisselt?'

'Ik vind niet dat bij iedere situatie dezelfde tekenstijl past. Het was een experiment, op zoek naar de intrinsieke waarde van het grafisch element in de tekening (sic!). De tekening is dan meer dan alleen een ondersteuning van het verhaal.'

'Een geslaagd experiment?'

'Het gaat om het zoeken, niet om het resultaat.'

'De absolute waarde die schuilt achter HP en achter de Aap, is dat een God, God wellicht?'

'Ik ben niet katholiek, al ben ik natuurlijk wel gedoopt en katholiek opgevoed. Die absolute waarde is zeker niet de katholieke God, maar iedereen heeft zijn God nodig en ik probeer die in het dagelijks leven te vinden.'

'Welke God heeft u daar gevonden?'

'Het Godsidee interesseert mij niet. Religie, het geloven zelf is veel boeiender. Het is belangrijk ergens in te geloven, de katholieke God staat daar wat mij betreft buiten. Het hoeft zelfs geen God te zijn. Voor mij persoonlijk is het – althans de laatste tijd – de wetenschap.'

'Maar die komt nooit in uw verhalen voor.'

'Ik denk dat er twee manieren zijn om de waarheid te zoeken: de wetenschappelijke en analytische, en de artistieke, intuïtieve manier. In mijn strips kan ik niet wetenschappelijk te werk gaan dus doe ik het instinctief.'

Maar het wetenschappelijke fascineert me. Het beste boek dat ik tot nu toe gelezen heb is Einsteins boek over de revaliteitstheorie.

Ook de geschriften van Schopenhauer interesseren mij.

Begrijp me goed, mijn 'onderzoek' is niet erg serieus. Striptekenaar is een serieus beroep, maar in de strip kan ik – zo voel ik mijn verantwoordelijkheid – niet te ver buiten het begripsvermogen van de lezer gaan. De gemiddelde lezer is jong en weinig belesen.'

'En wat betekent het Avontuur in uw leven?'

'In maart of april vertrek ik (is vertrokken MD.) met mijn vrachtwagen naar Tibet. Voor ik vertrek schrijf ik een scenario over een reis naar Tibet door Iran, Pakistan en

Nepal. Dan ga ik daar naar toe om mijn verbeelding met de realiteit te vergelijken. Tijdens de reis teken ik het verhaal. Het scenario moet in verband met de vertaling al voor mijn vertrek klaar zijn.'

'Geen veranderingen als uw verbeelding te veel met de werkelijkheid in strijd komt?'
'Soms'

'Hoe ging dat in Afrika? In (A Suivre) stond dat u een tijdje verdwenen was?'

'Dat was een publiciteitsstuntje van de uitgever. Ik moet mijn tekeningen maandelijks opsturen en als je in Casablanca of Algerije zit kan dat wel eens problemen ople-

veren. Toen Casterman de tekeningen een keer niet had ontvangen hebben ze maar geschreven dat ik werd vermist.'

'Uw verhalen lijken zeer associatief in elkaar te zitten. Dat is dus gezichtsbedrog?'

'De scenario's worden wel zeer associatief geschreven. Ik start met een algemeen idee en associaties vormen de uitwerking. Ik geloof in de kracht van het toeval; niet alleen als in mijn strips, ook in het "echte" leven.'

'Wat was het achterliggende idee voor Bergmans avonturen in Afrika?'

'Ik wilde een beeld geven van de mysterieuze kanten van de Masai en het verschijnsel van de seksuele betrekkingen met zeer jonge meisjes daar. Ook de maan, de nacht en de Kilimanjaro spelen er een grote rol. Maan, nachten en maagdelijkheid vormden de basis.

Ik ben overigens niet bij de Masai geweest – wel in Kenia –wegens problemen met mijn vrachtwagen.'

'Beperkt U zich niet enorm door Uw verhalen al van tevoren te schrijven?'

'Natuurlijk, maar het fantastische gedeelte in mijn strips laat zich daar niet door beïnvloeden. Bovendien documenteer ik me goed.'

'Geen autobiografische elementen?'

De reis kan ik al natuurlijk nauwelijks meer in mijn verhaal verwerken. Overigens vind ik mijn eigen belevenissen niet zo interessant. Op reis probeer ik wel dingen te vinden die interessant zijn voor iedereen en niet alleen voor mij en een paar vrienden.'

'De Aap' heeft toch wel betrekking op een periode in uw leven, uw radikaal-linkse maoistische studententijd?'

'Ja'.

'Een nachtmerrie?'

'Ja, een nachtmerrie... dat wil zeggen: ik ben het niet meer met mijn toenmalige positie eens. Te veel indoctrinatie, te veel dogmatiek. Ik wil dingen kunnen zeggen zonder daar meteen De Rede of De Oplossing bij te betrekken. Ik wil zoeken, niet aangeven, want daar heb ik het gezag en het recht niet toe.'

'En de concrete boodschap van De Aap?'

'De Aap, dat is Mao. Het is een parabel over Mao en de Volksrepubliek China. De Aap – we hebben het dier gekozen omdat het een zeer bekend en heilig dier is in China – gebruikt ook de officiële uitspraken van Mao. We hebben het verhaal gemaakt in 1976, tijdens de ontluistering van de revolutie en we eindigen dan ook met een grote berg: het afval van de revolutie.

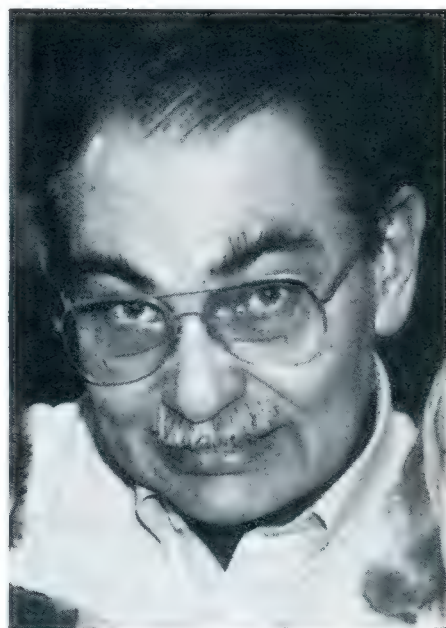
En inderdaad zien we op die berg de overblijfselen van de jaren '60 met tussen de slogans en de troep de student Manara en zijn tekenbord.

* Met dank aan Har Brok

Foto: Hans Frederiks

FRITS KLOEZEMAN

door Rein van Willigen

Vele tekenaars zijn al vergeten voor hun werk zelfs maar gepubliceerd is. Anderen hebben daarentegen met slechts één enkele strip zo'n ongelooflijke indruk gemaakt dat ze daardoor nimmer vergeten zullen worden. Tot deze laatste groep behoort zonder enige twijfel Frits Kloezeman, wiens zeer gewaardeerde Rechter Tie-strips eindelijk opnieuw én compleet verkrijgbaar zijn. We spraken met hem over Rechter Tie, professionalisme en amateurisme in de stripwereld, zijn werk voor Joop Geesink, het aange- name en onaangename van Nederland en de mensverslindende 'rat-race'.

Frits Kloezeman is niet alleen de schepper van Rechter Tie maar ook van S.S. Anna, Rik de Kikker (voor Heintje), de televisie- en albumversies van 'Zij maakten geschiedenis' en voor vele grappen van Loeki en Dusty. Werk dat door sommigen misschien ondergewaardeerd wordt, maar niet door Kloezeman zelf die tijdens het gesprek een niet geringe dosis zelfverzekerdheid aan de dag legt en zijn opinies over het failliete politieke bedrijf niet onder stoelen of banken steekt. Een gesprek met een tekenaar die weet wat hij wil en kan.

Rechter Tie

Laten we met Rechter Tie beginnen...

Het idee van deze strip is afkomstig van Heer de Zwaan, een zeer bekend figuur in de stripwereld. Hij werkte eerst voor Marten Toonder en is later voor zich zelf begonnen.

Hij is degene geweest die tekenaars als Hans Kresse heeft gepushed. In het begin werd zo'n tekenaar helemaal gesteund, zodat hij zijn balans kon vinden. Zo heeft hij een heleboel jongens groot gemaakt.

Het is echt een fijn mens: heel eerlijk! Dus ook ik ging naar hem toe en vroeg of hij

een strip te tekenen had. 'Nou', zegt hij, 'ik ben met Robert van Gulik bezig, die graag zijn novelles van Rechter Tie in beeld wil brengen.'

Dat was zijn grote ambitie, doch ze hadden wat moeilijkheden met tekenaars. Als je over China gaat tekenen moet je er iets vanaf weten. Vandaar dat ik in aanmerking ben gekomen, want ze vonden mijn stijl wel goed en ik wist iets van China af; ik ken de Chinezen vrij goed, de cultuur enz.

Het zal in '64 zijn geweest dat Van Gulik en ik elkaar voor het eerst ontmoetten. Natuurlijk had ik wel eens van hem gehoord, want hij was ambassadeur geweest in het Verre Oosten. Hij wordt als de grootste Sinoloog van zijn tijd beschouwd. Tijdens de eerste ontmoeting, in Den Haag, vroeg hij mij een paar tekeningen te maken.

Dat deed ik en hij was er helemaal lyrisch van. Het klikte meteen. We zijn toen samen in zee gegaan en zolang hij in Nederland was, tot in '66, is het fantastisch geweest. Hierna werd hij uitgestuurd naar Tokio, vandaar dat we het toen per post hebben gedaan.

Bovendien had hij veel vertrouwen in me... Als de tekeningen, via De Zwaan, naar Van Gulik werden gestuurd om te worden ge-

checked, kwamen ze altijd terug zonder dat ik ook maar iets behoefde te veranderen. Dat vond ik leuk!

Ik mag aannemen dat een dergelijke strip een gigantische klus is, die veel studie vereist?

Het is absoluut zuiver hoor! Er zijn universiteiten, die me verzochten de beelden te mogen gebruiken uit deze verhalen voor de tijdschriften die ze uitbrachten. De tekeningen zijn historisch zo verantwoord, dat ze die graag wilden gebruiken bij hun artikelen over het Oude China.

De belangstelling voor de Rechter Tie strips is nu groter dan ooit. Hoe vindt u dat?

Dat vind ik leuk! Ik ben ook maar een mens! Ik vind het harstikke leuk! Tenslotte heb ik er enorm veel werk aan gehad: een research van jewelste.

Je kunt veel van iets afweten, maar bepaalde feiten -data's, details en noem maar op - moet je vroeg of laat toch nakijken. In dat opzicht ben ik een hele vreemde vogel. Ik wil het **absoluut** 100% zuiver hebben, professioneel!!!

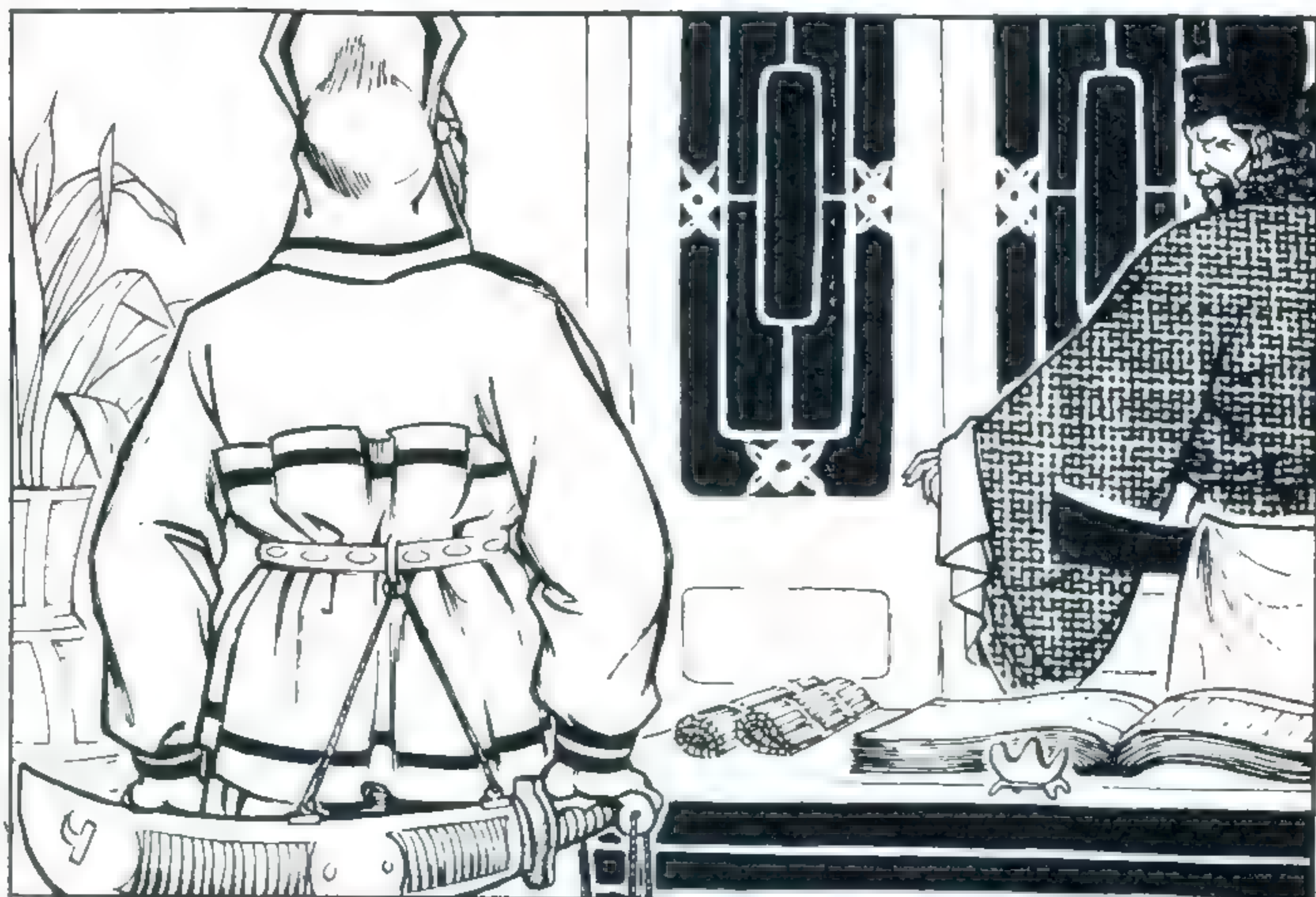
Waarom is de strip gestopt?

Na '66 heeft een andere Nederlandse schrijver het overgenomen. Z'n naam ben ik op dit ogenblik kwijt. Met hem heb ik zo'n twee, twee en half jaar gewerkt, tot '68.

Hoe is Loeb op het idee gekomen de Rechter Tie-verhalen weer opnieuw uit te geven?

Loeb heeft heer De Zwaan hiervoor benaderd, maar die wilde er aanvankelijk niet aan. Hij had niet veel interesse meer in strips - hij zit momenteel in een andere tak van 'zaken doen'. Maar Peter Loeb liet het niet los en ging er achter heen. En op zeker ogenblik heeft hij het toch voor elkaar ge-

'Door anderen ben ik wel eens ee

kregen en ik heb de indruk dat heer De Zwaan niet ontevreden is.

Zijn er plannen om de serie voort te zetten, dus met nieuwe verhalen?

Iedereen heeft plannen om het opnieuw te starten, alleen ik ben degene die het struikelblok is... Kijk, het is geen kunst om aan een strip te beginnen, vooral niet met een strip die heeft bewezen, dat hij gelezen wordt door een al dan niet select publiek. De moeilijkheden voor de schrijver en de tekenaar beginnen pas als de strip in de smaak valt en begint te lopen. Je moet er minstens tien à twaalf stuks per week maken (uitgaande van een krantenstrip RvW) wil je in de zomer een paar weken vrij zijn. Reken maar uit: je hebt er sowieso zes in de week nodig. Als je vier tot zes weken vakantie wilt houden moet je er voor zorgen dat je vier tot zes maal extra klaar hebt liggen. Persoonlijk stel ik er prijs op minstens een maand op reis te kunnen gaan en dat heb ik nodig als ik niet in de lappenmand terecht wil komen. Bovendien moet je ideeën opdoen, de zgn. inspiratie. Altijd ben je op zoek naar boeken voor naslagwerk, voor kostuums etc. Een goede strip met inhoud is meer dan alleen maar ergens stil in een hoekje te gaan zitten tekenen. Ik neem aan, dat als alles er gunstig voorstaat, de heer De Zwaan niet al te veel bezwaar

'Rechter Tie'

zal hebben. Het punt is namelijk: wie moet het financieren?

Van Gulik heeft zelf tientallen boeken geschreven. De rechten van die boeken behoren uiteraard bij de erven van Van Gulik. Ik weet niet of het te regelen is, hetzij door de heer De Zwaan, hetzij door Loeb uitgeverij, dat de rechten van die serie te verkrijgen zijn.

Om het geheel authentiek te houden hebben wij verhalen uit die serie nodig, dunkt mij. Misschien zou ik ze dan op eigen risico moeten maken, maar ik zou dan niet minder dan 50% van de opbrengst willen hebben.

Geen plannen om de verhalen eventueel zelf te schrijven?

Ik ben bezig met een eigen verhaal en ik houd er niet van andermans ideeën te gebruiken of iemands werk na te tekenen: ik moet helemaal origineel zijn! In alles!

Wat er vooraf ging

Tekende u al, voordat u naar Nederland kwam?

Ik heb altijd getekend! Ik heb vreselijk hard gestudeerd, maar zelf geleerd! Tot

diep in de nacht! Zoals gezegd, alles wat ik aanpak moet ik 100% goed doen. Anders ben ik niet tevreden.

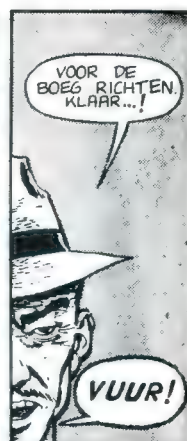
Ik kan u hengels laten zien, die ik gebouwd heb of vliegtuigmodellen en dan kunt u zien, dat ik alles tot in de kleinste details afmaak.

Als ik dat niet kan begin ik er niet aan. Ik heb altijd getekend, maar ik ben er een hele tijd uit geweest. Ik was beroepssoldaat in het Britse leger...

Wanneer was dat?

Dat is vanaf de tijd dat ik uit het concentratie/krijgsgevangenschap op Java kwam. Daar had ik bijna vier jaar bij de Japanners gezeten. Mijn vader was een zeer rijk man: grote villa en een heleboel bedienden en zo. Hij was directeur van een groot mijnconcern. Zelf had hij een tinmijn. Tijdens de oorlog is hij door de Japanners afgemaakt. Niet direct... niet neergeschoten of gehangen... Nee, hij was ziek en ze hebben hem gewoon laten sterven. Toen moest ik die mijn aan de gang zien te krijgen. Dat was in Maleisië, het toenmalige Malaya, waar ik geboren ben. Maar zo vlak na de oorlog hadden we geen dieselmotoren: die moesten vanuit Engeland komen. Dat moest financieel allemaal geregeld worden. Vaders geld was allemaal foetsie gegaan. Het zat allemaal op de bank en al die men-

n virtuoos, een genie genoemd'

sen die daar werkten zijn tijdens de bezetting doodgegaan. De chequeboekjes waren door de Janners afgepakt, dus het was niet te bewijzen, dat ons geld op die bank was. Het enige wat we nog hadden was het huis en het landgoed. Toen begon de communistische infiltratie in Maleisië, in '48. De mijn werd door de communisten opgeblazen. Ze hebben mij daarna gevraagd wederom militair te worden en heb, zoals ik al vertelde, het Britse leger gediend. Ik diende trouwens al in 1941, in W.O. II. Totdat in '49, in mei, de Nederlandse ambassadeur mij opriep. Ik ben geboren met twee paspoorten. Ik had een Brits paspoort omdat ik op Brits grondgebied geboren ben en op grond daarvan zat ik in het Britse leger. Maar de Nederlandse ambassade zag het anders, die zei dat ik een Nederlander in Britse dienst was... Maar om een lang verhaal kort te maken: ik werd gerepatriëerd naar Nederland,

Uit: 'S.S.-Anne'

waar ik in juni '49 aankwam.

Vond u het niet jammer uw geboorteland te verlaten?

Het eerste jaar vond ik het in Nederland fijn, maar sindsdien heb ik er spijt van.

Ook omdat uw vader en u zelf daar ruimer behuist waren dan u nu bent midden in Amsterdam?

Ja, daar heb ik nog last van! Er zijn een paar dingen waar ik in Nederland erg veel last van heb. Eén ervan is de ruimte: ik ben opgegroeid in de *ruimte*! Jagen, vissen, je kon doen wat je wilde!

En dan in Nederland: die bekrompen ruimtes. Die hebben me gewoon genekt en die nekken me nu *nog*.

Zou u terug willen?

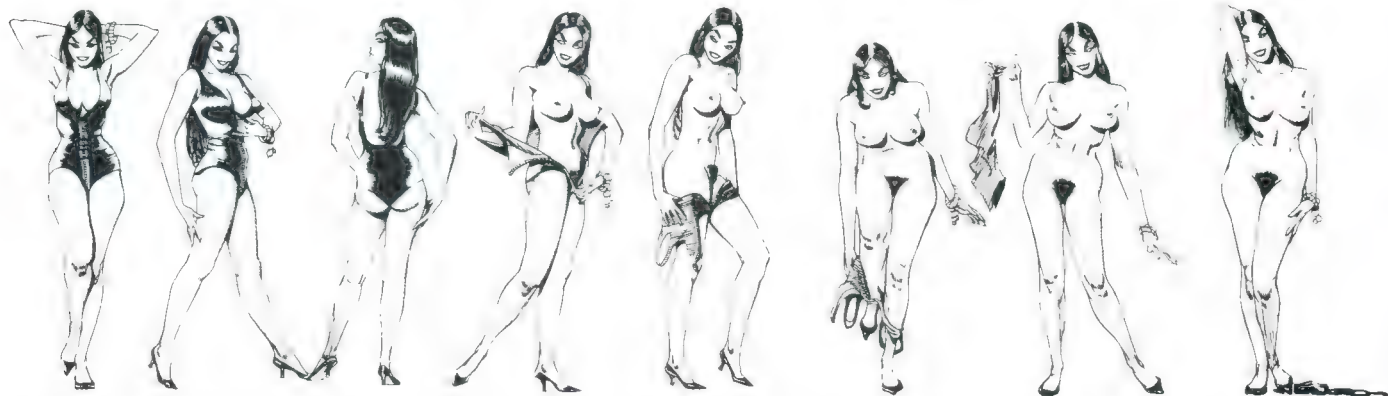
Nu niet meer!

In '80 ben ik met mijn vrouw teruggegaan naar Maleisië. Na 35 jaar was het een grote teleurstelling. De Britten zijn er niet meer en de Maleisiërs hebben de hele boel laten verzieken. Alle gebouwen zijn vies en goor...

Het was zo'n grote teleurstelling – mijn hart was gewoon gebroken – dat ik niet wist hoe gauw ik daar weg moest.

Zou u Amsterdam willen ruilen voor een plaats met meer ruimte? Of heeft Amsterdam toch bepaalde charmes?

Amsterdam wel, maar de mensen niet. Ik vind Amsterdam een unieke stad, een mooie stad, maar de Amsterdammers hebben een mentaliteit waarmee ik me niet kan verenigen. Daar wil ik *niets* kwetsends mee zeggen. Het is een ander soort mens en als je opgevoed bent zoals ik – waar etiquette

en manieren en al die andere dingen een grote rol spelen – en je komt dan hier in Amsterdam, waar ze zo ongemanierd zijn...

Een mentaliteit zo van 'ieder voor zich'...
Dat is in Nederland het sterkst van alle landen!

Wat dat betreft is Engeland anders?
Dat is terug te brengen op het feit dat de Engelsen een beschaafd volk zijn. Op het ogenblik zitten er hele rotte elementen in het Engelse volk, maar in Nederland waren ze vroeger ook beschaafd en aardig. Toen ik in '49 voor het eerst in een tram stapte en ik zag mannen andere mannen gewoon opzij duwen om een plaats te krijgen; ook vrouwen! Ik was diep geschokt!

Is er verder nog familie naar Nederland gekomen?
Mijn broers zijn allebei in Nederland opgegroeid. Zij zijn hier op de HBS geweest. Mijn broer Bert, die sinds '52 in Canada woont, is in Den Haag op de Academie geweest. Mijn oudste broer is beroepsmilitair geworden. Dat zit in de familie: de ene helft tekenaars en schilders; de andere helft in het leger.

Joop Geesink

Is het niet jammer voor u, steeds in schaduw van anderen te hebben gestaan? Anderen zijn mede dankzij U groot geworden! u bent voor hen een belangrijke schakel geweest.
Dat weet ik niet! Het is waar, je draagt een steentje bij...

Laat ik het zo stellen: Joop Geesink, b.v. zou zonder zijn medewerkers niet bereikt hebben wat hij nu bereikt heeft. U kunt echter ook tekenen zonder hem!
En beter! Dat is waar. Hij heeft steun aan mij gehad. Dat heeft hij ronduit zelf gezegd.

Inderdaad, hij vertelde mij eens: 'Kloeze-man is mijn belangrijkste medewerker'...
Ik denk dat het misschien ergens wel waar is.

Ik ben altijd een beetje voorzichtig met het denken van hoe belangrijk ik zelf ben, maar ik ben blij dat hij het gezegd heeft. Ik had het in geen 500 jaar gezegd. Maar het is zo! We hebben – grotendeels – leuk samengewerkt. Kijk, Joop Geesink moet je zien als een zeer creatief mens, hoe dan ook!

Een creatief kunstenaar of een creatief zakenman?

Als zakenman vind ik hem niet zo geweldig. – Als hij dat hoort wordt hij rood. – Ik vind hem zeer creatief, qua beeld. Het is echter jammer genoeg dat hij die dingen vaak niet helemaal goed doordenkt; daarvoor is hij te ongeduldig. Als hij iets maakte gingen we wel eens naar hem toe. We hadden dan een vergadering en zeiden dat je het beter niet zo kon doen, want zo en zo en zo...

Met zaken als het milieu was mijn inbreng groter, en bij de gewone dingen. Ik bestudeerde eerst de hele boel; ik ga geen fouten maken, want die worden gepubliceerd. In dat opzicht heeft hij een behoorlijke steun aan mij gehad.

Was hij het met u eens indien u kritiek leverde?

Hij luisterde wel! Ik kon met Joop goed praten, hoor! Ik heb 30 jaar voor hem gewerkt, dus hij heeft wel ontdekt dat ik er niet op uit was hem op de één of andere manier een poot uit te draaien. Daar had ik helemaal geen behoefte aan. Bij niemand! En hij weet, dat als ik iets zeg, ik het meen; dat het waar is, omdat ik de zaak goed gerechercheerd heb, anders zou ik het niet zeggen.

In de regel kun je wel stellen, dat ik verdomd goed weet wat ik zeg. Ik weet wat ik zeg en ik zeg wat ik weet.
Dat is een stelling bij mij waar ik niet van afwijk. Dat is gewoon het beste.

Waren 'de ideeën' altijd afkomstig van Geesink?

Bijna altijd wel. Er waren gevallen waarbij het tot een discussie werd gebracht, omdat het niet helemaal jofel was. Dan werd het idee bijgebokst en bijgewerkt, zodat hij geen figuur sloeg.

Hij bleef natuurlijk voorop staan?

Het is zijn zaak, die hij heeft opgebouwd en daar komt hij eerlijk voor uit. Hij heeft die drang om steeds maar weer met iets te komen. Hij heeft er een beetje spijt van, dat hij niet academisch voor tekenen is opgeleid. Hij tekent zo graag... Hij is alleen maar gelukkig als hij een potlood in zijn hand heeft. Elk vrij uur thuis zit hij op zijn balkon thuis te tekenen en soms heel leuke dingen! Hij is gelukkig met tekenen: meer dan ik, omdat ik zelf niet iemand ben die bereid was om in mijn jonge jaren een heleboel magere jaren door te maken, zodat ik naam kon maken. Als ik iets maak staat er geld tegenover. Het was een behoefte. Ik moest mijn boterham verdienen. Ik was getrouwd, had drie kinderen, dus...

Om op Geesink terug te komen, wat hebt u zoal voor hem gedaan?

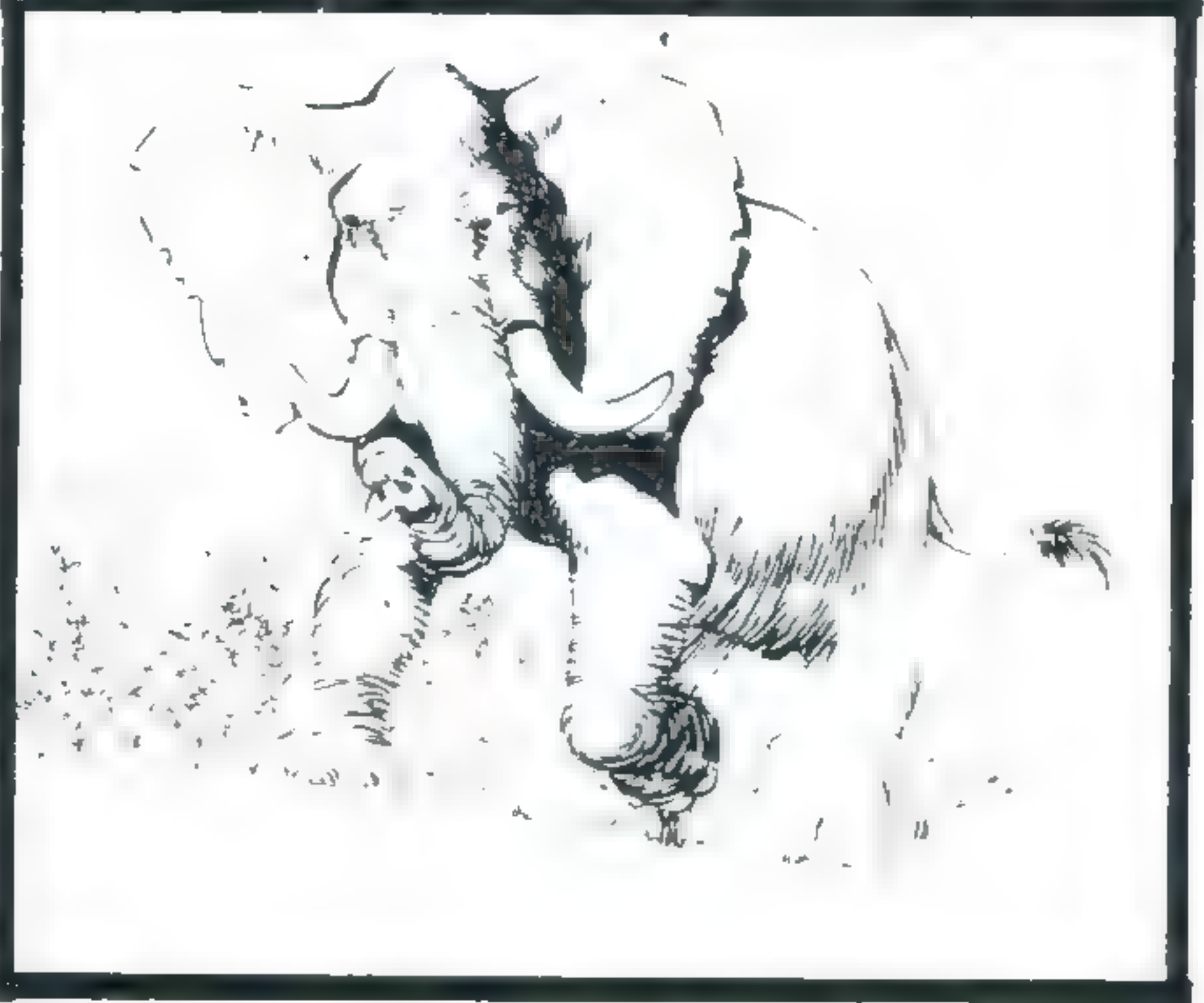
Ik heb strips geschreven, draaiboeken geschreven, plotjes verzonnen, ontwerpen getekend... Verder ben ik art-director geweest en de laatste jaren senior art-director.

Was het leuk werk?

De laatste jaren begon het wat leuker te worden.

U bent nu weg, begrijp ik?

Ja, sinds '79. Ik werk nu voor mezelf. Dat had ik gewoon nodig. Ik ging er gewoon aan onder door. Door de Gemeenschappelijke Medische Dienst werd ik dan ook afgekeurd. Ik kreeg last van stress en dat is zich gaan uiten in een verkramping van mijn kransslagader.

Illustratiewerk

Kwam dat door de sfeer of door het tempo en het feit dat er contant druk op je staat: 'het moet af!', 'het moet kwaliteit hebben!'?

De sfeer was niet zo leuk; je staat overal alleen voor, want je was de senior art-director dus alles ging via jou. Als jij dus niets deed of ziek was, dan stonden ze allemaal met 'zulke' handen. Ze konden dan niets doen. Dat gaf een enorme druk op je, maar ik kan – uiteindelijk – tegen dat soort druk. Waar ik niet tegen kon was oneerlijkheid: de 'rat-race'. Ik vind het een beetje moeilijk om dat uit te leggen; je telt niet mee als mens, doch alleen je kunnen en je productievermogen. Je bent een machine.

Maar wie vond dat?

Iedereen! Iedereen die dat soort werk afneemt. En daarmee bedoel ik de reclamebureau's en alle zaken die tekenaars nodig hebben!

Vond u bij Geesink desondanks waardering voor u zelf?

O, altijd! Altijd! Altijd! Joop, heeft altijd gezegd: 'Kloes, je bent een verrekte goede tekenaar!' en 'Godverdomme, dat is mooi!' Hij was altijd lyrisch over het tekenwerk, maar hij zag ook meteen als het je dag niet was. Joop heeft waardering voor goed werk, absoluut! Hij heeft er oog voor. Waardering is trouwens het enige waar ik vrij veel van heb gehad...

Dat heeft een mens nodig!

Ik ben een rare hoor! Waardering vind ik alleen geldig en van veel waarde als het van iemand komt, die hartstikke goed weet wat hij zegt. Henk Kabos is een collega van mij, een fantastisch mens, een groot kunstenaar en als hij zegt: 'Dat is goed!' dan was ik veel gelukkiger als hij dat één keer zei, dan wanneer Joop het 25 keer zei. Kabos had er waardering voor, die wist gewoon waar hij het over had.

Er is één ding dat ik graag wil zeggen en dat is dat ik heel weinig echt professionalisme tegenkom in Nederland. Als je bij de Amerikanen werkt of bij de Engelsen of bij de Canadezen – ik spreek uit ervaring, want in die landen heb ik veel gedaan – dan is de aanpak heel anders. Als ik zeg professioneel dan bedoel ik niet alleen het tekenen,

het tekenwerk waarvoor je betaald wordt, maar de gehele benadering, de aanpak.

Het geloof erin waarschijnlijk ook?

Ook het geloof erin, de mentaliteit, de professionele mentaliteit om te zorgen dat je a. er het beste van maakt dat voor jou maar mogelijk is en b. dat je altijd op tijd werkt, dat je het laat weten als er iets hapert aan de afspraak. Een professional gaat heel anders te werk dan een dilettant. In Nederland komt het waarschijnlijk omdat ze vaak niet in een woordenboek hebben gekoken wat professionalisme betekent, zowel op de reclamebureau's als in de stripwereld, zoals b.v. Oberon. Noem ze maar op: het zijn dilettanten.

Je weet pas wat ik bedoel als je in Amerika bij zo'n striptijdschrift komt binnen wandelen en je gaat met de mensen praten. Ik denk zelfs in België, Dupuis b.v., die zijn neem ik aan professioneel. Alles wat bij hen vandaan komt is verzorgd en goed. Ze hebben geen tekenaars; die verhaaltjes zijn goed! In Nederland kom je haast nooit een goed verhaal tegen of Marten Toonder moet het geschreven hebben, want schrijven kan hij! Och, en verder...

En de mensen die 'goed' zijn komen veelal uit zijn 'school'...

Waarschijnlijk wel ja!

Van de andere kant is het natuurlijk jammer dat velen de kans niet meer krijgen. Ze willen wellicht wel, maar weten niet hoe ze het moeten aanpakken.

Je kunt van mij aannemen dat negen van de tien mensen de drang niet hebben en de overgave ook niet. Kijk naar de straatveger van de gemeente: die kijkt rond, praat wat en veegt, maar de helft blijft liggen; het interesseert hem niet! Een professioneel straatveger is iemand die de straat veegt en dan is het schoon.

Bij een Nederlands schrijver is het net zo. Als je een goed schrijver bent, dan weet je hoe je schrijven moet, hoe je de draad er door heen moet weven. Je moet research doen, zodat je geen flauwekul gaat schrijven of fouten maakt die vaak door meer mensen worden ontdekt, dan je denkt.

Misschien wordt het publiek onderschat zo

van: maak het maar niet te moeilijk, houd het simpel! Denkt u dat u in een ander land gelukkiger geweest zou zijn?

Ja in Engeland...

Houdt dat in dat u nu ongelukkig bent?

Nee! En dat komt hoofdzakelijk omdat ik niet iemand ben die afhankelijk is van een ander om gelukkig te zijn. Het geluk komt bij mij meer van binnen uit. Ik heb gezorgd dat ik op een manier leef waar ik gelukkig mee ben. Ook betrekkelijk, want 'wat is geluk'? Ik ben niet ongelukkig, dus ben ik gelukkig. Ik ben ook in vele opzichten een bevoorrecht mens: ik heb altijd voldoende verdiend: ik leef makkelijk met mezelf; ik heb geen problemen en ik ben zeer evenwichtig. Dat is niet door mij zelf gezegd maar door iemand van een efficiëncy-zaak, Bakkenist Spits & Co., die gedurende een bepaalde periode iets voor Geesink moesten onderzoeken.

Voor Geesink moet uw evenwichtige persoonlijkheid zeer gunstig zijn geweest!

Waarschijnlijk wel, maar ik betwijfel of hij dat als zodanig waardeert.

Hijzelf is allesbehalve evenwichtig...

Emotioneel! Impulsief! Het is een man die nooit even pauzeert om iets door te nemen. Als hij zegt dat iets om twee uur klaar moet zijn en hij komt dan en het blijkt niet klaar te zijn, dan explodeert hij gewoon. Hij gaat te keer e.d., maar hij zal nooit even pauzeren om te vragen waarom het te laat is. En daar hebben de mensen moeite mee.

Nu u weg bent bij Geesink, houdt dat in dat u gestopt bent met activiteiten voor hem?

Nee, nee. Ik werk regelmatig voor hem. Dingen die hij getekend wil hebben, kortom alles waar hij mij bij nodig denkt te hebben!

Bent u betrokken bij de productie van Loeki?

Ik heb een tijd, vanaf het begin, aan alles gewerkt wat Loeki was. Maar nu niet meer!

'Dusty' voor Joop Geesink

De grapjes etc. verzonnen?

Nee, een heleboel grapjes hebben we samen gedaan. Dit moet je een beetje anders bekijken: Joop kwam vaak naar mij toe en had hele rijen ideeën, waar hij ook de ruwe schetsen voor had gemaakt. Hij vroeg me dat te maken en dan bekeek ik het en zei: 'Als je dat en dat doet...' Zo werkten we samen, maar aanvankelijk kwamen alle ideeën van hem, want hij kan niet hebben dat een ander ook een idee heeft. Je mag zijn ideeën bij het uitwerken corrigeren, maar het moet zijn idee zijn!

Het lijkt mij wel bijzonder moeilijk een eigen studio te hebben en alles zelf te willen doen!

Dat is aldoor de grootste moeilijkheid geweest!

Hebt u een goede privé-relatie met hem?

Ja, prima, ik mag Joop wel...

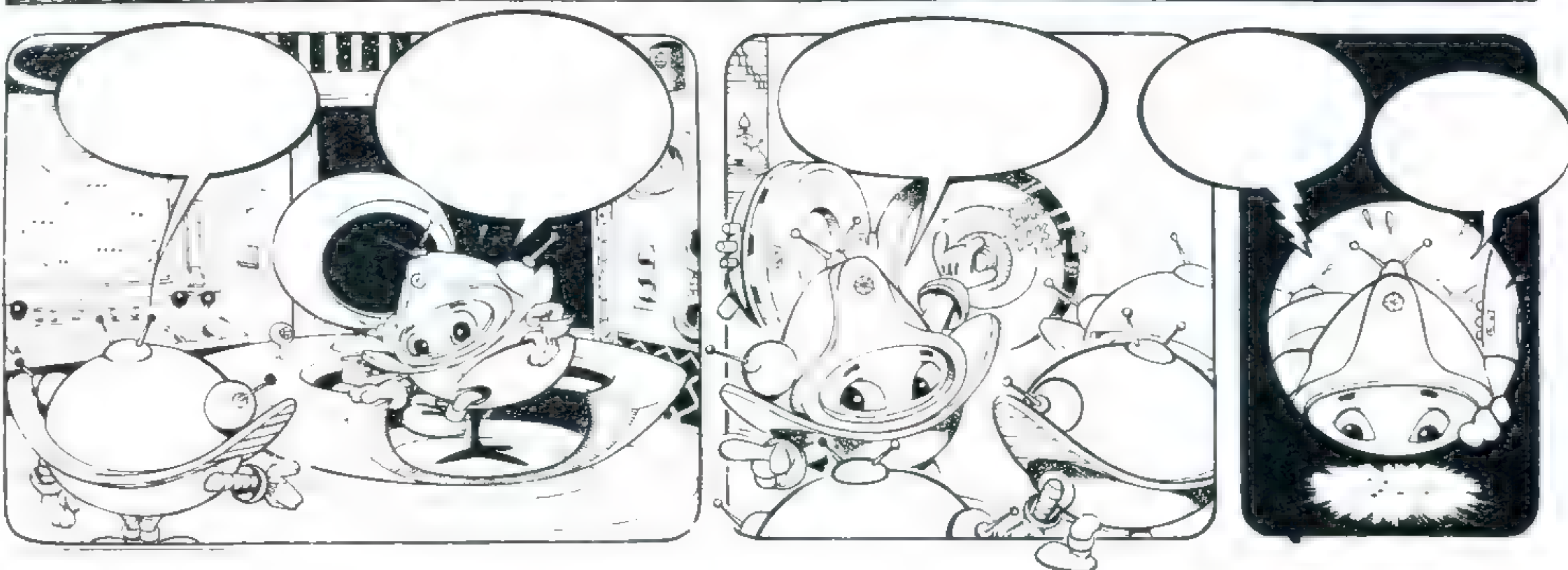
Eigen studio

Zou u een eigen studio willen hebben?

Met de zakelijke sfeer, die in dit land heerst: **nooit meer!** Ik heb een eigen studio gehad van '59 tot '62. Ik ben doodgepommeld! Niet omdat ik geen werk kon krijgen maar omdat ik teveel werk had en niet voldoende financiële middelen. In andere landen wel. Zonder meer! Ik deed het in mijn 'dooie eentje'. Een goede vriend zorgde voor de administratie en de geldzaken en ik deed het creatieve gedeelte: *Commercial Artists!* Ik had zeer eminente klanten als J. Walter Thompson, Smith Advertising Agency, William Asty enz.

Vertelt u eens wat over uw artistieke kunnen!

Ik kan tekenen; in de filmsector kan ik schrijven – treatments maken –, daarop

kan ik het draaiboek schrijven, de film- en cameraplanning maken, ik kan regisseren – dat heb ik vaak genoeg gedaan met, mag ik zeggen, hele goede resultaten, – ik kan décors ontwerpen, werktekeningen maken, attributen vervaardigen etc.

Dus ook speelfilms?

Zeker!

Geen ambities om het ook werkelijk te gaan doen?

In Nederland! Zeker niet! In die filmwereld die wij hier hebben? Kom nou!

U noemt het toch een filmwereld!

Nou ja, ik noem het een filmwereld, omdat die mensen alleen maar met film te maken hebben en zich filmers noemen. Maar bij mijn professionele weten hebben wij in dit land alleen zeer goede cameramensen en

S.F.-tekenwerk

zeer goede musici en daar houdt het mee op!

Bommel

Bent u voor de Bommel-film benaderd?

Nee! Waarom zouden ze?

Had u het gedaan als ze hadden gevraagd?

Nee, dat zou binnen een week op een enorme ruzie zijn uitgelopen. Ik weet namelijk hoe je een film moet maken; zeer bout gezegd, maar helaas...

Trouwens, ik heb in het buitenland een heleboel dingen op mijn naam staan en dat is het bewijs. In Holland heb ik nooit de kans gehad en nooit willen hebben. Je moet met je ellebogen werken en als je geen dikke huid hebt om je zelf steeds maar op te hemelen, dan maak je het hier niet. En daar heb ik geen zin in. Ik zou het niet eens kunnen.

U hebt ooit eens proefpagina's gemaakt voor een Tom Poes-verhaal, kunt u daar iets over vertellen!

Dat is een jaar of zes, zeven geleden gebeurd.

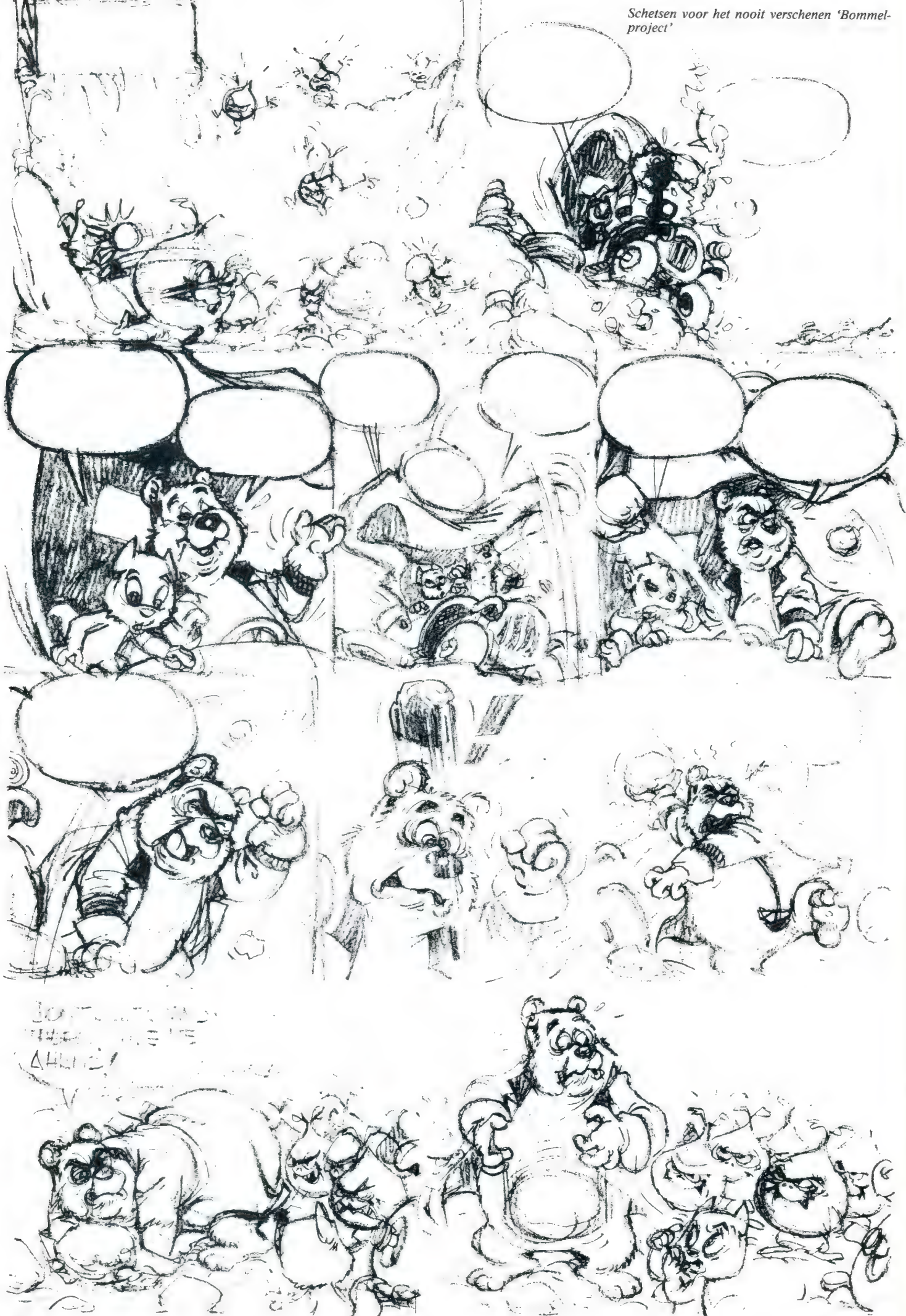
Dat idee ging uit van de voormalige productie-leider Jaap Back, een zoon van de oude heer Back, die jaren bij Toonder studio's heeft gezeten. Hij heeft gezegd, dat de verhalen van Ollie B. Bommel – achterin Donald Duck, die niet meer liepen, omdat ze slecht getekend waren – opnieuw moesten starten. Hij heeft mij gevraagd een nieuwe serie te tekenen. Ik zei dat Toonder dat nooit goed zou vinden, maar hij had er contact over gehad en alles was o.k. Maar volgens mij zou het moeite voor niets zijn. 'Nee', zei Back, 'ik geef mijn garantie...' Ik zei dat niemand buiten Toonder die garantie kon geven.

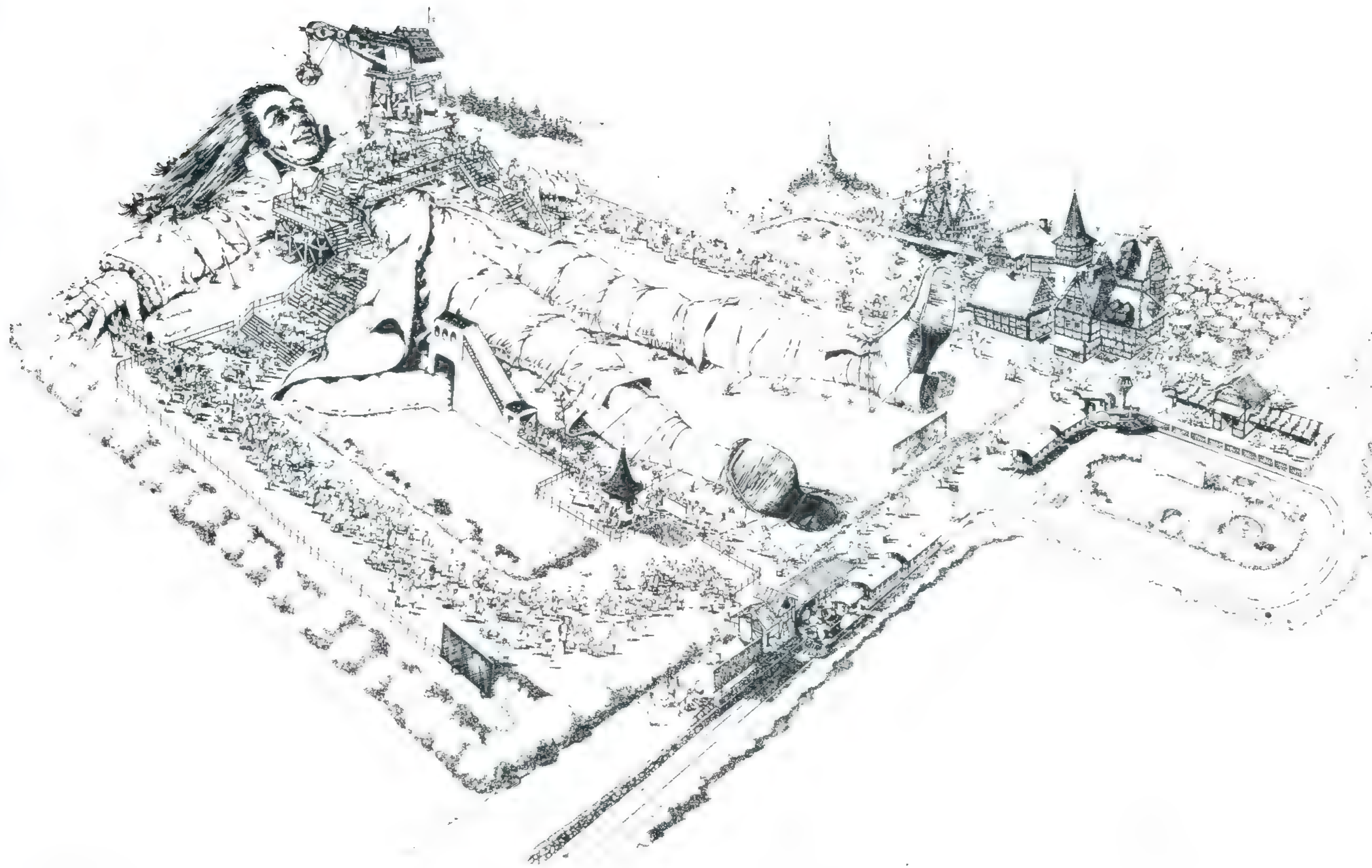
Maar wist Toonder er dan wel van af?

Natuurlijk! Hij had tenslotte die dingen geschreven. Enfin, ik maakte die proeftekeningen. Toonder vond ze goed. 'Ik heb

Illustratiewerk

Illustratiewerk

geen enkele kritiek', zei hij, 'maar helaas heb ik geen tijd om de verhaaltjes te schrijven.' Toen zei ik tegen Jaap Back: 'Nou...' 'Dat geloof ik niet!' zei hij. 'Je kunt het beter wel geloven!'

Had u wel zin om het te doen?
Jawel!

En de verhaaltjes zelf schrijven?
Nee! Toonder heeft een eigen stijl en hij is een zeer geliefde en goede schrijver. Je kunt hem niet namaken.

Maar vroeger werden de verhaaltjes ook niet altijd door hem geschreven!
Dat waren mensen die helemaal gekneet waren door hem. Ze waren helemaal door hem opgevoed.

En verder

Terugkijkend op uw leven: vindt u dat u een goede keus gemaakt hebt door voor het tekenen te kiezen?

Als tekenaar, nee! Ik houd niet van tekenen!! Iedere keer zeg ik dat, maar men gelooft mij niet. Joop Geesink gelooft mij nog steeds niet.

Maar waarom houdt u niet van tekenen; het is toch ook een soort discipline?
Discipline heb ik meer dan genoeg! Zelf-

discipline en gewone discipline. Ik ben een zeer gedisciplineerd mens en mijn kinderen ook, God zijn dank! Ik heb altijd moeten tekenen om mijn brood te verdienen en daar houd ik niet van. Ik heb zelf een verschrikkelijke creativiteit en ideeën. Ik denk dat je dat krijgt als je zelf schrijft en tekent. Ik houd van tekenen en schrijven in die zin! Ik ben een illustrator. Men kent mij hoofdzakelijk van mijn twee strips SS Anna en Rechter Tie. Die twee zijn, als je ze naast elkaar legt, geheel anders! De benadering is anders; de figuren zijn anders en de tekenstijl is anders.

Welke van de twee ligt u het meest?

Alles wat ik doe ligt na aan mijn hart. Het interesseert me niet wat voor een stijl ik gebruik! Ik kan alle stijlen! Mijn enige criterium is dat het goed is, dat ik het kan accepteren. Ik kan niet met minder doen. Het moet perfect zijn.

Ik heb Dusty getekend: het was een vreselijk figuur. Ik heb hem opnieuw ontworpen, laat ik dat er gauw bijzeggen. Maar toen ik het moest tekenen heb ik er net zo lang aangeschaafd tot het acceptabel was. En dat doe ik met alles wat ik doe. Maar wat men niet weet is dat ik met alles zou kunnen komen wat totaal onherkenbaar is vergeleken met Rechter Tie of SS Anna.

Geeft u eens een beeld van u zelf! Hoe zou u zichzelf omschrijven?

Dat vind ik verschrikkelijk moeilijk. Door anderen ben ik wel eens een virtuoos, een genie genoemd, maar laat ik persoonlijk zeggen 'een manusje van alles.'

Met die uitdrukking staat u dicht bij het volk en het dekt de gehele lading... Gaat u nog wat nieuws op poten zetten, nu u wat minder ruimer in Uw tijd zit?

Ik zou het wel willen, maar onder mijn voorwaarden. Het is afgelopen dat ik voor andere mensen werk en dat zij mogen zeggen wat ze willen. Dat is acht van de tien niet acceptabel voor mij.

En ik wil alleen een strip maken als ik zelf het verhaal mag schrijven en zelf mag illustreren: ze accepteren mijn product of niet!

En ik twijfel of ik wel met een strip wil beginnen. Als een strip aanslaat zit je er aan vast

U zou een andere vorm kunnen zoeken, b.v. het illustreren van een boek.

Ik schrijf nu een boek over India, omdat dat veel dingen heeft van een natuurlijke interesse. Je hebt de kasten, de religie, het bijgeloof. Als mijn eigen verhaal klaar is, dan wil ik het illustreren en als er iemand komt die het een fijn verhaal voor een strip vindt en hij koopt het verhaal van mij, dan wil ik daar de strips wel van maken. Dat is het bekijken waard.

Bent u al ver gevorderd?
Dik over de helft.

Al enig idee, wanneer het verschijnt?

Nee, dat doe ik express. Ik wil niet voor een dead-line werken! Kijk als ik zeg, dat het boek b.v. in juli klaar is, dan willen ze steeds weten of het opschiet etc.

Ik hem mijn hele leven lang voor een dead-line gewerkt!

Altijd heb ik voor een ander gewerkt, ze kunnen van mij allemaal de...!

Ik heb nu 'de tijd' genomen om het te maken en dat is ideaal! Ik vind het erg fijn om te doen: het pakt me!

Denkt u voor dit werk een uitgever te vinden?

Je zult me geloven of niet, maar dat interesseert me geen barst!

Maar het is toch leuk als het een keer verschijnt!

Ja, ja! Loeb heeft weleens gezegd, dat hij het uit wil geven. Als ik klaar ben ga ik wel eens naar hem toe. Ik heb ook iemand gesproken van de Oxford University Press, die het idee - ik had toen nog niets geschreven - iets vond.

Maar ik weet niet hoe ze er over denken als ze het eenmaal gelezen hebben! Want uiteindelijk is het een roman. Een heleboel plaatsnamen zijn veranderd, fictief of bedacht. Ook de mensen zelf zijn allemaal uit mijn fantasie. Het heeft niet meer pretenties dan een serie verhaaltjes te zijn met het doel een goede indruk te geven van de mensen daar!

STRIPINFO

NIEUW!

**Avonturen van
Robbedoes en Kwabbernoot
nr. 30:**

'De koude gordel'
(f 6,25)

**Geniale Olivier nr. 11:
'Geniale grappen en grollen'**
(f 6,25)

Robbedoesalbum nr. 165
(f 15,—)

Buck Danny is terug

**Buck Danny
Speciaal nr. 1**

(gekartonneerd – luxe uitgave)
(f 27,50)

Uitgeverij Dupuis N.V. – Industriestraat 13 – 6135 KE Sittard

Roger Dewroet:

De Bobby Fischer van de stripwereld!

door Bo Ventura

Niets bleek moeilijker dan het vinden van de verblijfplaats van de jonge tekenaar Roger Dewroet. Zijn uitgever, 'Les Editions Jo Tonnerre' uit Brussel, kon mij ook niet veel verder helpen. 'Tja, hij kwam hier op een dag met een compleet getekend verhaal aan. *L'Affaire Wolfram* was dat. Hij smeedt het pak tekeningen op mijn bureau en vroeg of ik er wat in zag. Ik hoefde me geen twee keer te bedenken. Hij had bepaalde eisen over de manier van uitgeven: harde kaft, linnen rug, ingenaaid. Maar ik heb geen adres van hem. Soms loopt hij hier de deur plat, andere keren zie ik hem maanden niet. Hij wil niet in de publiciteit'.

Uiteindelijk belofde Tonnerre me, dat, zo gauw hij Dewroet weer een keer zou spreken, hij zou doorgeven dat *Stripschrift* een interview met hem wilde. Om een lang verhaal kort te maken: vele maanden later, tientallen telefoontjes later en twee mislukte afspraken later, zitten we in een café in Brussel tegenover elkaar. Dewroet is een slungelige man, die niet goed weet waar hij zijn handen moet laten. Hij draagt, hoewel de zon zich niet laat zien, een grote donkere zonnebril en maakt voortdurend tekeningetjes op een bloknoot. Het gesprek, als je al van een gesprek kunt spreken, verloopt moeizaam. De cassette-recorder mag in ieder geval niet aan.

Waar en wanneer ben je geboren?
In St. Niklaas, 1951.

En je opleiding
Saint Luc.

Heb je van Claude Renard les gehad?
Ja, een paar maanden. Ik kon niet zo goed tegen dat zweverige van de strips die ze maken. Ik heb er niet veel geleerd.

*Je stond ook niet in het boek *Le Neuvième Rêve*...*

Ik zei toch al dat ik er geen voeling mee had!!!

(Een beetje knorrig gebaart hij naar de ober voor een vierde bel cognac. Hoe kan ik die vent aan het praten krijgen? Hij doet onverholven vijandig. Om nu al over zijn ongetwijfeld, nare, katholieke jeugd te beginnen lijkt me wat voorbarig. Hoewel ze daar meestal wel graag over willen praten.)

Je grijpt duidelijk terug naar de avonturen strips uit de jaren vijftig. Jan Kordaat, Guus Slim, maar ook Kim Devil van Gerard Forton...

Wat moet ik daar over zeggen? Dat ik dat leuke strips vind? Dat lijkt me wel duidelijk!!

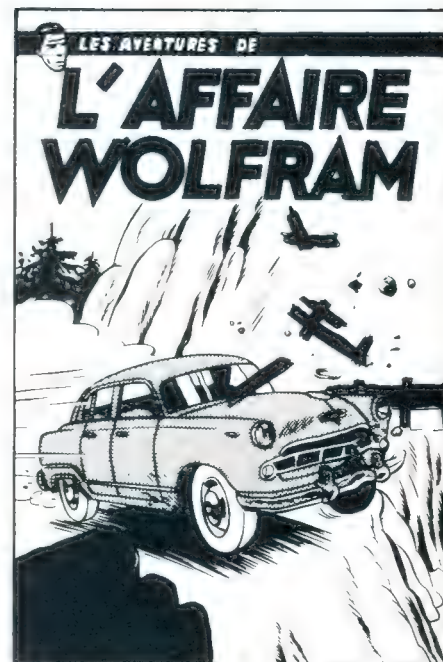

Er wordt wel eens beweerd dat de jeugd van nu geen behoefte meer heeft aan dit soort avonturenstrips. Verre reizen en vreemde landen spreken de jeugd niet meer aan. Ze zijn al met vakantie geweest in die verre landen of ze hebben ze wel op de televisie gezien...

Wat wil je dat ik daar over zeg?? Ik vind het leuk om dit soort strips te maken, Tonnerre vindt het leuk om ze uit te geven! Is dat niet voldoende?

(Op dat moment komt Jo Tonnerre binnen lopen en vanaf dat ogenblik begint er een ruzie in rap Vlaams, waaruit ik alleen begrijp dat Dewroet zijn uitgever verwijt dit gesprek geregeld te hebben. De ruzie loopt zo hoog op dat Dewroet boos opstaat en het café uitloopt. Einde gesprek.)

Het enige waaruit we nog iets over Dewroet te weten kunnen komen zijn de twee albums die bij Tonnerre verschenen: *L'Affaire Wolfram* en *La Terreur Rouge*, rechtvoor-zijn-raap-avonturen-strips, op de manier van Kim Devel. De held, Jack Peterson, die in Nederland op geheimzinnige wijze John Petersen heet, is een avonturier zonder duidelijk beroep of bezigheid. In dat eerste album raakt hij tegen zijn zin be-

trokken bij een internationale wolfram zwendel, waarbij multinationals en valutasmokkel naar Zwitserland een grote rol spelen. De moderne thematiek van de multinationals, die er van Dewroet flink van langs krijgen, wordt geplaatst in een jarenvijftig-kader, waardoor de verhalen net iets meer diepgang krijgen dan de Jan Kordaat- en Kim Devilstrips, die avonturen verhalen waren en niets méér. Het tweede album, *La Terreur rouge* is, zoals de titel al suggereert, een ouderwets, jarenvijftig, communisten-vreters-boek, vergelijkbaar met Kordaats Professor Stagmus, maar dan nog een slagje erger! Dit kan niets anders dan pure persiflage zijn, maar dan wel met de botte bijl!

De tekeningen zijn geniaal. Ergens tussen Jijé op z'n best en Tillieux op z'n best in. Dewroet werkt veel met de van Jijé bekende zwarte vlakken, die trefzeker met het penseel geplaatst zijn.

Het is jammer dat de albums in Nederland zo moeilijk te krijgen zijn. De genummerde oplage van Dewroets eersteling, 500 Franse en 500 Nederlandse albums, was al snel uitverkocht. Het tweede album zal mondjesmaat nog wel verkrijgbaar zijn. Op mijn vraag aan uitgever Tonnerre waarom die oplagen zo klein zijn gehouden zegt hij: 'Zo wil Dewroet het nu eenmaal. Hij hoeft er niet aan te verdienen. Hij heeft geld van zichzelf.'

Een vreemde figuur, die Dewroet. Maar ach, elk genie heeft z'n eigenaardigheden. En geniaal mogen we hem wel noemen.

STRIPWINKELGIDS

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

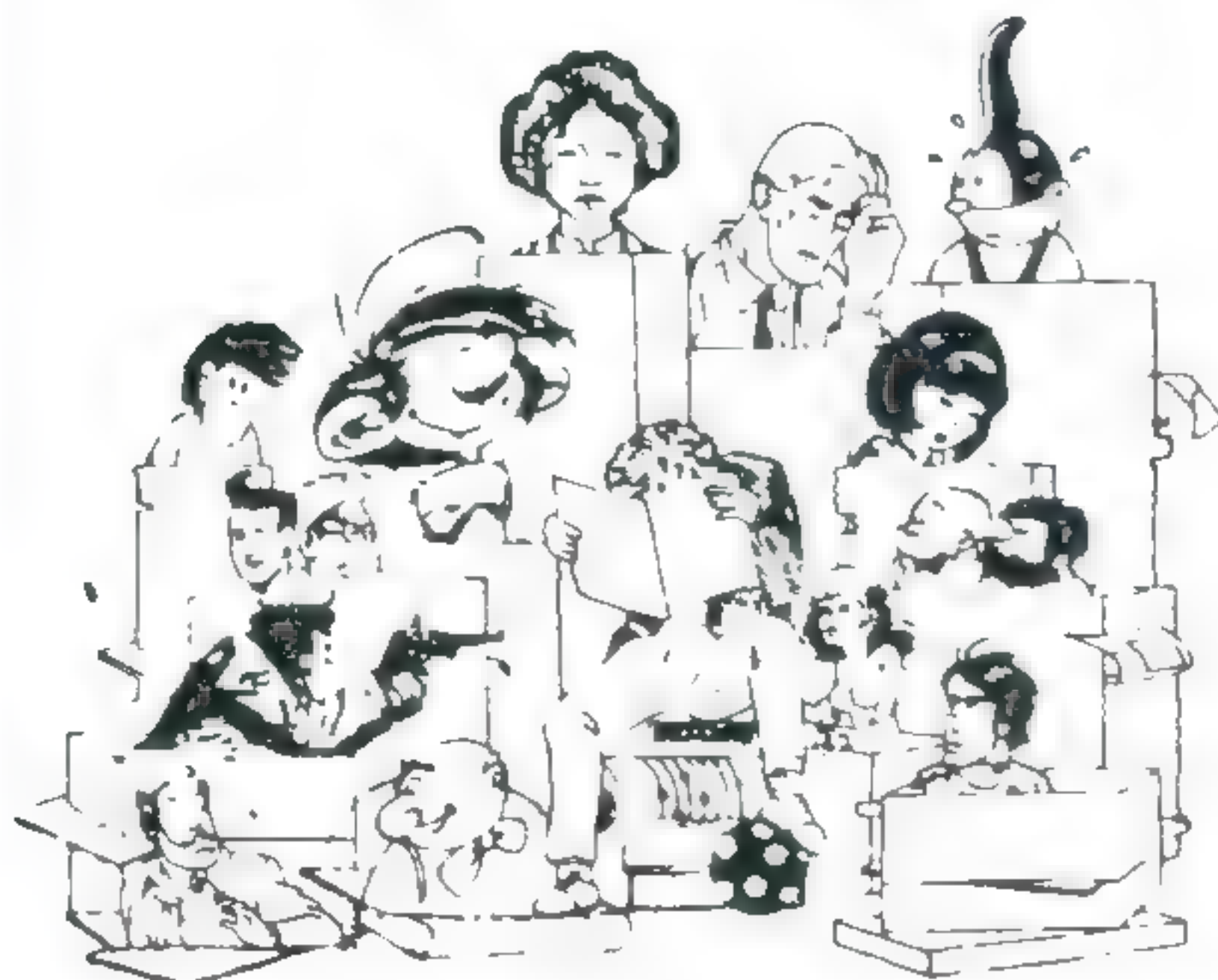
GUUST

In- en verkoop
van stripverhalen

Torenpassage Breda, tel. 076-134153.
Geopend: maandag: 13.00-18.00 uur. Di t/m
za: 11.00-18.00 uur. Donderdag tot 21.00 uur.

STRIPBOEKHANDEL DE NOORMAN

Lange Hezelstr 113a Nijmegen tel 080-226146
Koningstr 43 Arnhem tel 085-420909
Nieuwlandstr Tilburg tel 013-358319

Stripwinkel Fantastic Visions

Goudsesingel 44 3011 KC Rotterdam
Tel. 010-331710

RICHARD

Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923.

STRIP ANTIQUARIAAT + STRIPGALERIE PANDA

Frederikstraat 955-959
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*

geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag
van 11 tot 5 uur

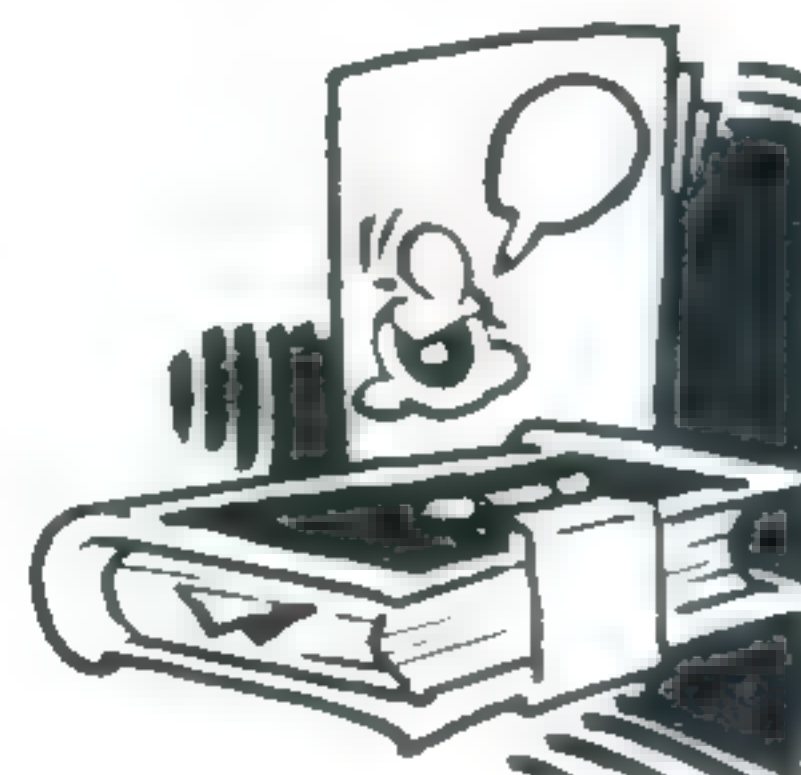
BLUNDER

In- & Verkoop
van STRIPBOEKEN

Oude Gracht 203 (hoek Haverstraat)
Utrecht ~ 311461

EPPO STRIP & BOEK ANTIQUARIAAT JOS & MARI HUDDLESTON SLATER

KLEINE BERG 33
EINDHOVEN
TEL:
040-441882

Nu ook een STRIPSPECIAALZAAK in Vlissingen

met de meest uitgebreide kollektie
strips, ook Frans-Engelstalige.

GRAMM. STRIPS 76
DE STRIPWINKEL
Paul Krugerstraat 146-148
4381 WK Vlissingen, 01184-17054

Antiquariaat Nillco oude strips en boeken

Nieuwlandstraat 25, Tilburg
013-431229 - 3 min. v. station
di.-wo.-vr. 12-6, do. 12-9, zat. 11-5

WONDERLAND

strips en science fiction

Soembawastraat 56
1095 XD Amsterdam
020 - 94 35 62

Stripwinkel 'Ombrosius' Amsterdam

Oostenburgergracht 69, 020-224680
Gesp. in stripweekbladen.
Molukkenstraat 86, 020-945969
gesp. in Ned. en Eng. Comics
Ook een uitgebreid Antiquariaat.

STRIPWINKEL DUMPIE

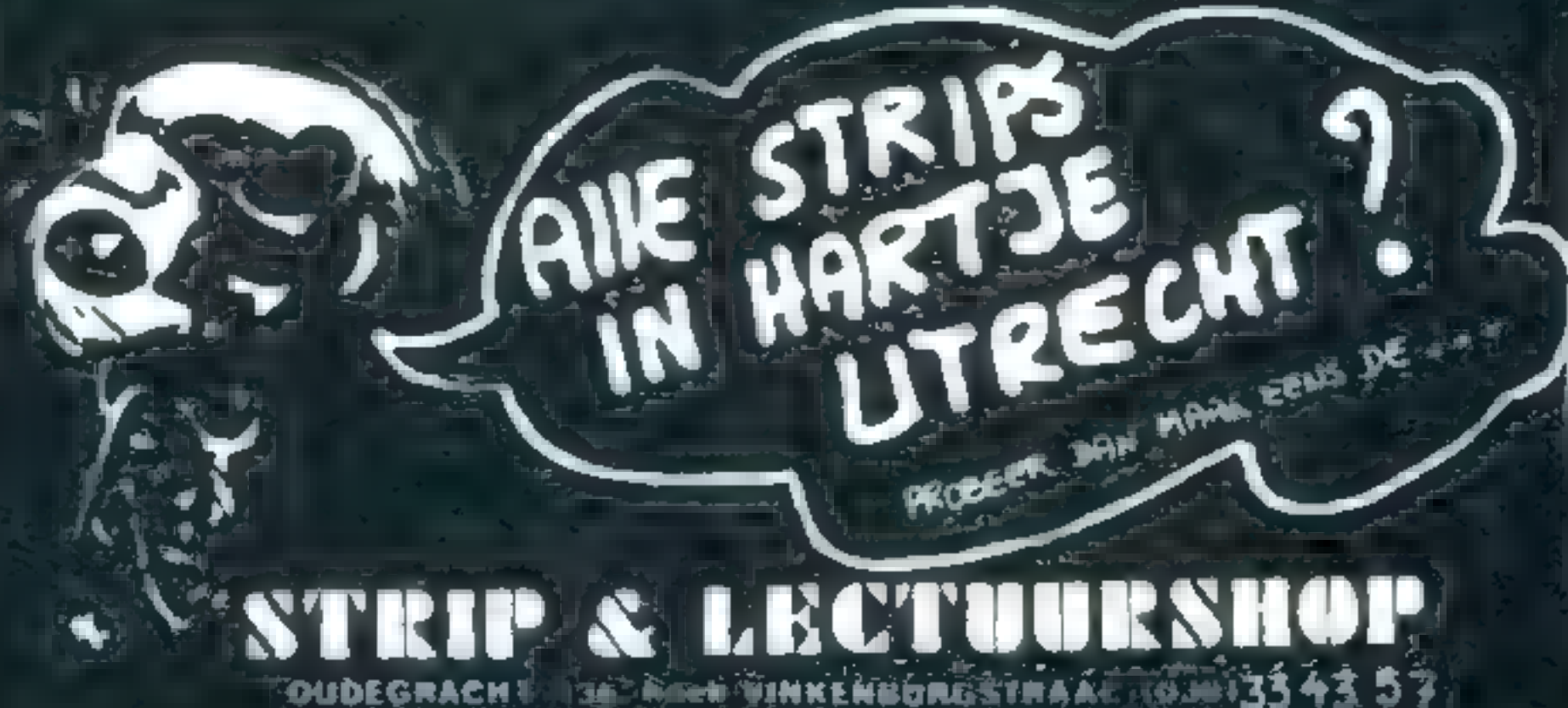
Nieuwe Rijn 18, Leiden, tel. 071-126404

BESLIST DE GOEDKOOPSTE MET ANTIQUARISCHE PRIJZEN!!

(meestal niet meer dan 60% van de
catalogus prijs)

LAMBIEK

Kerkstraat 78, Amsterdam,
telefoon 020-267543

DE LEKTUURHAL

*GESPECIALISEERD IN STRIPS

LEELIWARDEN
O/P KELDERS 10
058 - 30756

HARTJE SHEEK
NWE BURGSTR. 3
05150-15510

HEERENVEEN
DRACHT 100 05130-25092

Broerenstraat 4,
Arnhem, tel. 085-431398

P.G.
Hermans

Boektiel 37

Zeestraat 37, Beverwijk,
telefoon 02510-23113

Openingstijden maandag tot vrijdag 10 tot
6 uur, zaterdag 10 tot 5 uur.

SCHEFFERSPLEIN, DORDRECHT
078-142012
DAGELIJKS GEOPEND VAN 11.00
UUR T/M 17.30 UUR
ZATERDAG DE GEHELE DAG
IN & VERKOOP VAN STRIPVERHALEN
TEVEN ANTIQUARIAAT.

POSTRIPTUM

Houwer

Rob Houwer weet niet veel van tekenfilms.

Zo was de eerste tekenfilm van Belvision niet Asterix en Cleopatra maar Pinocchio in de Ruimte. Een waanzinnig perfect getekende film. vergeleken bij deze eerste-ling kan de Bommelfilm wel inpakken. Het is bovendien onzin te stellen, dat de eerste tekenfilmproducties van een studio niet perfect zijn.

Laat hij Snow White and the Seven Dwarfs (van Disney dus) maar eens gaan vergelijken met zijn eigen product. Dan had Disney het nadeel van een niet zo vergevorderde techniek als Houwer. Maar ondanks die beperkingen, het financiële probleem etc. etc. is Snow White een klassieker. Ik moet nog zien dat Bommel überhaupt voor een tweede keer gereleased wordt!

Het is natuurlijk niet erg dat de Bommelfilm eigenlijk niet geslaagd te noemen is. Maar om je falen zo te verdoezelen is wel erg zwak. Zeker om de fouten op anderen af te wentelen getuigt van een persoonlijk falen.

Want als Houwer die supervisie had die

hij placht te hebben in de publiciteit en die kennis die hij op papier heeft in praktijk had gebracht tijdens de productie dan was 'onze' Bommel niet zo misleidend als nu.

Als de dierenbescherming opkwam voor getekende dierenfiguren dan diende ik een klacht in.

Ik denk niet dat Marten Toonder echt gelukkig is met deze film. Natuurlijk, het is een verwezenlijke jongensdroom, maar soms kan een droom beter een droom blijven; nu oogt het als een nachtmerrie. En dat betreurt ik ten eerste voor een echte heer van stand, t.w. Toonder.

Rein van Willigen

Boeken in het kort

Carry Brugman/Dick Matena.: **Gevaar!** (De Partners nr. 6). Haarlem (Oberon BV) 1983. Prijs f6,55.

De stripreeks De Partners gaat gebukt onder stroef en moeizaam tekenwerk. De tekeningen zijn zeer realistisch opgezet en vaak feitelijk natekeningen van foto's en desondanks is er een enorme diskrepantie tussen de figuren en de achtergronden. Alle dokumentatie ten spijt blijft het bij echt maakwerk. Haast alle figuren zijn nagetekend van bestaande personen en treden eerder op als 'n soort gastacteurs in plaats van levende personen. Eppo nr. 10 van dit jaar publiceert een interview met Brugman, waarin deze zich daarover trots uitlaat, maar wat voor een zwakte spreekt daaruit. Blijkt daar dat de hoofdfiguur Danny nagetekend is van de filmakteur Robert Redford zonder dat mij of iemand uit mijn kennissenkring dat ooit opgevallen was. Integendeel, de verneutelde kop van Danny is vaak uitsluitend op grond van het kostuum dat hij draagt als een en dezelfde persoon te identificeren. En dat zou dan ook nog sprekend Robert Redford moeten zijn! Normaal gesproken zijn De Partners toch nog de moeite waard door het scenario, waarbij Brugmans tekenstijl wel past, maar in *Gevaar!* laat Matena het ook afweten. De plot is zo doorzichtig dat eigenlijk op pagina 2 al duidelijk is waarop de schurk gepakt gaat worden. Een ingenieuze moordtactiek waarbij de dader vrijwel onmiddellijk verdacht is en geen enkele moeite doet om belastende sporen uit te wissen: zwakker kan het niet. Maakwerk en dat is jammer voor een reeks die veel meer in zich heeft.

(Brok)

Nils Egerbrandt: **Rudolf Petersson's Rekrut 91.** (Dendros) 1983. 32 blz. in kleur. Prijs: f4,95.

Een wat dun, maar goedkoop album met 31 gags van Rekrut 91, de beroemde creatie van de Zweedse striptekenaar Rudolf Petersson, waarover we eerder schreven in *Stripschrift* nr. 139/140, blz. 31. Aanvankelijk bekend als Mandel Karlsson, maar later alleen nog (een teken van sukses) onder zijn legernummer 92:an, nog later de titel van een eigen stripblad zoals *Kuifje*, loopt deze strip in Zweden ononderbroken sinds 1932. In 1960 werd hij overgenomen door Nils Egerbrandt en dit album van Dendros bestrijkt die erfenis. Het is grappig 'oud' getekend, zoiets als *Les Pieds Nickelés* Louis Forton), *Mutt and Jeff* of de Brannerperiode van Piët. Een levend anachronisme, inclusief de oubolligheid.

(Brok)

Dupa: **Doe je het erom of wat?!**, Dommel deel 8. Uitg. Lombard, prijs: f6,55.

Dit is alweer het achtste deel van de avonturen van de hond Dommel, zijn baas Semafoor en zijn buurkat Balthasar. Dommel is de hoofdpersoon van één-pagina-strips, die al sinds 1968 in het weekblad *Kuifje* verschijnen. Ook zijn er een aantal korte en lange verhalen van Dommel gepubliceerd.

De grappen in de strip zijn niet altijd even sterk, maar de strips ogen erg leuk, vooral door het geestige figuur van Dommel zelf. In alle standen en situaties biedt hij een zeer vermakelijke aanblik, reden waarom hij dan ook al jaren tot een van de grote favorieten van de *Kuifje*-lezers hoort.

(J.D.)

Ferry en Jean-Luc Vernal: **De witte nacht, en Het geheim van de Taiga**, Ian Kaledine deel 1 en 2. Uitg. Lombard, prijs: f6,55. Met de avonturen van Ian Kaledine start Lombard een nieuwe avontu-

renserie, die goed lijkt te passen in de huidige strend van magische en fantastische avonturenstrips.

Ian Kaledine is een Russische prins, die aan het begin van deze eeuw verward is in niet nader geduide politieke intrigues en die op zijn tochten vergezeld wordt door de ler Ferragus Kildare en journaliste Jane Headlong.

In het eerste deel beleven zij in korte tijd wel zeer uiteenlopende avonturen, iets wat mogelijk mede wordt veroorzaakt door het feit, dat de episodes nogal gespreid in de tijd tot stand zijn gekomen. Het verhaal krijgt daardoor veel vaart, maar op den duur ook iets ongehoorwaardigs. Het tweede deel is veel afgewogener in zijn verhaalopzet. Het gaat hier om een SF-verhaal gesitueerd in het verleden, iets wat een Jules Verne-achtig effect oplevert.

Het tekenwerk is goed verzorgd, en vooral de twee prachtige omslagen van de albums tonen Ferry's bedrevenheid in deze.

Van Ian Kaledine is in *Kuifje* nog een derde verhaal verschenen: Het geheugen uit de diepte van het oog, en eind van dit jaar zal gestart worden met de vierde aflevering: Shan Pacha.

(J.D.)

Sandron & Cauvin: **Slemper en Slof deel 2, De kroning.** Uitgeverij Dupuis, prijs: f6,25.

Het tweede deel van de serie over de gedwongen drieste huzaar Slemper en zijn lichamelijk intelligente paard Slof bevat de toch van voornoemde huzaar ingezelschap van zijn collega De Vink naar Rome om de paus een dwingende uitnodiging te overhandigen om aanwezig te zijn bij de kroning van Napoleon tot keizer. Als dat volbracht is moet Slemper de toekomstige keizerin Josephine beschermen tegen de uiterst kwaadaardige zussen van Napoleon, die haar een parvenue vinden. En dat zorgt voor de nodige hartverzakende situaties, waaraan

de vrouw van maarschalk Lefèbvre, die zich bij voorkeur in Schuttingtaal uit, nog eens een loodzwaar steentje bijdraagt. Daarna volgt nog het kleine probleempje dat Napoleon en Josephine niet getrouwd zijn, waardoor laatstgenoemde moeilijk tot keizerin gekroond kan worden. Maar dat lost Napoleon met, de hem eigen, voortvarendheid even op door in de nacht voor de kroning snel en kardinaal uit bed te trommelen voor een gehaast huwelijk, waarna de plechtigheid doorgang kan vinden.

En geheel in overeenstemming met de historie voert Napoleon de kroning eigenhandig uit, waardoor de paus er in feite voor joker bij zit.

De kroning is een vlot verteld verhaal met geestige dialogen van de zo langzamerhand zeer geroutineerde (en onderschatte) Cauvin, en enthousiaste, sprankelende tekeningen van de tamelijke nieuwkomer Sandron.

(R.v.E.)

Seron Aurora en Ulysses deel 2: **De wolf met de 2 koppen.** Uitgeverij Dupuis, prijs: f6,25.

De centaurtjes Aurora & Ulysses zijn ongehoorzaam geweest aan de (Griekse) goden en zijn daarom veroordeeld om via een soort Tijdruimte-deur over de aarde te zwerfen om de poort terug te vinden waarachter de Olympus ligt, de hemelse verblijfplaats der goden. Een erg handige basis om een serie op te bouwen, want dit betekent dat de helden niet aan één plaats en één tijd gebonden zijn, maar dat zij via de mythische deur hun avonturen op iedere willekeurige plek in iedere willekeurige tijd kunnen beleven. Zo voorkom je verveling bij de lezers.

In *De wolf met de 2 koppen* is ditmaal gekozen voor de Middeleeuwen. Aurora en Ulysses komen terecht in een dorpje dat zucht onder de wrede tyrannie van graaf Soutewraak. Als deze edelman echter bij zijn achtervolging van de twee

centauren door de tijd-ruimte-deur holt, valt het slechte van hem af, zodat hij in een goed mens verandert, zoals met alle stervelingen gebeurt die door de poort gaan. Maar via de tijdseffekten van de ruimte-deur komt de goede Soutewraak pas een aantal maanden later weer in zijn eigen omgeving naar buiten en dan blijkt dat zijn slechte helft, die hij bij het binnengaan buiten de poort heeft gelaten, een nog veel kwalijker schrikbewind uitoefend dan de komplette graaf voordien al deed. Er ontbrandt dus een strijd tussen de goede en de slechte helft van de graaf, die – uiteraard – uiteindelijk in het voordeel van de goede graaf wordt beslecht met behulp van een inderhaast uit de godenwereld opgetrommeld legertje centauren.

Seron heeft er, in zijn zwaar op Franquin leunende tekenstijl, een niet echt leuke, maar redelijke strip van gemaakt van gemiddeld niveau.

(R.v.E.)

Carl Barks: Donald Duck als Moerasgast. De beste verhalen uit Donald Duck, deel 31. Uitg. Oberon, prijs: f6,55.

Tot de snelstgroeïende serie stripalbums hoort ongetwijfeld de reeks herdrukken van de Donald Duck-verhalen, getekend door Carl Barks.

In deze reeks, die ook in Duitsland bij de Barks-liefhebbers de nodige populariteit geniet, zijn sinds 1975 al 31 delen verschenen, tezamen meer dan 1700 pagina's. Voorlopig kan de serie nog worden voortgezet, maar het einde is nu toch bijna in zicht. Mogelijk dat op den duur ook niet van Barks afkomstig Donald Duck-werk in de albums zal worden opgenomen.

Dit album is nog 'All Barks', met de verhalen *Mystery of the Swamp*, Uit DD one shot 62, *Rival Boatman* uit Walt Disney Comics & Stories 45 en twee verhalen uit nr. 52 en 62; alles uit 1944 en 1945. Een must voor de echte liefhebber.

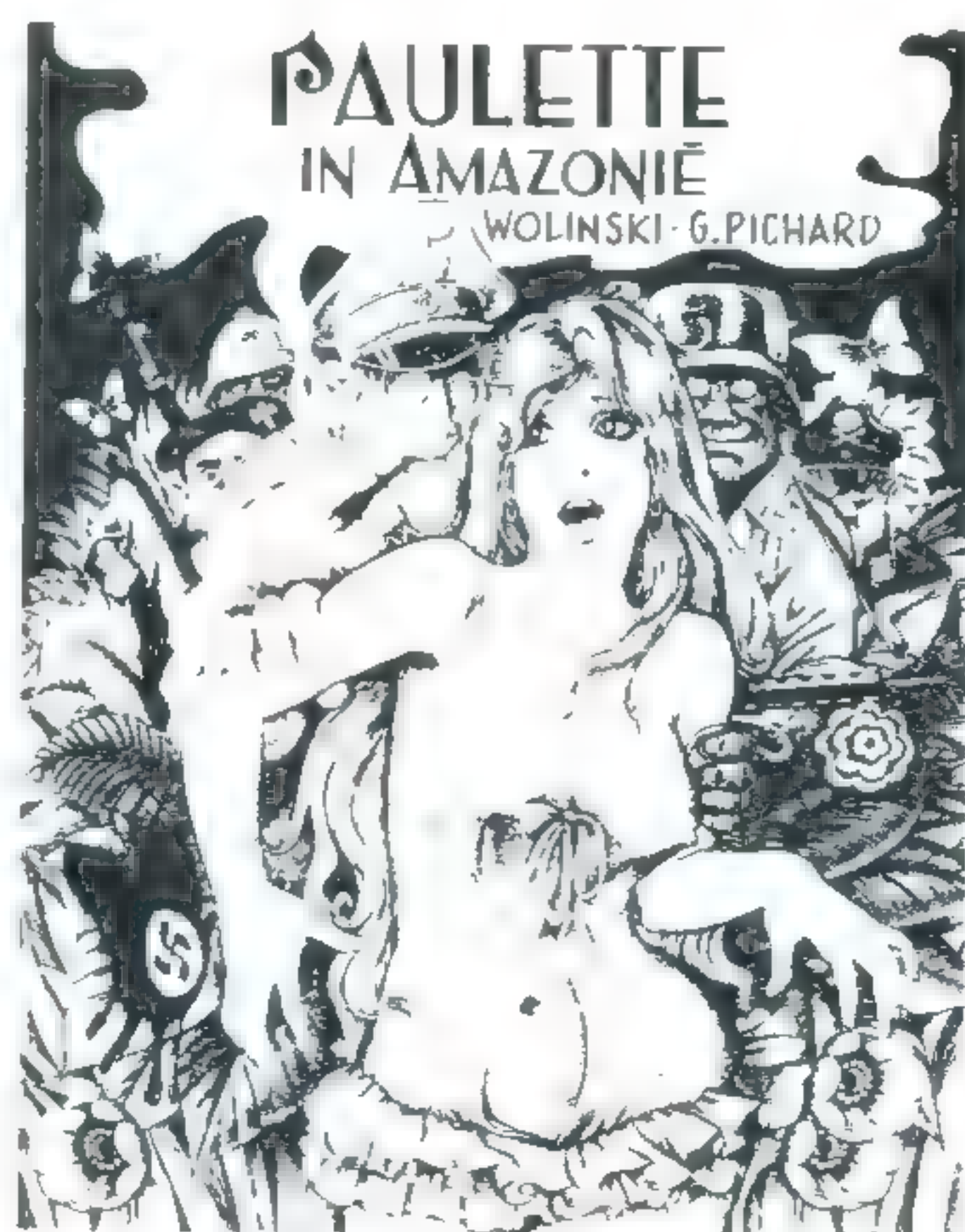
(J.D.)

Dick Vlottes: De zwarte Anubis/De verbroken zegels (= Senmoet de Egyptenaar deel 3). Bayum (De Lijn) 1983 (Bibliotheek van het Nederlands beeldverhaal nr. 27). 48 blz., kleurenomslag, prijs: f13,90.

Alweer het derde album in de stripreeks Senmoet, die rond 1960 vervaardigd werd door Dick Vlottes (onder andere ex-Toonder medewerker) en verscheen in o.a. *Olidin* en 't *Kapoentje*. Deze realistische strip speelt in de 13e eeuw voor Chr. in Egypte aan het einde van de 18de dynastie. Ook in de hier gebundelde verhalen spelen de eenvoudige schipper Achat en zijn zoon Senmoet de hoofdrol. Zij we-

ten de geheimzinnige Zwarte Anubis te ontmaskeren als de regent Semenchkarê, die farao Echnaton van zijn troon tracht te stoten. Ondanks de zeer gedocumenteerde indruk die de strip wekt (een indruk die ik overigens niet kan verifiëren) staan de verhalen door het veelvuldig gebruik van close-ups en weinig visuele actie tamelijk los van hun historische achtergrond en slepen ze de lezer daar niet in mee. Ze zijn echter goed getekend en ten volle een albumuitgave waard. Bijzondere vermelding verdient de prachtige omslag.

(Brok)

Paulette gaat trouwen... Paulette in Amazonië. Uitgave Loeb, Amsterdam. f12,50 per deel.

Er is een hoop veranderd, de afgelopen vijftien jaar. Dat bleek weer eens bij het lezen van deze Paulette-albums.

Eind zestiger jaren, toen Paulette in *Charlie* begon te verschijnen, las ik de verhalen met genoegen, vandaar dat ik nogal uitkeek naar deze Nederlandse uitgave.

Om diverse redenen viel de hernieuwde kennismaking zwaar tegen. De taboe-doorbrekende strip van toen blijkt nu weinig meer te zeggen te hebben; het schok-effect is er niet meer. Daar komt dan nog bij dat ook de pop-achtige stijl die Pichard in die tijd had nu nogal gedateerd aandoet, evenals de satirische elementen.

Er blijft niet veel meer over dan een gezocht verhaaltje over Paulette die in het ene album in het Amazonegebied belandt en daar oog in oog met een demente Hitler komt te staan en in het andere boek getrouwd raakt, een kind krijgt, dat in de loop van het verhaal weer kwijtraakt, nadat het eerst een versnelde lichaamsgroei doorgemaakt heeft, enzovoorts, enzovoorts, uiteraard is alles getardec met veel Rubensiaans, maar functioneloos, bloot. Een en ander is redelijk vertaald (op een paar vreemde, aan 't Frans ontleende konstrukties na, zoals 'adoptief zoon') en verder goed verzorgd uitgegeven, maar het verhaal sléépt zich voor.

Zouden wij zelf in die vijftien jaar ook zo saai geworden zijn?...

(B.W.)

François Craenhals: De avonturen van Pom en Teddy. (Collectie Strip-Tips). Brussel/Montfoort (De Lombard/Albracht) 1983, 68 blz. (in kleur, gebonden), prijs: f16,90.

Een kwalitatief bijzondere heruitgave van het antikwarisch inmiddels inmiddels onbetaalbare album uit 1956, dat in afleveringen verscheen in *Kuifje*-weekblad in 1953/54. Het is het eerste verhaal van het ezeltje Pom, de weesjongen Teddy, het danseresje Maggy en de reus Taras Boelba dat speelt in de wereld van het circus To(c)kburger.

Een voortdurende confrontatie tussen de personeelsleider Foechtra ('Hartvreter') en Teddy, die zich gesteund weet door de overige circusartiesten, met als inzet het ezeltje Pom, is de draad van het verhaal. De ingrediënten zijn klassiek: van een ontsnapte leeuw tot het jalousie de métier als Pom een topattractie dreigt te worden. Alles komt uiteraard op zijn (Jaco-)pootjes terecht op de laatste pagina, die wordt besloten met de woorden: 'Teddy glimlacht gelukkig. De toekomst straalt hem tegen en hij denkt aan het oude spreekwoord dat de waarheid werd: 'Na regen komt weer zonneschijn!'. Alles bijeen een redelijk spannend verhaal voor kinderen en een historisch document voor degenen die het strip-lezen nooit hebben verleerd. Na de beperkte oplage van Rijperman in zwart-wit uit 1981 extra opvallend door de fraai boekverzorging met aparte schutbladen en een linnen rugje.

(Brok)

Edgar P. Jacobs: Het gele teken. Brussel/Montfoort (De Lombard Uitgaven/Albracht) 1983. Reeks Gouden Klassiekers f12,50 (gebonden).

Als er één stripreeks is die al vanaf de eerste albumuitgave recht heeft op een betere uitvoering dan is het wel De Avonturen van Blake en Mortimer van Edgar P. Jacobs. Hergé zei het nog in *Stripschrift* nr. 100 (1977) op onze vraag waarom Jacobs nooit bij Casterman is terecht gekomen: 'Ik weet niet precies hoe dat komt; Jacobs hóórt er eigenlijk wel, want hij is toch iemand. Hij is nu niet goed uitgegeven (in het Nederlands), zijn werk valt valt nu niet op tussen al die andere boeken. Jacobs is absoluut uniek!' Wat dat betreft is Jacques Martin en uiteindelijk ook Bob de Moor beter terecht gekomen.

Afgezien van de gekartonneerde albums tot en met *S.O.S. Meteoren* (1959) hebben De Lombard (1970-77), de Geïllustreerde Pers (1962), Van der Hout (1966-67), Helmond (1970-77) en Albracht

(1979-heden) zich met de uitgave van deze tien delen tellende reeks bezig gehouden daarbij in meerdere of mindere mate vette inkleurwerk leverend en obominabele letteringen. Sinds 1982 heeft De Lombard uitgaven (met vanaf deel 3 de imprint van Albracht Lektuur Diensten BV) zijn oude schuld proberen te vereffenen door een luxe uitgave. Die reeks telt inmiddels 6 delen en wordt gekenmerkt door de in klassiek lettertype uitgevoerde aanbeveling *Gouden Klassiekers*, een geplastificeerde kartonnen kft met in een van kleur steeds wisselend kader de verkleinde maar gelukkig originele voorplaat, een rugje met rugtitel, apart ontworpen en per avontuur verschillende schutbladen en een prijs van f12,50 die tweemaal zo hoog is als de tot dan toe gebruikelijke uitvoering. Voor deze ekstra's betaalt men dus f6,25 want het binnenwerk is geheel identiek gebleven: even vetting ingekleurd en gedrukt, nu door Proost maar amper beter dan de Portugese drukker die voor Helmond drukte.

Voor *Het Gele Teken*, naar aanleiding waarvan ik deze opmerkingen maak, kan ik alleen een vergelijking maken met de Helmonduitgave (druk H. Dessain, Mechelen). De voordelen van de luxe uitgave zijn gering: beter papier, beter in de tekstballon gecentreerd zetsel (maar niet altijd), betere overlapping van de verschillende kleurgangen (maar niet altijd) en betere filtering van de Franstalige blauwdrukken. Het oude zetsel van de lettering is echter gehandhaafd inclusief beschadigingen, evenals de meestal afschuwelijk met de hand geletterde onomatopeeën (inclusief de Franse spelling *toc, toc, toc* en *brouw*). Alleen op blz. 31 is in een briefje van Prof. Septimus de aanhef 'Alsjeblieft!' veranderd in 'Om de liefde Gods', wat toch niet echt als een verbetering kan worden aangemerkt.

Ik vind deze wijze van uitgave teleurstellend, hoeveel waardering er ook op te brengen valt voor het zo goed als geheel intact laten van de originele albumuitgave. Het ziet er allemaal heel authentiek uit, maar in feite wordt nog steeds het technisch minderwaardig uitgevoerde werk uit *Kuifje*-weekblad herdrukt: haastig ingekleurd, slordig en goedkoop geletterd en vaak knullig vertaald. Die sporen van haast en een zo goedkoop mogelijk produceren zijn wel authentiek, maar ze horen niet bij Jacobs' perfecte tekeningen en zijn uitgebalanceerde scenario's. De oorzaak daarvan valt te begrijpen uit de tijd waarin Blake en Mortimer oorspronkelijk in *Kuifje* verschenen is, maar in een uitgave die Jacobs de eer wil geven die hem toekomt hadden die sporen moeten worden uitgewist.

(Brok)

NIEUWS

Nieuwsredactie: Har Brok en Peter de Raaf (tel: 020-250975 of 010-519903). Postbus 15268, 1001 MC Amsterdam

ALGEMEEN

In *Het Vrije Volk* van enkele weken geleden verscheen een interview met *Robert van der Kroft*. Speciaal voor deze gelegenheid tekende Ro-

bert op tekst van *Jan van Die* en *Wilbert Plijnaar* een Rotterdamse aflevering van *Sjors en Sjimmie*.

BRIEFKAARTEN

Kunstwinkel Plazier, Spoormakersstraat 50 te Brussel, waar eind vorig jaar een expositie van Joost Swarte te zien was, heeft een aantal kaarten van Joost Swarte en Ever Meulen uitgegeven die nu ook in de Nederlandse stripwinkel te koop zijn. Van Swarte verscheen de set *10 angsten*, welke 10 prentkaarten in twee kleuren bevat. Prijs f15,-. Van Ever Meulen verscheen een set van 5 kaarten geheel in kleur. Prijs f7,50. Dezelfde Ever Meulen tekent trouwens voor het schitterende openingsfilmpje van het popprogramma *Génération '80*, dat elke zaterdagmiddag om 18.00 uur op België-Frans uitgezonden wordt.

Ook *Island International Bookstore*, 2e Tuindwarsstraat 14 te Amsterdam heeft een prentkaart van Swarte uitgegeven. Het betreft een tekening uit 1973 en kost f1,25.

DE WESTERSE BESCHAMING

De Avonduren van Fred Frat is de eerste uitgave van De Westerse Beschaming (p/a Anjerstraat 12B, 3071 VB Rotterdam). Een tamelijk sekure parodie op de succesvolle kraakstrip *Red Rat* van Raket met

de bedoeling niet commercieel te zijn, niet 'en vogue', kortom de essentie van het kraakwezen in ere te houden. Afgezien van die intentie reesteert een zeer redelijk en met *Red Rat* vergelijkbaar stripboek. Zonder kompromissen en zelfs voor stripliefhebbers gewoon de moeite waard.

SERGE CLERC

Van tekenaar *Serge Clerc* zijn twee gadgets verschenen die hij samen met een Parijse kunstenaar ontworpen heeft. Het uurwerk *On the air* laat drie zangeressen en een zanger in een studio zien met aan de wand een klok die ook werkelijk loopt. Het geheel is van blik en kost ongeveer f100,-. Voor dezelfde prijs is het neonlicht *Saxo* te verkrijgen, een neonbuis met daarvoor uit blik gesneden een saxofoonspeler.

EN TOEN VIEL DE BOM...

Medio mei verscheen het gerucht-makende stripalbum *Toen viel de bom* van Raymond Briggs, dat in korte tijd in het voetspoor van de antikernwapenlobby furore maakt in de Verenigde Staten, West-Duitsland, Denemarken, Frankrijk en nu ook Nederland. Het is een griezelig realistische schildering van een nucleaire oorlog, geplaatst in een burgerlijk gezinnetje dat tot het einde toe blijft geloven dat het allemaal zo'n vaart niet loopt. Een meeslepend, meelijwekkend verhaal, dat in het land van oorsprong zelfs leidde tot politiek tumult, omdat het beter niet in handen van kinderen zou komen. Het tegendeel is echter waar en het is een geluk dat deze geëngageerde strip nu eens wél mooi uitgevoerd en getekend is en bovendien tot lezen noodt. De prijs voor dit gebonden en in kleur uitgevoerde boek bedraagt slechts f14,90. Inlichtingen bij de *Ekologische Uitgeverij*, Gerard Doustraat 18, 1702 VP Amsterdam (tel. 020-792503).

HEDEN GEBUNDELD

TERSTROET GEBUNDELD

Bijzonder mooi is de bundeling van Marc Terstroets 'kubistische' strip die alweer geruime tijd verschijnt in *De Volkskrant* in de rubriek *Dag in Dag* uit. De betreffende uitgever verzuumde ons een aankondiging te sturen, maar als Volkskrantabonnee kunnen we u melden dat de bundel voor de introductieprijs van f12,50 te bestellen is via gironummer 46006 t.n.v. De Volkskrant, Amsterdam onder vermelding van 'bundel Marc Terstroet'.

CARTOONFESTIVAL DE TULP

Van 10 december '83 tot 16 januari '84 organiseert de Nederlandse car-

toonistenvereniging De Tulp in samenwerking met de gemeente Amstelveen een cartoonfestival onder het motto 'Lachen mag...' met een tentoonstelling in het Gemeentelijk Expositiecentrum Aemstelle, Amsterdamseweg 511 te Amstelveen. Aan dit festival/expositie is een cartoonwedstrijd verbonden met prijzen van f250,- tot f2000,-, waarvan de inzendingstermijn sluit op 2 oktober aanstaande. Wedstrijdreglement en andere inlichtingen zijn te bekomen bij genoemde vereniging, Postbus 2180, 1180 ED Amstelveen of bij de Dienst voor Cultuur, Raadhuis Amstelveen, Postbus 634, 1180 AP Amstelveen.

TENTOONSTELLING JUSLING

Vanaf 30 april exposeert Fred Julsing striptekeningen en illustraties in restaurant Zonnemaire, Heemraadssingel 186 te Rotterdam. 'Voor altijd verslaafd aan romantiek' is het motto, waarbij Julsing verzucht '... en ik dacht dat ik écht alles al gehad had...'.

ZWARTWIT COMICS

'Gratis voor de liefhebbers!', maar in een 'zeer beperkte oplage verschenen (± 10 stuks)' - de nieuwsredactie ontving nummer 6 - is het half A-4 stripboekje *Zwartwit Comics* (8 blz.) van Ben Vranken. Ziet er heel aardig uit, ook wat tekenwerk betreft. De enveloppe droeg het adres: Violentaan 11, 4382 PK Vlissingen.

ZWITSERLAND

Nu in hardcover met linnen rugje en authentiek ingekleurd aangetroffen *Kuifje in Zwitserland* (met op de voorplaat 'Een parodie op Kuifje'). Nadat zo ongeveer iedereen aan deze parodie zijn geld verdient heeft probeert Uitgeverij Sombro (Postbus 16919, 1001 RK Amsterdam) het nog eens op deze manier: haast niet te onderscheiden van de oude Kuifjes met harde kaft, inclusief de blauwe schutbladen in de positief, maar met hetzelfde oogmerk, want: oplage 1000 stuks genummerd, prijs f45,-. Voor zover ons bekend is dit de zesde herkenbaar verschillende druk.

MINISTRIP IN HET PAROOL

Het blijft broeien in de Nederlandse krantenstrip, zeker in *Het Parool*. Vanaf 21 april verschijnt daarin 'de kleinste strip van Nederland' oftewel *Liefde & Geluk* van Gerrit de Jager (zie afbeelding op ware grootte). Deze dagstrip komt in de plaats van de mini-afdruk van de

Peanuts, waarover verschillende lezers hun beklag hadden gedaan. De Peanuts bevolken *Het Parool* nu voortaan op pagina 5. Nog steeds mini, maar minder dan voorheen. *De Waarheid* gaat inmiddels onverdrot voort met de dagstrip van

Wim Stevenhagen. Als men er de signatuur van deze dagbladen bij wil betrekken dan lijkt de scheiding van de familie Prutswerk zich inmiddels voltrokken te hebben. In elk geval is er sprake van overspel.

eens op een rijtje zet, want door al die zure druiven zijn er flink wat geschiedvervalsende mededelingen

gepubliceerd.

(Bree)

MENSEN

BUSHMILLER

Overleden op 76-jarige leeftijd Ernie Bushmiller, de cartoonist die bijna een halve eeuw lang zijn dagelijkse strip *Nancy* tekende voor zo'n 600 kranten. Hij begon met een strip waarin hoofdrollen waren weggelegd voor Nancy, Sluggo en tante Fritzi toen hij tot de ontdekking kwam dat hij minder tekentalent had dan zijn medestudenten aan de Kunstakademie. Een stukje zelfkennis dat hem tijdens zijn leven een goed belegde boterham heeft opgeleverd.

(KdB)

WEISMULLER

'sWerelds beroemdste Tarzan-vertolker Johnny Weismuller, wiens gedaante voor meer dan een Tarzantekenaar als model heeft gediend is op 77-jarige leeftijd een menselijk wrak geworden. Na de negen beroertes die hij inmiddels heeft gehad, is hij niet meer in staat te spreken en blijken ook zijn geestelijke vermogens ernstig aangetast. Zijn Duitse vrouw Maria heeft Johnny desondanks uit het ziekenhuis gehaald om hem, voor zover dat mogelijk is, aan te laten sterken in hun Mexicaanse villa. De reden dat Weismuller zo lang in het ziekenhuis heeft gelegen is louter financieel. Ondanks al zijn successen zit de bejaarde acteur volledig aan de grond. Als lid van het acteursgilde kon hij echter gratis worden verpleegd in het Californische filmhospitaal. Dat Weismuller in zijn leven is vergroeid met zijn filmkreatie blijkt uit het feit dat hij tot het moment waarop hij helemaal niet meer kon spreken, slechts Tarzankreten uit wist te stoten.

(KdB)

MARTEN TOONDER

Terwijl producent Rob Houwer slapeloze nachten had en in onzekerheid verkeerde of zijn Bommelfilm *Als je begrijpt wat ik bedoel* wel uit de kosten zou komen, wist Marten Toonder zich verzekerd van een gezonde nachtrust.

Op het moment dat de plannen voor de film konkrete vormen begonnen aan te nemen, liet hij een horoskoop trekken van de film. Zijn vrouw Phinny Dick, die astrologie als grote hobby heeft, kwam tot de slotsom dat hij de première vol vertrouwen tegemoet kon zien. Zij blijkt gelijk te hebben gekregen, want de film loopt uitstekend.

(KdB)

FRAZETTA CONTRA CAPP

Hoewel Al Capp al geruime tijd dood is gaat het welles-nietes-spel over de vraag hoeveel jaren Frazetta ooit als assistent bij Capp in dienst is geweest, gewoon door. Frazetta verklaarde in 1974 vaagjes dat hij meerdere jaren bij Capp had gewerkt, maar dat de drang om in de open lucht te honkballen sterker voor hem was geweest dan de dagelijkse routine van *Li'l Abner*. In het begin mompelde Al Capp in interviews ook vaag wat over de ruwe jongen die hij had gekneed tot een bekwaam tekenaar. Toen verzamelaars echter steeds meer geld gingen neertellen voor *Li'l Abner*-afleveringen die door Frazetta waren getekend, begonnen beide mannen zich genuanceerder uit te laten. Frazetta wist plotseling haarscherp dat hij negen jaar bij Al Capp in dienst was geweest. Dit nu was de laatste iets te gortig. In zijn laatste interview (in 1980) verklaarde hij dat hij Frazetta weliswaar een fantastisch artist vond, maar: 'I think also that there's an inescapable cheapness about what he does that's going to leave him either famous or forgotten (...). But this claim that he worked for me several years - it may have seemed like several years, but in reality it was for under a year. Oh, he may have come back for two months at one point. I suppose it's no secret about Frazetta that he's not the most reliable guy in the world, and that's what was wrong with us. It was just impossible to expect Frazetta to get a Sunday page in when he said he was going to. Frazetta's no Great Artist of the Century, but let the fans have an artist for Chris-sake. What the hell do they know?' Haat en nijd dus van een galspuwende Capp die tevens zegt dat geen van de door hem geraadpleegde assistenten zich kan herinneren dat Frazetta inderdaad van 1952-1957 bij hem in dienst was.

Pikant in dat verband is, dat Frazetta in het in 1981 gepubliceerde boek *Frank Frazetta, the living Legend* laat noteren dat Capp hem in 1954 inviteerde voor hem te komen werken en dat hij er negen jaar bleef (tot 1963) dus. Weer een jaar later valt in een gesprek dat Frazetta met een Amerikaanse krant had te lezen dat hij van begin '50 tot begin '60 bij Capp in dienst was, een werkgever waar hij weinig van leerde omdat hij nooit op de zaak was. Het wordt tijd dat een onbevoor-deeld geschiedschrijver de feiten

STRIPBLADEN

(A SUIVRE)

Bij het ter perse gaan van nr. 63 werd het nieuws van Hergé's dood bekend. Voor nr. 64 wordt een uitvoerig hommage aangekondigd. Verder in dit nummer hoofdstuk 7 van Rochette en Lob's prachtige *Le Transperceneige (De IJstrein)*, Régis Franc, het derde deel van *Tueur de Cafards* door Tardi en Legrand met effectvolle rode steunkleur, geheel in kleur *Colombo* van Altan en het vervolg van *Le Sortilège du bois des brumes*, mooi getekend door Bourgeon maar afschuwelijk geletterd, een kort interview over film met Bilal, Lauzier, Veyron en Franc, in kleur de strip *Le tigre du Bengale* door Boucq en het slot van *Au guidon cibique* door Anguear. Nieuw van Munoz en Sampayo is *Sueur de Météques* en daar laten we het meer even bij. Nummer 63 telt 100 bladzijden: 12 nummers kosten bij abonnement in de Benelux 1260 BF. Inlichtingen: Rue des Soeurs Noires 28, 7500 Tournai, België.

CIRCUS

Zeer veel auteurs uit het fonds van Glénat, die *Circus* uitgeeft, vinden hun weg naar Nederland via Uitgeverij Mondria. In nr. 59 begint het verhaal *Moulin Rouge* van Frank Giroud en J.-P. Dethorey en vervolgen *La proie et l'ombre* (Cothias/Juillard), *L'écume de Surabaja* (Schetter), *Le 6e sceau* (Hugues), *Traque* door Durand/Ramaïoli (Franse Indiaan nr. 4), *Tempête sur Haïti* door Filippini/Rossi (Frédéric Joubert nr. 3) en *La Vengeance* van Marcelé, terwijl *La porte de Brechéliant* door Ferrandex/Rodolphe en *Le diable noir* (Bardet/Dermout) afgesloten worden. Verder de korte afgeronde strips

L'intrus van Garcia en *Les Voyages de Bianca* van Crépax, allerlei nieuws, recensies, enzovoorts. Zonder daar verder een konklusie aan te willen verbinden moet opgemerkt worden dat *Circus* sinds het blad meer specifiek op volwassenen gemaakt wordt onevenredig veel naakt bevat. Interessant in dit nummer is een special over Brussel voor strepreizigers met alle belangrijke adressen. Inlichtingen over abonnementen: Groupe international Hachette, 58, rue Jean-Bleuzen, 92170 Vanves (Fr.). Omvang per nummer 132 blz.

MÉTAL HURLANT

Nummer 85 besteedt uitvoerig aandacht aan de film *Dark Crystal* en bevat het recentste stripwerk van Margérin, Al Voss, Vuillemin, Ch. Imbert/Ph. Gauckler (het complete verhaal *Empedocle*, bijzonder vierkleurenwerk). Dodo/Ben Radis, Corben (*Den II*), Letendre/F. Lacaf (het complete *Le Scrofulé*), Tramber, J.-C. Denis (het complete *Avarice*, in kleur), Jean Pleyers en Yves Chaland. Omvang van dit nummer 100 blz.: FF 15.-. Inlichtingen over abonnementen: Métal Hurlant VPC, 17, rue Monsigny te 75002 Paris.

PILOTE

In nr. 107 redactionele aandacht voor Enki Bilals aandeel in de film *La vie est un roman* van Alain Resnais, voor Ralph Bakshi en Régis Franc onder andere. Strips van Christin/Bilal (*Partie de chasse*), Régis Franc, F'Murr, Fred, Gourmelen/Palacios (*Mac Coy*), Vidal/Bignon (nieuw: *Plus con, on tue!*), Autheman, Berroyer/Gibrat, C.-J. Philippe/Lesueur (het leven van Charly Chaplin in afleveringen),

(Advertentie)

STRIPWINKEL OMBROSIOUS

Nu ook INBINDMAPPEN voor stripbladen zoals Kuifje, Eppo, Donald Duck, Robbedoes, Tina, etc. Bij ons slechts f 8,95 per map excl portokosten. Te bestellen door het verschuldigde bedrag over te maken op postgirorekening nr: 1791745 t n v. stripwinkel Ombrosius te Amsterdam

gespecialiseerd in:

- * stripweekbladen
- * ned. en amerik. comics
- * antiquariaat
- * videofilms

Molukkenstraat 86 Amsterdam
Tel. 020 945969
Oostenburgergracht 69, Amsterdam
Tel. 020-224680

copyright by
Marvel Comics
Group a division of
General Electric
Company
represented by
Waverly Productions
The Hague
All rights reserved

Cothias/Taffin, enzovoorts. Omvang 108 blz., grotendeels in kleur. Abonnementen (12 nummers plus 2 nummers 'hors série') in de Benelux BF 1400,-. Wendt u zich tot: Dargaud Benelux, Rue Kindermans 3, 1050 Brussel.

VIPER

Om te beginnen in nr. 6 aandacht voor de dood van Hergé (*La dernière aventure de Tintin*), een uitgebreid interview met Moebius, nieuws en dergelijke en verder strips van Charlie Schlingo, Santi/Crespin, Dorée, Max, Benito, Gerbaud, Tramber, Rouzaud, Ouin. Bijzonder nieuw werk vaak met mooi blauw-rood kleurwerk. Prijs van dit nummer FF15,- (68 blz.). Inlichtingen bij Sinsemilla Editions, Route de Mayet 10, 72220 Ecommoy, France, Viper verschijnt driemaandelijks.

RHAA LOVELY

Nummer 8 met een omslag van Giménez bouwt voort op het vaste fonds Franquin, Veyron, Edika, Gotlib, Binet, Giménez. In dit nummer ook D. Goossens en P. Foerster en uiteraard Maraboe. Prijs f5,95 (48 blz.). Abonnementen voor 6 nummers f35,-. Inlichtingen: Uitgeverij Yendor, Goudesingel 44, 3011 KC Rotterdam.

COYOTE MAGAZINE

Alweer een nieuw (amateur-)stripblad, 32 pagina's en meteen al prima verzorgd en met een voorwoord van nestor Kees Kousemaker. We pikken de krenten er voor u uit: Jaap Kloes met *Olyan*, Albert Survie/Henry van Hooff met *John Tarac*, Marius Brouwer met 'Cosmo en Koters' en Henk Tijbosch met *Dopey*, die zeer professioneel bezig zijn. Jammer dat dit talent zo verspreid is, want er blijkt genoeg van aanwezig voor een interessant geheel, dat het niet moet hebben van goedwillende burens en bevriende drukkers. Enfin, *Coyote Magazine* verschijnt 6 maal per jaar à f3,95. Redactieadres: A. Verherentstraat 5, 1961 GD Heemskerk (02510-46323 of 37712).

STEVE CANYON MAGAZINE

In navolging van het Spiritmagazine heeft Kitchen Sink Comix het eerste deel uitgebracht van het *Steve Canyon magazine*. In dit nummer veel aandacht voor de historie van de bekende stripfiguur en zijn maker Milton Caniff, allerlei aardige tekeningen, nieuwtjes en foto's met aansluitend de strip die begon op 13 januari 1947. In Nederland is dit verhaal uitgebracht door Oberon onder de titel *Copperhead Calhoon*. Toch zullen de fervente liefhebbers ook het Amerikaans origineel moeten kopen, want er zijn een aantal stroken van dagafleveringen plus een complete zondagspagina, die Oberon niet te pakken heeft kunnen krijgen, in opgenomen. Daar staat tegenover dat Oberon één strook afdruckte die niet in het Amerikaans te vinden is. De problematiek van de wisselende formaten van dagstrip en sundaypage is door de Amerikanen opgelost door de wtruimte tussen de afzonderlijke stroken te laten variëren. Tot slot eindigt de aflevering van *Copperhead* met 9 stroken méér dan de Nederlandse versie. Prijs \$2,95. In Nederland, afhankelijk van het antikvariaat waar men koopt, tussen de f9,90 en f12,50.

(Bree)

VAMPIRELLA

Gezien de vele geruchten dat uitgeverij Warren het merendeel of zelfs alle stripuitgaven zou stoppen, zijn er recent nieuwe nummers van *Vampirella*, *Eerie* en *Creepy* verschenen. Dat men wanhopig probeert het hoofd boven water te houden is echter duidelijk. Met name aan *Vampirella* wordt driftig gesleuteld.

In de eerste plaats haalde men de meestertekenaar van *Vampirella*, José Gonzales voor veel geld over nieuwe verhalen te tekenen en daar heeft hij zich in de laatste afleveringen enthousiast mee bezig gehouden. In *Vampirella* nr. 111 zorgde hij voor een verhaal van 25 pagina's. Esteban Maroto werd weer aan het werk gezet en bovendien probeerde men met buitenlandse kwaliteit de oude roem van het magazine op te vijzelen. Zo kan men de Fransman Paul Gillon met het verhaal *Jeremy* fraai afgedrukt in *Vampirella* aantreffen. Geen slechte keuze. *Vampirella* is weer het lezen waard.

(Bree)

KNUDDE

Neerlands eigen *Mad*, het blad *Knudde*, neemt in nummer 6, getiteld *Knudde naar Babelonië*, het TV-spelletjeswezen onder de loep. En hoe! Toon van Driel bewijst, grafisch ondersteund door Raymond Nicholson, voor de zesde keer dat hij de genialste gek van Nederland is op stripgebied. Jan van Haasteren en Patty Klein ver-

zorgden weer de strips *Sjaak* en *Oom George*. *Knudde* tijdschrift is een uitgave van De Vrijbuiters BV,

VAKBLADEN

HET NIEUWSBLAD

Nummer 2 van dit Kuifje-fanzine (één A-4-tje, tweezijdig) handelt kort over Kuifjes pacifisme, nogmaals de samenstelling van *Kuifje in El Salvador* en bevat nog eens een Van den Boogaard prent n.a.v. de dood van Hergé. Prijs per nummer f1,50 over te maken op postgiro 4372978 t.n.v. Bart Verheij, Langegracht 38, 3811 BW Amersfoort.

NIEUWSBRIEF HOLLAND ANIMATION

In nummer 12 naast allerlei mededelingen van huishoudelijke aard en aankondigingen van o.a. festivals, aandacht voor *Beertje Sebastiaan*, de verzameltitel van een serie korte tekenfilms met een lengte van 3 à 4 minuten, getekend door Martin Lodewijk en geschreven door Robert Kopuit. Verdere medewerkers zijn Uco Egmond, Wilbert Plijnaar en Gerrit van Dijk. De eerste aflevering werd door Veronica (VOO) gefinancierd en medio maart uitgezonden in het programma *Tineke*. Jammer, dan had u maar moeten kijken. Inlichtingen hierover bij Pinpoint Productie Planning, Stadhouderskade 152, 1074 BC Amsterdam. Inlichtingen over deze *Nieuwsbrief* dan wel *Holland Ani-*

UITGEVERIJEN

SPIRIT

Voor Spirit-liefhebbers die overwegen het prachtige album *Spirit color album, volume 2* te kopen, hier een overzicht van de opgenomen verhalen: 1. *The name is powder* (1948), 2. *The fallen sparrow* (1948), 3. *The wedding* (1948), 4. *The job* (1949), 5. *The fighting machine* (1947), 6. *War brides* (1948), 7. *Springtime of Dolan* (1948), 8. *The candidate* (1949), 9. *White cloud* (1949), 10. *Lurid Love* (1949), 11. *Gerhard Schnobble* (1949), 12. *Scand Saref* (1950), 13. *Bring in Sand Saref* (1950).

Voor de kopers van het Amerikaanse *Spirit magazine* geen verrassingen. Overigens, een Nederlandse uitgave is in voorbereiding. Prijs Amerikaans hardcover boek: tussen de f40,- en f52,50.

(Bree)

UITGEVERIJ ARBORIS/DENDROS

Voor de komende weken staan bij deze uitgeverijen de volgende boeken op het programma: F. Ibanez - *Dolgedraaid* deel 7: Hommes in huis. Prijs f6,25. Wagner en McMahon - *Judge Dredd* deel 2. Prijs f6,55. Wendy en Richard Pini - *Elfquest* deel 1, 2 en 3. Het verhaal van bos-

Spoorlaan 450 te 5038 CH Tilburg. Geheel in kleur, 52 blz. plus affiche, voor f4,95.

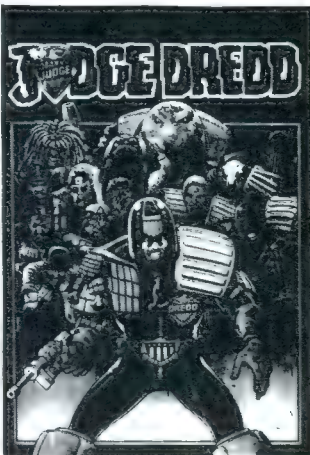
mation: Gedempte Voldersgracht 20, 2011 WD Haarlem (023-314273).

BOLETIN C.A.D.L.H.

Nummer 36 van dit Spaanse vakblad van de Club Amigos de la Historieta is gewijd aan Edgar P. Jacobs en de hedendaagse stripbladen voor volwassenen (in Spanje). Lezers, die de Spaanse taal machtig zijn, kunnen er wellicht nog meer van maken. Inlichtingen: Apartado de Correos 1667, Barcelona. Het nummer telt 20 bladzijden, prijs onbekend.

elfen die, nadat ze door een bosbrand van huis en haard verjaagd zijn, op zoek gaan naar hun bestemming. De drie delen zullen met tussenpauze van twee weken verschijnen. Prijs per deel f4,95. Vaughn Bodé - *Bodé Erotiek* eerste reeks. Vaughn Bodé was tot zijn overlijden een van Amerika's beste underground-tekenaars. Hij tekende o.a. in diverse bladen onder de titel *Bodé Erotica* een groot aantal licht erotische getinte grappen. Deze nog nooit eerder gebundelde verhalen verschijnen nu voor het eerst in boekvorm. Prijs f9,90.

TALES FROM THE CRYPT

Al enkele jaren geeft EC met wisselend succes boxen uit waarin enkele gebonden boeken met EC-herdrukken zijn opgenomen. De tot op heden meest succesvolle box was die met de *Two fisted tales*-herdrukken. Om de potentiële kopers zo lang mogelijk aan zich te binden heeft men allerlei verkoopmethodes uitgestippeld, want na de minder verkopende boxen *Tales from the crypt* en *The vault of horror* was een uitgekiende strategie geboden. Bij die nieuwe strategie hoort de wereldwijd verspreide gedachte 'het lekkerste moet men tot het laatst bewaren'. Daarom zal de box met herdrukken van het befaamde *MAD* uit de vijftiger jaren contractueel pas als laatste worden uitgegeven. Ook probeert uitgever Russ Cochran munt te slaan uit de niet lezende kijkers. Sinds kort heeft hij een setje op de markt gebracht waarin 30 omslagen van *Tales from the crypt* zijn verzameld. Prijs £15,-. Te bestellen door een postcheque vermeerderd met 6 dollar porto en verpakingskosten over te maken op rekening van Russ Cochran, P.O. Box 469, West Plains, Missouri 65775.

(Bob J. Miller)

DE LIJN

In juni verschijnt deel 4 van *Senmoet* door D. Vlottes (64 blz., f13,90). De 9 verhalen van *Senmoet* blijken dus 4 albums te beslaan in plaats van 3, zoals abusievelijk eerder in deze rubriek vermeld. In juli verschijnt de complete *Verowin*-strip van P.C. Wijn (64 blz., f13,90). Naast de gewone editie komt er een (duurdere) gebonden en genummerde versie op groter formaat, zwaarder papier en met een afwijkende voorplaat: oplage slechts 500 stuks. In augustus tenslotte brengt De Lijn het derde verhaal van *Jonne* door Gerrit Stapel (52 blz., f13,90). Stapel tekende voor de *Donald Duck* in het totaal 4 *Jonne*-verhalen, waarvan de eerste twee gebundeld werden door Oberon. Het laatste niet in *Donald Duck* gepubliceerde verhaal staat op het najaarsprogramma van De Lijn. Inlichtingen: Kleasterwei 1, 8841 KK Bayum.

DUPUIS

Begin juni brengt uitgeverij Dupuis vier nieuwe albums op de markt. *De koudegordel* is het dertigste deel alweer van de avonturen van Robbedoes en Kwabbernoot. Werden de laatste negen albums nog getekend door Fournier, dit nieuwe album is van de hand van Nic Broca op scenario van Raoul Cauvin. Prijs: f6,25. Geniale Olivier deel 11 - *Geniale grappen en grollen* brengt 8 verschillende verhalen met Geniale Olivier in de hoofdrol, dat superschrandere mannetje dat steeds weer nieuwe uitvindingen

doet met de gekste gevolgen. Prijs f6,25.

Robbedoesalbum nummer 165 brengt weer zo'n 700 pagina's strips, gehaald uit 13 Robbedoes-weekbladen. Met dit album gaat de Robbedoesalbum-reeks zijn 44ste jaargang in. Prijs: f15,-.

Buck Danny Speciaal deel 1, een luxe omnibus met de eerste 3 Buck Danny-verhalen, aangevuld met het verhaal *De doodstrijd van de Bismarck*. Gekartoneerde uitgave, prijs: f27,50.

CLUMZY

Uitgeverij Clumzy van het gelijknamige fanzine brengt binnenkort het album *De kandidaat* van Malo Louarn op de markt. Dit verhaal heeft in 1979 in het weekblad *Robbedoes* gestaan. Daar uitgeverij Dupuis niet van plan is dit album uit te geven heeft Clumzy toestemming gekregen er een album van te mogen uitgeven. Om de nodige reclame voor zichzelf te maken moet deze computer iets buitengewoons presteren. Hij doet dat in de vorm van de aanwijzing van de kandidaat voor de komende verkiezingen: Wannes, een doodgewone kruidenier. *De Kandidaat* gaat f9,90 kosten. Inlichtingen: Ringenhofweg 69, 2500 Lier (B.).

RIJPERMAN

Uitgeverij Paul Rijperman gaat binnenkort 6 *Chick Bill* verhalen uitbrengen. Het gaat hier om titels die niet door Lombard worden uitgegeven in de zojuist door hen gestarte Strip-Tip reeks. De Rijperman uitgaven krijgen een fraaie vierkleurenomslag en een linnen rug, terwijl de tekeningen voor deze uitgave opnieuw ingekleurd zijn. De oplage zal 1500 exemplaren gaan bedragen, waarvan de eerste 777 genummerd worden en voorzien van een handtekening van Tibet. Als eerste titel gaat verschijnen *De zonderlinge Casy Moto*. Prijs voor zowel de gesigeneerde als de normale uitgave: f29,90.

NOVEDI

Onder de titel *Opdracht Apocalypsis* is het 41ste deel van Buck Dan-

ny verschijnen. Door het overlijden van Hubinon heeft deze serie 4 jaar stil gelegen, doch is nu voortgezet door Francis Bergèse. Scenario als vanouds door Chralier. In tegenstelling tot de 40 eerdere delen, wordt dit nieuwe deel niet uitgebracht door uitgeverij Dupuis maar

SIGNALEMENT

Het veertiendaagse tijdschrift van het Leger des Heils de *Strijdkreet* besteedt in nr. 6 van dit jaar aandacht aan de Bommelfilm *Als u begrijpt wat ik bedoel* /-/ Een doorbraak? /-/ Welnee, met wat leuke plaatjes uit deze film komt de aap in de laatste alinea uit de mouw /-/ Of niet soms: 'Het zijn merkwaardige gedachtesprongen waartoe heer Bommel en zijn stopwoord kunnen leiden. Maar we dachten dat we u toch maar weer eens enkele van die uit het leven gegrepen voorbeelden van Christus moesten voorleggen. En u vragen om ze serieus te lezen. Met open ogen. En gespiste oren. Als u begrijpt wat ik bedoel... Dan begrijpt u ook wat Hij bedoelt... En daa gaat het om' /-/ Voor verzamelaars resteert een *Strijdkreet* met Bommelomslag /-/ Via Joost Swarte werd in 1977 te Rotterdam de term 'de klare lijn' geïntroduceerd. In Frankrijk was deze term binnen de kortste keren ingeburgerd als 'la ligne claire' /-/ En waarom ook niet, al is het gerucht dat Kousemaker verspreidt niet waar als deze zou stijlbenaming te danken zijn aan Swarte's toenmalige vrouw Clair /-/ *Kuifje* nr. 11bis (Extra-editie: *Hommage aan Hergé*) vertaalt de term nu op

door Novedi.

PANDA

Ook deze maand zijn er weer wat prijswijzigingen te melden bij deze uitgeverij. Alle hardcover editie's van *Corto Maltese* zijn in prijs verhoogd naar f21,-, terwijl de twee Bommel-studies, *Toonders Kukel* en *Heer Bommel en zijn komische kracht* in prijs zijn verlaagd van f14,50 naar f4,95.

LOMBARD

Alweer enige tijd geleden, maar nog niet vermeld in deze nieuwsrubriek, zijn de eerste twee delen verschenen in de *Strip-Tips* reeks, een collectie die samengesteld zal worden uit eerste uitgaven van strip-pioniers als *Tibet*, *Paul Cuvelier*, *de Funckens*, *Frans Craenhals* e.v.a. De albums zijn geheel in kleur, verschijnen in een beperkte oplage en hebben een linnen rug. *Chick Bill tegen de onzichtbare* en *De kat in de zak* zijn de eerste twee delen uit deze nieuwe serie. Prijs: f16,50.

zijn beurt uit het Frans als 'de zuivere lijn' /-/ Laten we hopen dat daar op zijn beurt de vertaling 'la ligne pure' niet uit voort zal komen /-/ *Kapitein Haddock op zoek naar Kuifje* is de titel van de muzikale scène voor tenor, blaaskwintet en piano die op 21 en 24 april uitgevoerd werd door het Arthur Ensemble in De IJsbreker te Amsterdam /-/ Tekst, regie en vormgeving waren van Jean Paul Franssen, de muziek van Koos Terpstra /-/ Naar aanleiding van de Bommelfilm ook uitvoerige aandacht voor de tekenaar Ben van Voorn in het provinciaal maandblad *Drenthe* /-/ Het betreffende nummer (nr. 2 jg. 54) geeft zijn portret zelfs op de voorplaat! /-/ Dat zegt meer over Drents nationalisme dan over interesse in strips en wat dies meer zij /-/ *Drenthe* kost los f3,95 en is te bekomen via het Bureau Het Drents Genootschap, Postbus 174, 9400 AD Assen (tel.: 05920-13496) /-/ *Omlaag die hoge bloeddruk!* is een pagina stripwerk in kleur van Henk Kuijpers te vinden in het gratis verspreide blad *Welzijn* nr. 2 /-/ Ook elders in dit blad is illustratiewerk van Kuijpers te vinden /-/ Niet in de bus gehad? Bel: 03404-88911 /-/

Stripschrift

Oude nummers

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar voor de oorspronkelijke prijs. Bestellingen kunt u richten aan:

Adm. Stripschrift
Antwoordnummer 420
3700 VB Zeist

Na overmaking van het totaalbedrag aan Stripschriften plus f2,50 porto- en administratiekosten op gironummer 209948 tnv. 'Stripschrift', Zeist, wordt het bestelde u thuis gezonden.

- 18 (f2,25): Vijftig jaar Bruintje Beer met een herdruk van *Bruintje Beer verdoemd*, Walt Disney studio's (tekenfilm).
- 19 (f2,25): Kabouterstrips, Paulus de Boskabouter nr. 14.
- 20 (f2,25): Prins Valiant door Harold Foster met een herdruk van aanval op de Neveleilanden, Thé Thong Khing.
- 38½ (f1,50): Het pikante Lucky Luke verhaal Luke se défole op posterformaat.
- 57/58 (f3,75): Erg veel over Marten Toonder met name zijn jeugdwerk (Thijs IJs); Buck Danny en dus ook Victor Hubinon; Daan Jippes 2 voor t) Richard Corben met een gruwelijke herdruk.
- 65 plus (f2,25): Interview Tibet, Rik Ringers leidt de dans (1955); Chick Bill; Tina; Jay Linch door Evert Geradts; De wonderen van Mu.
- 66 (f2,25): Interview Franquin, Guust Flater, The Spirit van Wil Eisner, Dick Matena (over de Macaroni's); De wonderen van Mu.
- 67 (f2,25): Nader tot Kuifje 3 over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met Bollie en Billie en De Sliert en een bibliografie; De Wonderen van Mu
- 68/69 (f3,75): Marten Toonder-story Tom Poes en de schoonschijners Akim en Tarzan-pulpgaven; De Wonderen van Mu.
- 70 (f2,25): Marten Toonder 2 (Panda, Toonder-studio's); Jan van Haastere; De wonderen van Mu; Tom Poes en de Schoonschijners.
- 74 (f2,95): Zuiptor, Uco Egmond, Raymond Macherot (Chlorophyl, Poezekat); Domien ten Berge, Marten Toonder; profesor Pi...
- 75/76 (f4,25): Peter O'Donnell, Modesty Blaise; Willy Lohmann, Kraaienhove persiflage...
- 77 (f2,95): Gerrit Stapel, Mijn vriend Andries; Aart Clerckx.
- 78 (f2,95): Daan Jippes, Intercity Incident; interview 'Forest Bud' Sagerdorp Popeye; Modesty Blaise.
- 79 (f2,95): Jules Feiffer; Moem; Piet Wijn De Moorse Toveraar.
- 80 (f2,95): Robbedoes, Fournier, The Hulk; De Toveraar van Piet Wijn...
- 81/82 (f4,25): Special Peyo, Smurfen; Depuis tekenaars; Tillieux en een Felix-herdruk.
- 83 (f2,95): Sjors en Pep (nu Eppo); Lorient; Dick Bos reclamestrip Glashard.
- 85 (f2,95): Professoren in het Europese beeldverhaal (Zonnebloem, Barabas Adhemar, Sickbock, Prilwytzkofsky, Kalker, Lupardi); Patty Klein. Stripsscenario's; Dick Bos...
- 86 (f2,95): inhoudsopgave van Stripschrift nr 49/50 t/m 84; Eddy Paape, SDCN...
- 87 (f2,95): Bert Bus, herdruk Nito-kris, kartoenrubriek Ong-gezien, Tommi Ungerer, Simpelman, Lucky Luke, LL-persiflage.
- 88 (f2,95): Ridderspecial; Prins Valiant, De Rode Ridder, Vlaamse Ridderschap, Bob de Moor, prins Valiant-persiflage, Wood, Tarzoon.
- 89 (f2,95): Uitgeverij Casterman, Jacques Martin, Jacques Tardi, Tardi-oorlogsstrip, de 4 Helden, Craenhals, Kresse.
- 92 (f2,95): Jean Graton's Michel Vaillant, Julie Wood, en Van Strijd tot strip, Wim van Wieringen.
- 93 (f2,95): herdrukken Pogo, Walt Kelly, Paulus de boskabouter, Toonder's Magister Hocus Pas, Jan Gerhard Toonder: De strip-kunst van Marten Toonder. Ongezien: kartoen Yrrah uit VN.
- 94/95 (f3,60): Robbedoes-weekblad... Robbedoes index t/m nr. 2000; de dertigste verjaardag van het weekblad Kuifje, Pogo.
- 96 (f3,25): Jijé-special interview, Pogologie, Jan Gerhard Toonder en Lo Hartog van Banda.
- 97 (f3,25): Keizerstrip Trijé tekenaar Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes door Har Brok teruggevonden, interview met Selby Kelly weduwe van Pogo-tekenaar Walt.
- 98 (f3,25): Strips in de dertigste jaren: Doe Mee, Centsprenten en strips, Tripje, G. Rotman, G. van Raemdonck, Bulletin en Bonestaak en Thijs IJs en Gijssje Goocham.
- 99 (f4,95): Milton Caniff, Wallace Wood interview, Stripkoerier en Gummi.
- 101 (f3,95): Scenaristen special, Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Jean-Pierre Dionnet; Blueberry, Pogopersiflage door Wallace Wood/Harvey Kurtzman, 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: De eerloze krijg.
- 102/103 (f3,95): Kuifje weekblad, E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair, Lombard uitgaven, Rik Ringers, Eric de Noorman: De eerloze krijg.
- 104 (f3,95): Interview met Joost Swarte door Herman Pieter de Boer, Pogo Herdruk, De eerloze krijg.
- 105 (f3,95): 'Duckman' Carl Barks, herdruk van een van zijn eerste Donald Duck verhalen, Daan Jippes; tien jaar Het Stripschap, Tan-

- te Leny, Pogo en Eric de Noorman.
- 106 (f4,95): Hugo Prattnummer, Luck Star O'Hara, VNU-story III, jaarlijkse stripdoorsnede, Pogo, Eric de Noorman.
- 107/108 (f4,95): Kapitein Rob, Pieter Kuhn, kapitein Rob musical, Evert Werkman, Eric de Noorman en Smurfen...
- 109/110 (f4,95): Eppo-special, Henk Kuipers (Franka), Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, De VNU-story IV, kritiek op voordelen Strips, Kuifje in Zwitserland, Pogo en Eric de Noorman...
- 111 (f4,25): Stripproduktienummer: ontstaan van strips, tekenwerk... (door Matena) scenario, lettering, inkt, inkleuring, merchandising en syndication, Kapitein Rob, Pogo en Eric de Noorman...
- 112/113/114 (f5,95): detectivestrips, Eisner en zijn Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer (Pétillon), Loro, Jess Long, Detective films, Eric de Noorman.
- 115 (f4,25): Strips en politiek, Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb, Eric de Noorman.
- 116 (f4,95): Centsprenten en strips, Ben van Voorn en Piet van Elk, Alain Saint-Ogan, Toonder en Piets Bassie, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en Eric de Noorman.
- 117/118 (f6,50): Interview Blanc-Dumont, Jijé-polemiek, inhoudsopgave Stripschrift nrs. 85-117/118, Pogo afsluiting, Eric de Noorman.
- 119 (f4,95): Lucky Luke, Morris en Gosciny, De Ballade van de Daltonen, 50 jaar Kuifje, marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt.
- 120 (f4,95): Science Fiction met Le-loup, Arman en Ilva, Dick Matena en Enki Bilal.
- 121 (f4,95): Berni Wrightson, de horrostrip op zijn best. De striphandel. De Stripkatalogus.
- 122/123 (f6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.
- 124 (f4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, Stichter v.d. Caniffschool.
- 125 (f4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.
- 126/127 (f6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatieman.
- 128 (f4,95): Guido Crepax en Valentina.
- 129/130 (f6,50): Al Capp (1909-1979), Li'l Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacques Tardi.
- 131 (f4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson.
- 132 (f4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown.
- 133 (f4,95): Joost Swarte, Droomprijsvraag, Rose, Enquête.
- 134 (f4,95): Beeldverhaal in de oorlog. Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog.
- 135/136 (f6,50): Willy Vandersteen artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaan.
- 137 (f4,95): De kleine uitgevers, Rijkerman, Yendor en Espée, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank.
- 138 (f4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant.
- 139/140 (f6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse Strips.
- 141 (f4,95): Daan Jippes naar Disney Studio's, Rostrom, Minitoe, Kapitein Rob en Romeo Brown.
- 142 (f4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Indeks, Top-twintig.
- 143 (f4,95): Amsterdam in strips, Kuifje voor het Amsterdamse gerecht, Lucca 14, Del Castillo.
- 144 (f4,95): 1984, Ravian, Striplumpkopers onderzocht, Prikkebeen.
- 145 (f4,95): Frank Frazetta's Fantastische Wereld. 25 jaar Yrrah, Enki Bilal, Mort Walker: Sam's Strip.
- 146/147 (f6,50): Floc'h, Dominique Hé, Terug naar de Klare Lijn.
- 148 (f4,95): Robert Gigi, Scarlett Dream, Het gezicht van Eppo.
- 149 Conan, Wie is dat?, Conan-strip, Romeo Brown, Sam's Strip.
- 150 Krazy Kat, De dieren van Crumb, Nard'n' Pat, Garfield, De Shtunk, Li'l Abner, Dierenleed, Fat Freddy's Cat, Vlaamse smetjes, Romeo Brown.
- 151/152 Jan Kordaart, Yves Chaland en de erfenis van Tillieux, Het voorbeeldige leven van Jijé, De Bende van vier.
- 153 William Vance, Bruno Brazil, Bob Morane, Jerom in Tibet, Kapitein Rob, Chantal Montellier, Vlaamse Frutjes.
- 154 Belgische strips, Didier Comès, De Rat-cisten een strip van Comès, EC herleeft, Kuifje op de knieën.
- 155 Victor de la Fuente, Haxtur, Fernando Fernandez, Francisco Ibanez, De Disney films, de toplijsten van 1981.
- 156 Nieuwe Nederlanders, Paul Teng, Dick Briet, Red Rat, Gezellig en leuk, Prutswerk.
- 157 Jean-Claude Mézières, Heavy Metal, Eric Schreurs, Sterren stralen in Hollywood.
- 158 Marten Toonder, François Bourgeon, Comicana, Jean-Louis Floc'h, De Zeven van Zeveneken.
- 159/160 Engelse stripweekbladen, Strip against racism, Crumb's Sketchbook, Stripfiguren vogelvrij?
- 161 Nieuwe strijbladen, Knudde, Bij de dood van Wallace Wood, Joseph Toutain.
- 162/163 Robbedoes is ook geen twintig meer, Flip Flink, German: De Guust Flater van de tachtigste jaren, Bercovici, Hilaire en Coss, Morris, Plagiaat en piratendruk.
- 164 Interview met Harvey Kurtzman, Lijk op de Imijn, Lezers over parodie en plagiaat.
- 165 (f5,25): Interview met Frank Margerin en Raymond Reding. Een analyse van de strips van Cosey.
- 166 (f5,25): Interview met Paul Gillon, schepper van Schipbreuk in de tijd en met Pierre Christin scenarist.

Ruiladvertenties

Aangeboden weekbl. Donald Duck 1952-1970 compl. losse nrs. Evert van der Spek Uitterlir 114, 2678 VD De Lier. Tel.: 01745-4934.

De Stripschappagina

MEDEDELINGEN, BERICHTEN & AANBIEDINGEN

Postbus 11335,
1001 GH Amsterdam

Conventie

Vrijdagavond 16 september zal er gelijktijdig met het begin van o.a. de stripboekenbeurs de stripconventie 'Strips in Onderwijs' vans tart gaan. De 'onderwijscommissie' treft al verregaande voorbereidingen. Zo zal binnenkort een uitnodiging worden verstuurd aan vele scholen in Nederland. Aan de hand van de reacties wordt het definitieve plan de campagne opgezet. De onderwijscommissie stelt zich, gezien de breedte van het terrein waarvan sprake is, open voor suggesties, ideeën en aanvullingen op haar project. Een ieder die meent een bijdrage te kunnen leveren aan 'Strips in Onderwijs' wordt verzocht z.s.m. iets van zich te laten horen via Het Stripschap, Postbus 11335, 1001 GH Amsterdam. DOEN!!!

Nieuwe leden

Het Stripschap, Nederlands centrum voor belangstellenden in strips, opgericht 11 oktober 1967 is een vereniging. Van een vereniging kun je lid worden. Vele lezers van Stripschrift, een uitgave van Het Stripschap, zijn echter geen lid. Een vergissing menen wij. Want wat zijn de voordelen van een lidmaatschap?

- u ontvangt alle verenigingsinformatie gratis via het blad 'Kwartaal'
- gratis unieke Stripschapkalender
- gratis toegang Strip-3-daagse en mini-evenementen, beide georganiseerd door Het Stripschap
- gratis stripindexen (wie publiceerde wat en waar)
- gratis overzichten van verschenen stripalbums (de 'Stripnoteringen')
- gratis Striptas tijdens de Strip-3-daagse
- gratis ontvangst van het programma-album van de Strip-3-daagse
- hulp van de informatie afdeling o.a. bij studieonderzoeken en tentoonstellingen.
- reductie op speciale uitgaven en aanbiedingen van de ledenservice (zie elders)
- reductie op een abonnement op Stripschrift (zie onder).

Voor 1983 is een combinatie Stripschap/schrift voor u de meest voor de hand liggende abonnements-

combinatie. Bovendien de voordeligste.

Financieel

Een lidmaatschap van Het Stripschap kost u f 25,- per jaar. Abonnee van Stripschrift wordt u voor f 47,50 (zie voorin dit blad). Een gecombineerd lidmaatschap/abonnement kost u slechts f 62,-. Bent u ouder dan 65 jaar of jonger dan 15 jaar dan kost een lidmaatschap f 17,50.

Gezinslid (pa, ma, broer of zus, etc. is reeds lid) wordt u voor f 17,50. Lid voor het leven tenslotte wordt u in 1983 voor f 500,-.

Betaling kan geschieden door storting op postgiro 1513000 t.n.v. de penningmeester van Het Stripschap.

Donaties

jaarlijks publiceert Het Stripschap een lijst van haar weldoeners. U kunt zich in deze schare voegen door een storting van minimaal f 50,- op onze girorekening 5.000.000 t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.

Strip-3-daagse

Op 16, 17 en 18 september 1983 organiseert Het Stripschap de Strip-3-daagse onder de titel 'Beestenbende'. Voor het eerst sinds het bestaan van de meerdaagse stripevenementen wordt er geen bekende stripfiguur als trekpleister gebruikt. Het gebeuren richt zich dit jaar op het beest in de strip. Op het beestenbendegeeven zijn heel wat improvisaties mogelijk met vele gevolgen. Dat is al lang duidelijk. We verwachten dat veel uitgeverij zich m.n. op eht beest in hun fonds zullen concentreren. De exacte details van het programma volgen in een later stadium. Een ding is zeker, in vergelijking met voorgaande jaren zal er flink wat nieuws voor het stripvoetlicht worden gebracht op 16, 17 en 18 september 1983 tijdens de Strip-3-daagse, Turfschip te Breda.

LEDENSERVICE

De onderstaande aanbiedingen kunt u verkrijgen door het overmaken van eht verschuldigde bedrag op postgiro 3291121 t.n.v. Het Stripschap Ledenservice, Amsterdam. Leden van Het Stripschap genieten de gebruikelijke voordelen.

Zwart-wit

Nog bij de Ledenservice te koop de volgende delen:

- 14 Broertjes Samovarof - het wolvejong.
- 22 Baron van Tast tot Zeveren

- 23 Argonautjes - Het zwaard van Damocles
- 29 Kleine Pier - De danser van Algier
- 32 Huckleberry Finn's avonturen deel 1
- 33 Burt Becker - Stad onder vuur
- 34 Huckleberry Finn's avonturen deel 2
- 35 Professor A.B.C. Breinbreier deel 2
- 36 Athi, de man uit het hoge noorden
- 38 Blook - De ruimtepiraten
- 39 Huon de Neveling - Het zwaard van Rienout/Ilse's erfdeel
- 40 Sjors en...
- 41 Huon de Neveling - De laatste nederlaag/De gouden ever/De zwarte zalm
- 42 Dan Teal - Het maanvirus
- 43 Historische vertellingen deel 1
- 44 De brug in het oerwoud
- 45 Inferno ballade
- 46 Cliff Rendall - Het geheim van de vijf vierkanten
- 47 Historische vertellingen deel 2
- 48 Cliff Rendall - Gevangen van het heelal

Sommige delen zijn al bijna uitverkocht, dus haast u!

Prijzen: delen 14 t/m 23: f 5,95 (41: f 6,95); 44 t/m 48: f 6,25.

Tom Poes

Uitgave De Bezige Bij i.s.m. Het Stripschap. Prijs per setje van 2 deeltjes f 8,90. Nog verkrijgbaar de volgende setjes:

- De drakenburcht/De bergmensen
- Het verdwijneiland/ Het geheim van het noorderlicht
- De reuzenvogel/De meesterschilder
- Het eiland van Grim, Gram en Grom/De markies van Carabas
- De talisman/De zeeslang
- Kasper de draak/De geheimzinnige steutel
- Het vibreerputje/De kneep van Knipmes
- Het lijm teem/De partenspeler
- Het wegwerk/Eh...dinges

De volvetters/De schoonschijners
De betoverde prinses/de gebroeders Weeromstuit

Niet alle *Wordt vervolgd*, Striplerikon der Lage Landen is nog steeds verkrijgbaar (f 49,50), maar ook heeft de Ledenservice in haar pakket de nieuwe *Stripkatalogus* 1982/83, bijna niet meer te tillen met weer 200 extra pagina's (f 45,-).

En voor wat u in deze pil niet kunt vinden, is er nog een *Comics Katalogus* (f 14,95) en de door Jan Hermens samengestelde en uitgegeven katalogus van *Lilliputuitgaven*, waarin een overzicht van alle in Duitsland en nederland uitgegeven Lilliput- en Piccoloboekjes, met ringband f 15,-.

Nog steeds aktueel is Frits Oppernoorth's *De Zaak Kuifje* (f 15,-) over het proces rond Kuifje in Zwitserland. Hetzelfde geldt voor de bundel *Parodie of plagiaat*, samengesteld door het Stripschap en uitgegeven t.g.v. de gelijknamige conventie tijdens de Strip-3-daagse van dit jaar (f 2,50) ook het *programmaboek* van dit Flaterfestijn is nog verkrijgbaar 162/163 (f 7,-).

De Lijn

Hollands glorie, op waardige wijze in boekvorm bekapt:

Herdruk van de volledige *Piloot Storm*-reeks door Henk Sprenger. Nu al vijf deeltjes verschenen, meerdere in voorbereiding. prijs f 11,90 per deel.

Frank de vliegende Hollander, begonnen door Martin Lodewijk, door Piet Wijn afgemaakt. Reeds verschenen: deel 1 (Lodewijk) en delen 4 en 7 (Wijn). Prijs: delen 1 en 4: f 9,90; deel 7: f 7,90.

De komplette avonturen van het stoomschip *S.S. Anne* (2 delen) door Frits Kloezeman. Deel 1 f 9,90, deel 2 f 11,90.

Van Piet Wijn verschenen bij De Lijn al de lotgevallen van de kapersdochter *Gloria van Goes* (3 delen, f 13,90 per deel) en *Jennifer Scot* (tot nu toe 2 delen, f 13,90 per deel).

**Waar woorden tekort schieten,
spreekt de strip voor zichzelf...**

ELRIC

De Droomstad

Verschijnt in Marvelstrip nummer 1

4 x per jaar, 64 pagina's Amerikaans stripwerk van topkwaliteit,

'n JuniorPress strip voor f 5,95/Bf. 110.